

İstanbul Hukuk Mecmuası

Başvuru: 30.04.2019
Kabul: 15.06.2019

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Türk Hukukunu Resen Uygulamasının Temeli: Vakıalar, Vakıaların Önemi, Vakıaların Çeşitli Yönlerden Sınıflandırılması ve Vakıaların Tespiti*

A. Selman Arısoy**

Öz

Medeni yargılama hukukunda vakıalar her şeydir: Hak ve borçlar vakılardan doğar, davanın sebebi vakılardır ve hukukun resen uygulanması, diğer bir deyişle bizatihi yargılama faaliyetinin yapılabilmesi için vakıalara ihtiyaç vardır. Vakıalar hiçbir sınıflandırmaya sığmaz; önemli olan hukuken önemli, çekişmeli ve uyumsuzluğun çözümüne etkili olmalarıdır. Hukuken önemli, çekişmeli ve uyumsuzluğun çözümüne etkili olduğu takdirde her bir vakıanın ispatı gerekir ve bu vakıalar ispatlandığı takdirde Türk hukuku bu vakıalara resen uygulanmak suretiyle hüküm verilecektir (HMK m. 33; iura novit curia).

Anahtar Kelimeler

Vakıalar • İspat • Yargılama faaliyeti • Hukukun uygulanması • iura novit curia

The Basis of Ex-Officio Application of Turkish Law By Judge In Terms of Civil Procedure Law: Facts, Importance of Facts, Classification of Facts from Different Aspects and Determination of Facts

Abstract

In civil procedure law, facts are everything: Rights and obligations arise from facts, facts are the basis of an action and the ex-officio application of law, in other words the very act of judging, requires facts. Facts do not fit into any classification; what matters is that a fact is legally important, contested and effective for resolving the litigation. Provided that it is legally important, contested and effective for resolving the litigation, each and every fact should be proven, and when proven, a decision shall be made by way of an ex-efficio application of Turkish law to those facts (Art. 33 of Turkish Code of Civil Procedure; iura novit curia).

Keywords

Facts • Proof • Act of judging • Application of law • iura novit curia

* Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü nezdinde, Doç. Dr. Seda ÖZMUMCU danışmanlığında hazırlanan ‘Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Türk Hukukunu Resen Uygulaması (iura novit curia prensibi)’ başlıklı Yüksek Lisans Tezinden (2017) türetilmiş olup; bundan böyle ilgili yüksek lisans tezi Tez olarak anılacaktır.

** **Sorumlu Yazar:** A. Selman Arısoy (Araş.Gör.), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Usul, İcra ve İflas Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. Eposta: asarisoy@fsm.edu.tr ORCID: 0000-0002-6148-6054

Atf: Arısoy AS, “Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Türk Hukukunu Resen Uygulamasının Temeli: Vakıalar, Vakıaların Önemi, Vakıaların Çeşitli Yönlerden Sınıflandırılması ve Vakıaların Tespiti” (2019) 77(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 1 <https://doi.org/10.26650/mecmua.2019.77.1.0016>

Extended Summary

A fact is whatever happens, which makes it different from law, that is, that which should be or that which should happen. Not all facts are legally important facts that lead to legal consequences. Facts are either legal cause or legal consequence. Thus, facts can be a pre-requisite for legal consequences, and legal consequences that are also a consequence of some prior facts may appear as a pre-requisite for other legal consequences. For example, the expressions of will from two parties are the pre-requisite of a contract. But a contract, which is the legal consequence of expressions of will from two parties, is the pre-requisite for the rights and obligations that arise from the contract.

In civil procedure law, facts are everything: rights and obligations arise from facts. By fact, one should understand undertakings as well as acts of disposal, legal deeds, legal transactions and so on.

Although there was once some controversy as to whether facts or legal concepts are the cause of an action, scholars and jurisprudence are now unanimous in the belief that facts are the cause of action. The concept of the cause of action – and therefore facts, matter in many questions of civil procedure law, such as pendency, *res judicata*, prohibition of extension or alteration claim and defense.

Facts are the pre-requisite of an *ex-officio* application of law, in other words the very act of judging. Because, the very act of judging is actually the act of applying abstract rules of law to tangible facts.

Although some authors suggest certain models, facts do not fit into any classification. What matters is that a fact is legally important. Words, gestures, contracts, writings, knowledge of something, will, intention, approval, validity of contract, existence of a certain right, status of being married, the headquarters of a company being situated in a certain place, that a person is shareholder of a company – all of these can be legally important facts and thus legal cause or legal consequence for other legal consequences. Each and every legally important fact should be proven if contested and effective for resolving the litigation, and when proven, a decision shall be made by way of *ex-officio* application of Turkish law to those tangible facts (Art. 33 of Turkish Code of Civil Procedure; *iura novit curia*).

Facts can be exterior facts. Legal deeds are a person's intentional actions that lead to legal consequences without the need of an expression of will. Legal transactions are legal deeds that lead to legal consequences in the same direction of expression of will. There are some legal deeds that are expressions of will, but the legal consequence arises without the need of the expression of will being in the same direction. A basic example of this is creditor's reminding a debtor to pay. By reminding a debtor to

pay, the creditor only wants a practical consequence, which is the payment of a debt. But this reminder creates a legal consequence for the debtor - called default. Physical deeds create legal consequences without an expression of will. For example, the rights of an author arise directly and ipso iure from the very act of making an intellectual work. Expressions of thoughts, news, and feelings are generally not legally important, but exceptionally they can be legal facts. For example, for certain causes of divorce, the spouse who forgives the other has no right to divorce, so in this case the expression of forgiveness is a legal fact. Deeds that are compatible with law lead to convenient legal consequences. For example the payment of a debt terminates the debt. Deeds that are against the law are legal facts as well, so they lead to inconvenient legal consequences (sanctions), since rules of law mean rules that are sanctioned by state power. For example that a creditor does not accept payment leads to the creditor's default.

Facts can be interior facts, such as error, intention, cognition, knowledge of some point, good faith, bad faith. So, interior facts should be proven when they are legally important, contested and effective for resolving the litigation.

Facts can be positive facts and negative facts. For example, the payment of a debt is a positive fact, but the non-existence of a debt is a negative fact. That someone does not know the existence of a fraud, that the subject-matter of a contract is impossible, that someone makes a legal transaction without having the right of representation, that someone has no fault, can all be legally important facts because rules of law directly attach legal consequences to those negative facts. Although sometimes it is hard and only possible in an indirect way, negative facts should be proven as well.

Facts can be past, present and future facts. So, if the rules of law attach legal consequences to them, even future facts should be proven. For example, if someone claims compensation due to a loss of support, the future fact that support would have remained had the loss never occurred should be proven.

Facts can happen before or after the action. If they happen before the action, they are the cause of action. It is however controversial whether the facts that happen after the action can or cannot be alleged in the action. Some authors claim that these facts can be alleged without prohibition of extension or alteration of claim and defense; others however claim that these cannot be alleged due to the prohibition of extension or alteration of a claim or defense. If facts happen before the action, they can be subject to *res judicata*, so they can no longer be alleged in a new action. If they happen after the action, however, they are the cause of another action.

Facts can happen outside of or during the action. Although some authors claim that confession outside of court constitutes discretionary evidence, we are of the opinion

that it is a fact that needs to be proven. To us, facts that happen during the action can be evaluated as facts of procedure, so that they lead to procedural consequences. With facts being either cause or consequence, procedural facts bring the whole proceeding together. But in some cases, they can lead to consequences in material law as well, and thus can have a double effect.

Giriş

Yargılama faaliyeti bir uyuşmazlığın esası hakkında gerçek vakıalara ve geçerli hukuk kurallarına uygun bir karar verilmesi amacıyla yönelir. Esasen doğru hukuk kurallarının (hem maddi hukukun hem usul hukukunun) gerçek maddi vakıalara uygulanması, diğer bir deyişle hâkimin önüne gelen vakıalara hukuku (resen) uygulayıp onları hukuken nitelendirerek karar vermesi, yargılamanın (maddi anlamda yargı faaliyetinin) özüdür.

Hâkimin Türk hukukunu resen uygulaması ilkesi (HMK m. 33), farklı hukuk sistemlerinde “*iura novit curia*” (mahkeme hukuku bilir) yahut “*da mihi factum dabo tibi ius*” (vakıaları getir, hukuku vereyim) özdeyişleri (*adage*) ile anılmaktadır. Buna göre önce vakıalar taraflarca yargılamaya getirilecek, hâkim ancak bundan sonra hukuku resen uygulayacak ve getirilen vakıalara göre hüküm verecektir. Hukukun uygulanmasının ön koşulu vakıalardır; uyuşmazlığın çözümüne etkili ve çekişmeli vakıalar ise hukukun uygulanması ve buna bağlanacak sonuçlara göre hüküm verilmesinin temelini oluşturmak üzere, ispatın konusunu oluşturur.

Bu çalışmada amaç, medeni yargılama hukukunda hâkimin Türk hukukunu resen uygulamak görevinin yerine getirilişi bakımından yukarıda ifade edildiği üzere hayati önem arz eden vakıa kavramını ve vakıaların önemini açıklamak, vakıaları çeşitli yönlerden sınıflandırmaya çalışarak çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde ispatı mümkün olacak ve böylece davada hukukun uygulanması suretiyle hüküm verilmesine temel teşkil edecek vakıaların ne şekillerde zuhur edebileceğini, belli bir ölçüde ortaya koymaktır. Buna göre, çalışmanın ilk bölümünde vakıalar başlığı altında vakıa kavramı, vakıaların önemi incelenecek ve vakıaların çeşitli yönlerden sınıflandırılmasına çalışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümde ise vakıaların tespiti başlığı altında vakıaların tespiti gereği ve tespit edilecek vakıalar ele alınacaktır.

I. Vakıalar

A. Vakıa kavramı

Vakıa (fact, fait, Tatsache) sözcüğü Arapça’dan dilimize geçmiş bir kelime olup, vuku bulmak, vaki gibi sözcüklerle aynı kökten türetilmiştir. Vakıa; olan, meydana gelen her şeydir¹. Bu anlamda vakıa “olması gereken” olarak nitelendirilebilecek “hukuk”tan ayrılmaktadır².

¹ Burhan Gürdoğan ‘Temyiz Mahkemesinin Kontrolü Bakımından: Vakıa ve Hukuk’ (1956) 11 (3) AÜSBFD 258-285, 260; Henri Deschenaux, *La distinction du fait et du droit dans les procédures de recours au Tribunal Fédéral* (1948) 17; Orhan Yılmaz, ‘Hukukun Vakıaya Uygulanması’ *Dr. A. Recep Recai Seçkin’e Armağan* (1974) 895-917, 898.

² Barış Toraman, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi* (Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2012) 88.

Vakia sözcüğünün Türkçe sözlükteki karşılığı *olgu*'dur. *Olay* sözcüğü (*event, événement, ereignis* yahut *Tatbestand*) sözcüğü vakıayı tam olarak karşılamamaktadır³. *Olgu* sözcüğü ise, Türkçe sözlükte “*birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç*” olarak tanımlanmaktadır⁴.

Davanın yahut yargılamanın vakıaları ise, hâkimin altlama faaliyetinin küçük önermesini oluşturan, dış dünyaya veya insanın iç dünyasına ait (iç vakıalar), geçmiş veya halen mevcut, müspet veya menfi, yargılama dışında veya yargılamadan hasıl olan, zaman ve mekânla belirli hal ve şartlardır⁵.

Bu noktada *Toraman*; gerek öğretide, gerek mahkeme kararlarında vakia, olgu, olay, “hayat olayı” (ve hatta “*oluntu*”⁶) kavramlarının kullanımında bir yeknesaklık bulunmadığı, öteyandan *Türk Medeni Kanununda olgu sözcüğünün*; *Hukuk Muhakemeleri Kanununda ise, vakia kavramının tercih edildiği*⁷ tespitini ortaya koymaktadır⁸.

*Her vakia, hukuki anlamda vakia değildir. Hukuki vakia, hukuken önemi haiz olan ve hukukun netice bağladığı olaylar*⁹; *hak ve vecibe doğuran fiil, hâl ve vaziyetler*¹⁰; nihayet, “*bir hukuk normunun unsur vakıalarını karşılayabilecek (...) durumlar*”¹¹ demektir. Hukukun ilgi alanına henüz girmemiş, yani hukukun

³ Mustafa Göksu, ‘Vakia ve Hukuk’, *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 323-350, 325; Toraman 87; Muhammet Özkes, ‘Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur’ *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 745-781, 751, dn. 4. Olay – olgu, vakia – vakia arasındaki ayrımın yabancı dillerde de aynı şekilde var olduğu yönünde, bkz. Toraman 87. Öte yandan, vakıanın bir hadise (olay, événement) örneğin kavga şeklinde olabileceği gibi, bir hâl (durum, état) şeklinde olabileceği yönünde bkz. Gürdoğan 260.

⁴ *Güncel Türkçe Sözlük* <www.tdk.gov.tr> Erişim tarihi 31 Mart 2019; Toraman 84-87; Göksu 324-325; Mert Namlı, *Türk ve Fransız Hukukunda İsticvap ve Tarafların Dinlenmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007) 57.

⁵ Gürdoğan 260; William Dunand, *Du rôle respectif du juge et des parties dans l'allégation des faits*, (1940) 30'da anılan “*Stein, F. Das private Wissen des Richters, Tübingen (1907) 252*”.

⁶ *Karayalçın Yargıtay*'ın hukuk dili bakımından genel kabul görmüş bir görüşü bulunmadığını, ancak genel olarak Yargıtay kararlarında öztürkçe kelimelere yer verildiği belirtiltikten sonra, bu türden öztürkçe kelimelere “vakia” yerine kullanılan “oluntu”yu da örnek olarak göstermiştir Yaşar Karayalçın, Aynur Yongalık, *Hukukta Öğretim, Kaynaklar, Metod, Problem Çözme* (7. Baskı, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2008) 171-172 ve oradaki dn. 8'de künye bilgileri verilen Yargıtay 2. HD 27.10.1977 E. 1977/7041 K. 1977/7408 sayılı kararına göre: “*Bir tarafa bir oluntu (vakia) hakkında yemin teklif edilebilmesi o oluntunun o kimsenin kendisinden gelmesine (sâdir olmasına) bağlıdır. Ancak bir şeyi bilip bilmemek kendisinden gelme kapsamına girer.*” <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

⁷ 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, bazı eski terimleri tercih etmiştir; bunlar arasında “vakia” terimi de yer almaktadır. Yavuz Alangoya, Kamil Yıldırım, Nevhis Deren-Yıldırım, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı: Değerlendirme ve Öneriler* (İstanbul Barosu Yayınları 2006) 160.

⁸ Toraman 85. Örneğin: “*Vakia tabiri, olgu veya olay olarak da söylenebilir. Ancak, yerleşmiş olması nedeniyle kitabımda 'vakia' tabirini kullanmaya devam edeceğim.*” Ejder Yılmaz, *İslah* (4. Baskı, Yetkin 2014) 147.

⁹ *Yılmaz*'ın da ifade ettiği üzere “*Hukuki terim olarak vakia, hukuken önemi haiz olan ve Hukukun netice bağladığı olay demektir.*” Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 898.

Ancak maddi hukuka ilişkin ders kitaplarında vakia yerine “olay” kavramı kullanıldığı, hukuki “vakia”lara ilişkin en geniş kapsamlı başlığın “hukuki olay” olduğu görülmektedir. Bkz. M. Kemal Oğuzman, Nami Barlas, *Medeni Hukuk* (20. Bası, Vedat 2014) 169; Bilge Öztan, *Medeni Hukukun Temel Kavramları* (37. Baskı, Turhan 2012) 83. Aşağıda ise, hukuki vakıaların sadece dış vakıalar olmadıkları, iç vakıaların da hukuki vakia olduğu izah edilecektir. Bkz. aşağıda I. C. 3. b) İç vakıalar.

¹⁰ “*Hukuki vakia nedir? Cemiyet içindeki ferдин başkalarını herhangi bir şekilde alakalandırın ve neticesi sırf ferдин şahsına inhisar etmiyerek başkalarına geçen ve başkalarile bir nevi münasebet tesis eden her fiiline ve hareketine, vaziyet ve haline hukuki vakia denir. Mesela: alış veriş etmek, hibe etmek, vasiyet etmek, bilerek veya bilmiyerek başkasının mal ve veya canına zarar vermek fiilleri; doğmak, ölmek, küçük veya yetim olmak, akıl hastalığına tutulmak, malul veya matuh olmak halleri; evli veya baba olmak, oğul olmak vaziyetleri ve ilah. hep birer hukuki vakıadır. Çünkü bu fiil, hal ve vaziyetlerden her biri bir nevi hak ve vecibe doğurmaktadır.*” Ali Fuat Başgil, ‘Hukukta Beyyine Nazariyesi’, *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri*, (1946) 349-361, 351.

¹¹ Yavuz Alangoya, *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanması İlişkin İlkeler* (Fakülteler Matbaası 1979) 86.

henüz sonuç bağlamadığı vakıalar ise, ham (*brute*) yani hukuk dışı vakıalar olarak adlandırılmaktadır¹². Hayat olayları (*fait social*) hukukun teması ile hukuki vakıalara dönüşmektedir. Böylece hukuk yapmak, ham hayat olaylarından normatif ilkeler çıkarmak anlamına gelmektedir¹³.

Kelime anlamına uygun olarak (“*birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç*”), birden fazla vakıanın bir “sonucu” olabileceği gibi, vakıa tek başına da “etki” doğurabilir¹⁴. Diğer bir ifadeyle, vakıalar birtakım olayların dayandığı bir “sebep” olabileceği gibi, bu sebeplerin yol açtığı bir “sonuç” da olabilir. Çünkü hukuk kuralları, hukuki vakıalara hukuki sonuç olarak ikinci bir vakıa bağlanmıştır ki bu ikinci vakıa da ilk vakıayla aynı özellikleri taşır¹⁵. Böylece hukuk kuralları birbirleriyle öylesine eklenir ki, bir hukuk kuralının ortaya koyduğu (hukuki) sonuç, diğerinin (koşul) vakıalarına dâhil olur¹⁶.

Örneğin, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamaları, sözleşmenin kurulması sonucunu gerçekleştirecektir (TBK m. 1). Burada icapçının (önerenin) “icabi” (önerisi) ayrı bir vakıadır; kabulcünün “kabulü” de ayrı bir vakıadır ki bu vakıalar sözleşmenin kurulabilmesi için birer koşul (sebep) vakıa konumundadır. Sözleşme ise, icap ve kabulün sonucu olarak ortaya çıkmış bir hukuki sonuç vakıası ise de, artık bir “sözleşme” olmak bakımından, sözleşmeye bağlanan diğer hukuki sonuçların sebep vakıası konumundadır¹⁷.

B. Vakıaların önemi

1. Hak ve borçların kaynağı olması bakımından

Hukuk kuralları, hukuki sonuçları bir¹⁸ veya genelde birden fazla¹⁹ hukuki (koşul)

¹² Toraman 87.

¹³ Henri Motulsky, *Principes d'une réalisation méthodique du droit privé: La théorie des éléments générateurs des droits subjectifs* (1948) 16.

¹⁴ Toraman 86, dn. 345'te anılan “T. Le Bars, *Le Défait de Base Légale en Droit Judiciaire Privé, L.G.D.J., no 117, Paris (1997) 154.*”

¹⁵ Ernest Roguin, *La règle de droit* (1889) 49.

¹⁶ Deschenaux 10-11; Roguin 68-69.

¹⁷ Bkz. Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 899.

¹⁸ Örneğin, “*İntifa hakkı gerçek kişilerde hak sahibinin ölümü ... ile sona erer*” (TMK m. 797, f. 1; İsviçre Borçlar Kanunu, m. 749, f. 1: “*L'usufruit s'éteint par la mort de l'usufruitier...*”) şeklindeki hukuk kuralında, gerçek kişilerde intifa hakkının sona ermesi sonucu, intifa hakkı sahibinin ölümü şeklindeki tek bir vakıaya bağlanmıştır. Deschenaux 10.

¹⁹ Örneğin, TMK m. 165 hükmüne göre “*Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden ortak hayat diğer eş için çekilmez hale gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek koşuluyla bu eş boşanma davası açabilir.*” Bu hükümden (diğer birçok hukuk kuralında olduğu gibi) birden fazla koşul vakıa vardır; evlilik ilişkisi, eşlerden birinin akıl hastası olması, bu yüzden ortak hayatın diğer eş için çekilmez hale gelmesi ve bu hastalığın geçmesine olanak bulunmadığının resmi sağlık kurulu raporu ile tespit edilmiş olması. Bu örnekte koşul vakıalara bağlanan hukuki sonuç (akıl hastalığına dayanan) boşanma davası açma hakkıdır. Bu koşul vakıalardan biri yoksa (akıl hastalığına dayanan) boşanma davası açılmaz; fakat örneğin şiddetli geçimsizliğe dayanan boşanma davası açılması mümkün olabilir. Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (3. Baskı, Yetkin 2015) 369-370; Atalay, *Pekcanitez Usul-Cilt: II 1627-1628*. Bu noktada, bkz. *Tez*, Üçüncü Bölüm, III. C. 3. c. Terditli davalarda hâkimin hukuku re'sen uygulaması. Yine, haksız fiilden doğan tazminat sorumluluğu şeklindeki hukuki sonuç, TBK m. 49'a göre, hukuka aykırılık, fiil, kusur, zarar ve illiyet bağı koşul vakıalarına bağlıdır. Özkes, *Hukuki Sebep* 762. Aynı yönde: Deschenaux 10.

vakıya bağlamıştır²⁰; vakıalar her hukuki sonucun vazgeçilmez şartıdır²¹.

Kişilerin hak ve yetkileri, hak ve borçların doğum (yahut sona erme) şartları da kanunlarda gösterilmiştir²². Dolayısıyla bu hukuk kuralları hak ve borçların kazanılması ve kaybedilmesini de bazı vakıalara bağlamıştır. Hâkimin görevi ise, kanun hükümlerini dile getirerek (“*bouche de la loi*”), taraflar arasındaki ihtilaflara uygulamak suretiyle hüküm vermektir²³. Bu yüzden, hak ve borçlar vakıalardan doğar; yani hak ve borçların dayanağı vakıalardır²⁴; diğer bir deyişle hukuki vakıalar öyle fiil, hal ve vaziyetlerdir ki bunlar, hak ve vecibe doğurur²⁵. Nitekim vakıalar hem mantıken, hem de kronolojik olarak hukuk kuralının meydana getirilmesinden önce gelmektedir²⁶.

Hakların kazanılması ve kaybedilmesi hukuki olay, hukuki fiil ve hukuki işlemlerle olmaktadır²⁷. Hukuki fiiller vakıa kavramına dâhil olduğu gibi, hukuki işlemler de vakıa kavramına dâhildir; taahhüt işlemleri birer vakıa olduğu gibi tasarruf işlemleri de (örneğin paranın ödenmesi) birer vakıadır²⁸. Bu sebeple kişi ancak bazı vakıaların vukuundan bahisle bir hakkının olduğunu dava yoluyla iddia edebilir yahut borçlu olmadığını savunabilir ve böylece bir netice talebe (davanın tamamen veya kısmen, kabulü veya reddine) ulaşmayı hedefleyebilir. Davada ileri sürülen hukuki ilişki, hak ve borçlar da dış dünyada somut bir varlığa sahip olmadığından, bunların bizatihi ispatı mümkün değildir; bunlar, ancak vakıalar aracılığıyla²⁹ ispat edilebilir. Keza, delil de vakıaların ispatı için gösterilir (HMK m. 187).

2. Davanın sebebi olması bakımından

Bir dava şu üç ana unsurdan meydana gelir: davanın tarafları, davanın sebebi ve talep sonucu (dava konusu). Bunlar davanın unsurları olduğu içindir ki bu unsurlardan

²⁰ Gürdoğan 258; Ernst Hirs, *Pratik Hukukta Metod* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2001) 6; Oğuz Atalay, *Medeni Usul Hukukunda: Menfi Vakıaların İspatı*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını 2001) 57.

²¹ Alangoya 102.

²² Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 896. Aynı yönde bkz: “**Hukuki sonuçlar haklar ve ödevlerle ilgilidir**; bir başka deyimle onun aracılığı ile birtakım haklar kurulur ve ödevler yüklenir. Böyle hukuki sonuçlar, olumlu (müspet) hukuki sonuçlar olarak adlandırılır. Buna karşılık bir de olumsuz hukuki sonuçlar vardır. Bunlar; hak ve ödevlerin doğmasını olanaksız kılar.” Vecdi Aral, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine* (7. Baskı, Oniki Levha 2010) 175. Yine, öğretilde Atalay da, menfi vakıaların hukuk kurallarında düzenlenmesini incelerken hukuk kurallarını, hukuki sonuçları bakımından: (1) Hakkı engelleyici kurallar, (2) Hakkı sona erdirici ve hakkı bertaraf edici kurallar, (3) Hak doğurucu kurallar şeklindeki üçlü bir sınıflandırma içerisinde incelemiştir. Görüldüğü üzere, bu ayırmda hukuk kurallarının “hakkı engelleyici”, “hakkı sona erdirici”, “hakkı bertaraf edici” yahut “hak doğurucu” olma niteliği vurgulanmış olmaktadır. Bkz. Atalay, *Menfi Vakıalar* 60-64.

²³ Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 896.

²⁴ İmran Öktem, *Hukuk Muhakemesinde Hak Nasıl Müdafaa Edilir* (Hapısane Matbaası 1938) 9-10; Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 895, 899-900.

²⁵ Bkz. yukarıda dn. 10.

²⁶ Motulsky 16.

²⁷ Oğuzman, Barlas 169, s. 226 vd; Mustafa Dural, Suat Sarı, *Türk Özel Hukuku Cilt I: Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri* (6. Baskı, Filiz 2011) 187; Öztan B, *Medeni Hukuk* 83.

²⁸ Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Hukuku - Cilt: II* (6. Baskı, 2001) 1587; Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (25. Baskı, Yetkin, 2014) 280, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar-Ayvaz, *Medeni Usul Hukuku*, (1. Baskı, Yetkin 2016) 314; Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 899.

²⁹ Alangoya 75; Pekantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 368; Başıl 351.

herhangi biri değişirse dava da mahiyeti itibariyle başka bir dava olur³⁰.

Davanın ana unsurlarından olan, dava sebebinin ne olduğu konusunda ise, öğretilerde temelde şu iki teorinin ön plana çıktığı görülmektedir:

Vakıalara Dayandırma Teorisine (*Substantiierungstheorie*) göre dava sebebi (*Klagegrund*), davacının talebinin dayandığı, talebin sebebi olan (*Anspruchsgrund*), talebi haklı gösteren ve olayı en ince ayrıntıya kadar, boşluksuz olarak betimleyen vakıaların tümüdür³¹.

Ferdileştirme Teorisine (*Individualisierungstheorie*) göre ise; davanın sebebi, talebin kendisinden çıkarıldığı, davada dayanılan hukuki ilişkidir, hukuki sebeptir³².

Ancak zaman içinde bu teoriler birbirine yaklaşmış ve teorilerin katı halleri yumuşamış olup³³; günümüz itibariyle, davanın sebebinin vakıalar olduğu gerek

³⁰ Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku* (7. Baskı, 2000) 527; Kuru, *Cilt: II* 1693-1694; Baki Kuru, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (Legal 2015) 186. Davanın yapıcı unsurları olarak taraflar, mevzu ve “hukuki sebep”i gören görüş için bkz. Hayri Domanıç, *Hukukta Kazıyee Muhkeme ve Nisbi Kuvveti*, (1964) 27-28. Davayı unsurları ile birlikte tanımlarken öğretilerde Karşlı'nın kullandığı ifadeler dikkat çekici gelebilir: “*Dava bir iddia ile ortaya çıkmak, bir fikre taraf olmak, bir hususta bir delile ve sebebe dayanarak bir talepte bulunmaktır. O halde davanın unsurları şunlardır. Bir davada mutlaka taraflar vardır. İkincisi bir talep söz konusudur. Üçüncüsü de bu talep veya iddia bir sebebe ve delile dayanmaktadır. Her insanın bu hayatta bir hedefi, bir fikri, bir gayesi, bir meselesi olduğuna göre aslında geniş manada davası olmayan insan da yoktur. Davası ve fikri olmayan insanlar aslında gayesi maksadı muradı ve arzusu bitmiş hareketli mezar gibidir.*” Abdurrahim Karşlı, *Medeni Muhakeme Hukuku* (4. Baskı, Alternatif 2014) 18.

³¹ Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Yargılama Usulleri* (7. Baskı 1960) 236; Üstündağ, *Medeni Yargılama* 460; Kuru, *Usul* 157; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 281; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 316; Necip Bilge, Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku*, (3. Baskı, 1978) 438, 439, 694-695; Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri* (1979) 145; Baki Kuru, ‘Hukuk Usulünde Dava Sebebi’ *Makaleler* (Ankan 2006) 215-246, Baki Kuru, ‘Hukuk Davası Açarken ve Davaya Cevap Verirken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar’ *Makaleler* (Ankan 2006) 203-214, 205; Alangoya 103; Yılmaz E, *Islah*, 148; Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 895, 899-900; Ahmet Cahit İyilikli, ‘Hukuk Yargılamasında Dava Sebebi Üzerine Bir İnceleme’ (2013) 106 *TBB* 139-204, 144.

HUMK m. 179 ile Alman Medeni Usul Kanununun 253. Paragrafı arasında ifade ayrımı olduğu ve Alman Medeni Usul Kanunundaki hükümde her ne kadar “talebin sebebi” denmişse de bundan ne anlaşılması gerektiğinin ifade edilmediği; oysa HUMK’da davanın sebebinin belirtilmesi istendikten sonra davanın sebebinden ne anlaşılacağına matuf olarak “davanın sebebini teşkil eden bilmüle vakıaların” belirtilmesi gerektiğinin düzenlendiği yönünde bkz. Saim Üstündağ, *İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı* (1967) 50.

³² Ansay 236-237; Üstündağ, *Medeni Yargılama* 461; Kuru, *Cilt: II* 1589; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 280; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 315; Bilge, Önen 439; Alangoya 102; Özekes, *Hukuki Sebep* 751; Yılmaz E, *Islah* 144-147. Karş. Domanıç 83.

³³ Bkz. Özekes, *Hukuki Sebep* 752; Yılmaz E, *Islah* 146, s. 148; Alangoya 103; Necmettin Berkin, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, (1969) 97, dn. 8. Nitekim Üstündağ, bu iki teoriden başka Alman ve İsviçre öğretilerinde, bu iki teoriyi bağdaştırmaya çalışan karma (muhtelit, mutavassıt) teorilerin ileri sürüldüğünden bahsetmektedir. Bkz. Üstündağ, *Yasak* 40-46. Gerçekten, Ferdileştirme görüşünün Türk hukukundaki temsilcilerinden Postacıoğlu da bir hakkın, maddi hukuka göre onu doğurmaya elverişli vakıaların gerçekleşmesine bağlı olduğunu [bkz. İlhan Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri* (6. Baskı, 1975) 232 s. 174] “*iddia sebebi*” tabirinin hukuki sebepten önce maddi vakıaları hedeflediğini, zira iddianın vücut bulmasına sebeb en başta maddi olaylar olduğunu kabul etmektedir. bkz. Postacıoğlu, *Usul* 234 [Bu noktada bkz. HUMK m. 75: “*iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya iddia sebeplerini*”; karş. HMK m. 25: “...şeyi veya vakıaları”. Öğretilerde Tanrıver, HMK m. 25’in buradaki “iddia sebepleri” kavramına “vakıalar” şeklinde bir açıklık kazandırılmak suretiyle yeniden düzenlendiğini ifade etmektedir. Süha Tanrıver, ‘Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı’nın 1 ilâ 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçevde Değerlendirilmesi’ (2008) 57 (3) *AÜHFD* 635-664, 643]. Öğretilerde Yılmaz ve Kuru da, Postacıoğlu’nun görüşleri bakımından benzer kanaattir: “*Türk hukukunda gerek ferdileştirme kuramını, gerek vakıalara dayandırma kuramını benimseyenler her iki kuramın yabancı öğretilerde görülen yeni biçimlerini kabul etmektedirler. Örneğin Postacıoğlu, dava sebebi yalnızca ‘hukuksal ilişki’dir demekle ve vakıaların da önemine değinmektedir.*” Yılmaz E, *Islah* 150. “*dava sebebinden maksat hukuki sebeptir*’ tezine taraflar olan müellifler, vakıalardan mücerret bir hukuki sebep tezini savunmamakta, bilakis hukuki sebebi daima vakıalarla birlikte mütalaa etmektedirler.” Kuru, *Dava Sebebi* 234. Nitekim Alangoya’nın da işaret ettiği üzere “...dava temeli olarak, doktrinde yer alan görüşlerin hiçbirinde dava temelinin, maddi vakıaları hiçbir surette içermeyen bir kavram olduğu yolunda bir sonuca varılmamış değildir” bkz. Alangoya 100. Nihayet Alangoya, “*Türk doktrininde mesele üzerinde yazılan eserler ve görüşler incelendiğinde, görüşler arasındaki farkların önemli olmadığını hatta çoğu yerde bilim adamlarının diğerini kendi görüşüne ilithak etmiş saydığına şahit [olduğunu]*” belirtmiştir bkz. Alangoya 101.

öğretide³⁴ gerekse – her ne kadar “hukuki sebep” kavramının bazı kararlardaki kullanılışı yanıltıcı olsa da³⁵ - Yargıtay kararlarında³⁶ ittifakla kabul edilmektedir. Nihayet bu teoriler bakımından artık kabul gören görüşe göre vakıalar davanın temelidir; ancak dava dilekçesinde (en ince ayrıntısına kadar) olayın bütün vakıalarının değil, fakat talebi belirleyecek olan vakıaların belirtilmesi yeterli olacaktır³⁷.

Vakıalar davanın temelidir. Çünkü sadece bu vakıalar davanın sınırını çizmekte, hâkim ancak bu vakıalar hakkında inceleme yapabilmektedir³⁸. Böylece vakıalar – “*dava sebebi*” olmak yönünden - davanın ana unsurlarından olmaktadır. Dava sebebi kavramı kesin hüküm³⁹, derdestlik⁴⁰, davanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı⁴¹, davanın inşası, dava şartlarının muhakemenin hangi anında bulunması gerektiği⁴²... gibi

³⁴ Bkz. yukarıda dn. 31’de anılan yazarlar. Karş. “*Davanın sebebi, olaylarla netice talep arasında bağlantı kurmak imkanı veren olayların mahiyeti ve dahil oldukları hukuki kategoridir. (...) Demek oluyor ki (...) sebepte tabiri caizse iki yönlü bir istikamet vardır. Sebep mazide cereyan etmiş olayları içine almakta, bu vasfı ile bizzarure maziye dönük bulunmaktadır. Buna mukabil davacıyı gayesine götürmesi, dava sonunda netice talebin davacı lehine hükme bağlanmasını sağlaması itibarıyla de sebep geleceğe dönüktür.*” İlhan Postacıoğlu, ‘Davanın ve Kaziyeli Muhkemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep’, Dr. A. Recai Seçkin’e Armağan (1974) 497-527, 501.

³⁵ Gerçekten, Yargıtay’ın bazı kararlarında “*istihla hukuki sebep değiştirilebilir*” şeklinde bir ifade kullanılsa da, Yargıtay’ın bu kararlarında sadece yasa maddesinde değişiklik değil, fakat aynı zamanda davanın gerçek sebebi olan vakıalarda da değişiklik söz konusu olmak ve hukuki sebepler de buna paralel olarak değişmektedir. Dolayısıyla bu kararlarda geçen “hukuki sebep” ifadesi yanıltıcıdır. Bkz. Yılmaz E, *Islah* 456.

³⁶ Örneğin; “*Mahkemece, ilamında belirtildiği şekilde davanın derdestlik sebebiyle reddine dair karar verilmiştir. (...) Davaların aynı dava sayılabilmesinin bir diğer şartı her iki davanın sebebinin aynı olmasıdır. Dava sebebinin aynı olmasından kasıt hukuki sebepler değil, davacının davasını dayandırdığı vakıalardır.*” Yargıtay 10. HD 23.11.2015 E. 2015/17294 K. 2015/20195 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.
“*Gerek doktrinde ve gerekse de Yargıtay uygulamalarında “dava sebebi”nin, hukuki sebepler değil, taraflarca ileri sürülmesi zorunlu olan “vakıalar” olduğu kabul edilmektedir. O halde, kesin hükmün varlığından söz edilebilmesi için ikinci davada ileri sürülen vakıaların ilk davada da ileri sürülmüş ve tartışılmış olması zorunludur. (...)*” Yargıtay 20. HD 1.4.2015 E. 2014/9101 K. 2015/2418 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

³⁷ Alangoya 103.

³⁸ Kuru, *Cilt: II* 1590; Kuru, *Usul* 158; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 281; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 316. Örneğin: “... vakıalar davanın sınırını çizmekte ve mahkemece ancak bu vakıalar hakkında inceleme ve değerlendirme yapılabilmektedir... ön inceleme aşamasına kadar usulüne uygun şekilde dayanılmayan vakıanın, tanık beyanlarında geçtiğinden bahisle davalıya kusur olarak yüklenmesine imkan bulunmamaktadır.” Yargıtay 2. HD 10.3.2015 E. 2014/12005 K. 2015/4023 (2015) Mayıs YKD 901-902.

³⁹ Örneğin: “*Dava sebebinden maksadın, hukuki sebepler değil, bilakis davanın dayanağı olan olaylar ve olgulardır. Çünkü taraflar mahkemeye hukuki sebep bildirmek zorunda olmayıp, vakıaların hukuki niteliğini belirlemek, Türk hukukunu kendiliğinden uygulamakla yükümlü olan (HMK. m. 33) hakime düşen bir ödevdir. (...) Bu durumda, kesinleşen boşanma davası sırasında manevi tazminat istemine dayanak yapılan maddi olguların yeniden eldeki davada manevi tazminat istemine dayanak yapılması olanaklı değildir.*” Yargıtay HGK 16.4.2014 E. 2013/4-1005 K. 2014/536 (2015) 146 LHD 268. Bununla birlikte, kesin hüküm bakımından davaların “hukuki sebebinin” aynı olması gerektiği yönündeki görüş için bkz. Domaniç 82-92. Ancak Kuru, Domaniç’in in dava sebebinden maksat hukuki sebeptir tezini savunduğu halde, hukuki sebep kavramına ilişkin açıklamalarında bu kavramı hemen daima onun dayandığı vakıalarla izah ettiğini ifade etmektedir. Bkz. Kuru, *Dava Sebebi* 233. Bu noktada, Alangoya’nın “*Türk doktrininde mesele üzerinde yazılan eserler ve görüşler incelendiğinde, görüşler arasındaki farkların önemli olmadığını hatta çoğu yerde bilim adamlarının diğerini kendi görüşüne iltihak etmiş saydığına şahit oluyoruz*” ifadeleri hatıra gelmektedir. Bkz. Alangoya 101.

⁴⁰ “...aynı maddi vakıalardan dolayı bir miktar paranın ödenmesi bir davada vekâlet akdine, diğerinde vekaletsiz iş yapmaya, yahut aynı şekilde bir malın teslimi bir davada tevdi veya ödünç akdine, diğerinde sebpsiz iktisaba veya şirket mukavelesine istinat ettirildiği takdirde, hukuki sebeplerdeki değişikliğe rağmen, vakıalar aynı kaldığı sürece iki dava arasında derdestlik durumunun varlığı kabul olunabilir.” Bilge, Önen 420 ve oradaki dn. 19’da anılan “Schönke/Niese, *Lehrbuch des Zivilprozessrechts* (8. Auflage, 1956) 223” Ayrıca bkz. yukarıda dn. 36’da anılan Yargıtay 10. HD 23.11.2015 E. 2015/17294 K. 2015/20195 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

⁴¹ Hukuki sebeplerdeki değişikliğin bu yasağa dahil olmadığı hakkında bkz. *Tez*, İkinci Bölüm, I. D. 3. Hukuki sebeplerin değiştirilmesi.

⁴² Bu konuda Ferdileştirme Teorisi ile Vakıalara dayandırma teorisi arasında fark vardır: Ferdileştirme teorisine göre dava sebebi ferdileştirilmiş hukuki ilişki olduğu için, aynı hukuki kalıp içinde kalmak suretiyle dava şartları yargılamanın seyri sırasında tamamlanabilir. Ancak Vakıalara Dayandırma teorisine göre dava sebebi vakıalar olduğu için dava şartları

çok önemli usul hukuku konuları bakımından önem arz ettiği⁴³ için, bütün bu çok önemli usul konuları bakımından (dava sebebi olarak) önem arz edecek olan, hukuki sebepler değil vakıalar olacaktır. Gerçekten öğretilde dava sebebi kavramının “*hukuk usulünün her müessesesinde aynı şekilde (manada) anlaşılması*” gerektiğine vurgu yapılmaktadır⁴⁴.

3. Hukukun uygulanması bakımından

Hâkim hukuku resen uygulayacaksa da (... *dabo tibi ius; iura novit curia*), dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi uyarınca öncelikle vakıaların taraflarca getirilmesi (*da mihi factum...*) gerekir⁴⁵. Gerçekten, maddi anlamda yargı faaliyeti “*hukukun vakıalara uygulanması*” demek olduğu için⁴⁶ yargılama yapılabilmesi, diğer bir deyişle hukukun vakıalara uygulanabilmesi için, öncelikle bir dava açılması ve vakıaların yargılamaya getirilmesi gerekir. Nitekim “*iura novit curia*” ilkesi ile eş anlamlı olarak anlaşılan⁴⁷ “*da mihi factum dabo tibi ius*” özdeyişine göre de hukukun uygulanması için (...*dabo tibi ius*), önce hukukun uygulanacağı vakıaların mahkemeye getirilmesi (*da mihi factum...*) gerekmektedir.

Hukukun uygulanması için gerekli olduğu böylece ifade olunan “vakıaların” ise, dava malzemesi kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Nitekim dava malzemesi (*Prozessstoff*) kavramı ile kastedilen, davanın ve savunmanın dayandığı maddi vakıalar ile bunların ispatı için söz konusu olacak ispat araçları, yani vakıaların delilleridir⁴⁸. Dava malzemesi kavramı bu şekilde ifade edilince, dava malzemesi bakımından da esas olarak “vakıa” kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü deliller de – her ne kadar bazen delil ileri sürülmesi yeni vakıaların, örneğin borcun ödendiği vakıasının, ileri sürülmesi anlamına gelebilirse de- esas olarak yargılamada ileri sürülen vakıaların ispatına yarayacaktır.

yargılamanın başında var olmalıdır, yargılamanın seyri sırasında dava şartı eksikliği tamamlanamaz, dava usulden reddedilir. Bkz. Seda Özümücü, ‘Davanın Açılmasına Bağlı Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi’ (2012) 70 (2) İÜHF 183-206, 186-188. *Üstündağ*, Yargıtay’ın dava şartı eksikliğinin hüküm verileceği sırada giderilmiş olması halinde, davanın reddedilmeyip esas hakkında karar verilmesi gerektiği yönündeki içtihatlarına işaret etmiş; bu görüşün ferdileştirme teorisi taraflarına ait olduğunu, bu görüşün kabulü halinde böyle bir sonucu kabul etmeyen vakıalara dayandırma teorisi ile ferdileştirme teorisi arasında farkın kalmayacağını belirtmiştir. Bkz. *Üstündağ*, *Medeni Yargılama* 461, dn. 23. Bununla birlikte, hâlihazırda, 6100 sayılı HMK m. 115, f. 3 bu hususu açıkça düzenlemiş bulunmaktadır: “*Dava şartı noksanlığı mahkemeye davanın esasına girilmesinden önce fark edilmemiş, taraflarca ileri sürülmemiş ve fakat hüküm anında bu noksanlık giderilmişse, başlangıçtaki dava şartı noksanlığından ötürü, dava usulden reddedilemez.*”

⁴³ *Üstündağ*, *Yasak* 17; Bilge, Önen 439; Yılmaz E, *Islah* 144.

⁴⁴ Kuru, *Dava Sebebi* 216.

⁴⁵ Alangoya 95-96; Pekcantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 225; Eberhard Schilken, ‘Medeni Yargılamada Hâkimin Rolü’, *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku* (Derleyen: M. Kamil Yıldırım) (2. Baskı, Alkim 2001) 43-66, 44; Max Guldener, *Schweizerisches Zivilprozessrecht* (3. Auflage, 1979) 159; Ömer Ulukapı, ‘Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Hâkim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi’ (1998) 1-2 SÜHFD 713-732, 716, dn. 22’de anılan “*Staehelein, A/Sutter T. Zivilprozessrecht, Zürich (1992) 105 ve Paulus, C. G., Zivilprozessrecht, Berlin (1996) 102.*” Nitekim Yargıtay 22. HD 3.11.2015 E. 2014/17565 K. 2015/30021 sayılı kararına göre: “*Hukuki nitelendirme hâkime ait olsa da 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 25. maddesi uyarınca taraflarca ileri sürülen vakıaların bağlayıcılığı söz konusudur. Hâkim tarafların öne sürdüğü vakıaları değiştiremez.*” <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

⁴⁶ Bkz. *Tez*, İkinci Bölüm, II. C. “Hukukun vakıalara uygulanması” olarak maddi anlamda yargı faaliyeti.

⁴⁷ Isaak Meier, *Iura Novit Curia* (1975) 3. Bu latince özdeyişlerin anlamları arasındaki ayırım için bkz. *Tez*, İkinci Bölüm, I. B. 2. Terminoloji.

⁴⁸ Alangoya 7, *Üstündağ*, *Medeni Yargılama* 239; Kuru, *Usul* 211, Karşı, *Medeni Muhakeme* 246.

Bu sebeple, çalışmamızda, ilk olarak (I), Türk hukukunun, hâkim tarafından resen uygulanmasının öncülü olan “vakıaların” yargılamaya getirilmesi (*da mihi factum...*) kapsamında dava malzemesinin temelini teşkil eden vakıa kavramı ve vakıaların önemini yukarıda olduğu gibi belirtildikten sonra, aşağıda vakıaların nelerden ibaret olduğu incelenecek ve bu çerçevede vakıalar çeşitli sınıflandırmalar altında ortaya konmaya; bundan sonra ise (II) hukukun uygulanması faaliyetinde vakıaların tespiti gereğine ve tespit edilecek vakıalara –kısaca- değinilmeye çalışılacaktır.

C. Vakıaların çeşitli yönlerden sınıflandırılması

1. Hukuken önemli vakıalar

Kişinin yargılama organları nezdinde iddia veya savunmasına dayanak olarak belirlediği vakıalar hukuken önem arz eden vakıalar olmalıdır. Çünkü hukuk, hukuki sonuçları belli koşul vakıaların gerçekleşmesine bağlamıştır. Davada bir hukuk kuralının uygulanabilmesi ve talep (*Anspruch*) hakkında olumlu yönde hüküm verilebilmesi için, o talebi haklı gösteren hukuk kuralının öngördüğü koşul vakıaların, somut vakıalar şeklinde gerçekleşmiş ve bunun ispat edilmiş olması gerekir. Davadaki somut vakıalar hukuk kuralının gösterdiği olumlu veya olumsuz koşul vakıaları⁴⁹ sağlıyorsa o hukuk kuralı o vakıa veya vakıalara uygulanır⁵⁰. Her vakıanın hukuki anlamda vakıa olmadığı; hukuki sonuç bağlanmayan vakıaların hukuk dışı vakıalar olduğu ise, yukarıda ifade edilmiştir⁵¹.

Hayatın olağan akışında meydana gelen her vakıa bir hukuki sonuç doğurmayabilir. Yargılamada bir hak iddia edilebilmesi veya bir hakkın savunulabilmesi için bunun hukukça korunması gerekir. Hukuk düzenince korunmayan, fakat sadece din, ahlak, görgü kuralları kapsamındaki bir menfaat ise, yargının konusunu oluşturmaz⁵². Bu yüzden, bir vakıanın gerçekleşip gerçekleşmediği devlet mahkemeleri önünde gerçekleşen medeni yargılama faaliyeti bakımından her zaman için önem arz etmeyebilir. Diğer bir deyişle, “her şey” özü itibarıyla bir vakıa olmakla birlikte, bu husus, taraflar arasında çekişmeli de olsa “her şey”in – en azından her zaman için - hukuki anlamda da bir vakıa olduğu, yani hukuk kurallarının sonuç bağladığı koşul vakılardan olduğu anlamına gelmez⁵³.

⁴⁹ Bkz. aşağıda I. C. 4. Müspet (olumlu) vakıalar – Menfi (olumsuz) vakıalar.

Bunun gibi, aşağıda yaptığımız bütün sınıflandırmalardaki vakıaların da – iç vakıaların, geleceğe ait vakıaların, yargılama dışı vakıaların vs. - koşul vakıa olması ve yargılamaya kabul edilmesi hâlinde ispatı gerekir; ispat edildikten sonra hukuk bu vakıalara uygulanacaktır. Bkz. aşağıda dn. 69.

⁵⁰ Pekcantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 367; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 374; Nur Bolayır, *Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanması ve Hâkimin Rolü* (Vedat 2014) 13; Deschenaux 10; Hırş 13; Bilge Umar, ‘İsbat Yükü Kavramı ve Bununla İlgili Diğer Bazı Kavramlar’ (1962) 28 (3-4) İÜHF 790-798, 790-791; Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 912. Karş. Alangoya 7.

⁵¹ Bkz. yukarıda I. A. Vakıa kavramı.

⁵² Özkes, *Hukuki Sebep* 761.

⁵³ Bkz. yukarıda I. A. Vakıa kavramı.

Yargılamada hukuken önemli vakıaların tespiti bakımından hukuk kurallarından yola çıkılması önem taşımaktadır. Çünkü hukuk dilinde hukuk kuralları, vakıaların yahut davranışların doğruluğunu yahut yanlışlığını anlamaya, test etmeye yarayan bir mihenk taşı (*touchstone*) konumundadır⁵⁴. Mihenk taşı, Türkçe sözlükte “*Altın, gümüüş vb. madenlerin ayarını anlamak için sürtüldükleri bir tür taş*” olarak tanımlanmaktadır⁵⁵. Buna göre, bir vakıanın bir hukuki sonuç doğurup doğurmayacağını anlamak için, vakıalar karşısında âdetta bir “mihenk taşı” konumunda olan hukuk kuralından yararlanılacaktır. “Vakıa”, mihenk taşı konumunda olan “hukuk normu” üzerinde denenecek, böylece vakıa hukuk normu ile karşılaştırılacak, vakıanın hukuken ne anlam ifade ettiği, yani o vakıanın hukuk karşısında değeri anlaşılacaktır. Bu ise, o hukuk normunun o vakıaya bağladığı sonuç olacaktır.

Bu noktada, öğretide Özekes de hukuk kurallarından yola çıkılmasının önemine dikkat çekmekte, bir hukuki gerekçeden, hukukun tanıdığı bir haktan hareket edilmeyip içine gerçeklerin değil duyguların karıştırılmasıyla kendince bir vakıa anlatımı yolunun tercih edilmesi halinde maddi vakıaların dahi maddi vakıa niteliğini kaybedip “*sübjektif vakıa*” haline geldiğini belirtmektedir⁵⁶.

2. Vakıalar hakkında her yönden tüketici bir sınıflandırmanın yapılmasının zorluğu

Öğretide vakıaların çeşitli sınıflandırmalara⁵⁷ tabi tutulduğu görülmektedir. Ancak hayatın bir ifadesi olan vakıalar sonsuz bir çeşitlilik gösterir. Bu sebeple vakıalar aslında hiçbir sınıflandırmaya sığmaz, her türlü sınıflandırmanın dışına taşar⁵⁸. Nitekim öğretide Nomer, usul hukuku anlayışına göre, mevcut olan her şeyin⁵⁹ bir vakıa olduğunu, vakıanın bir “*var olup olmama meselesi*” olduğunu belirtmektedir⁶⁰. Yine, öğretide Toraman da vakıalar bakımından bazen nüanslarla birbirinden ayrılan, bazen hukuki olarak karşılığı olan sınıflandırmaların tahdidi olmadığını ifade etmektedir⁶¹.

⁵⁴ Hanneke van Schooten, ‘Law as Fact, Law as Fiction: A Tripartite Model of Legal Communication’, *Interpretation, Law and The Construction of Meaning, Collected Papers On Legal Interpretation in Theory, Adjudication And Political Practice*, (Editörler: Anne Wagner, Wouter Werner Deborah Cao) (Springer 2007) 3-20, 5.

⁵⁵ *Güncel Türkçe Sözlük* <www.tdk.gov.tr> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

⁵⁶ Bkz. Özekes, *Hukuki Sebep* 758.

⁵⁷ Örneğin Gürdoğan, Dış vakıalar – iç vakıalar, geçmişe ait vakıalar – halen mevcut vakıalar, müspet vakıalar – menfi vakıalar, yargılama dışı vakıalar – yargılamadan hasıl olan vakıalar şeklinde ayrımlar yapmıştır. Gürdoğan 260 vd. Aynı sınıflandırma için bkz. Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 898. Alangoya ise yapmış olduğu vakıa tanımında, dış vakıalar – iç vakıalar, geçmiş vakıalar – halen mevcut vakıalar ayrımlarına işaret etmektedir: “...vakıa bir hukuk normunun unsur vakıalarını karşılayabilecek, zaman ve mekân ile belirli, dış dünyaya (dış vakıalar – *äussere Tatsachen*) veya insanın iç dünyasına (içsel-deruni vakıalar, *innere Tatsachen*) ilişkin cereyan etmiş veya halen mevcut durumlardır.” Alangoya 75.

⁵⁸ Deschenaux 17. Vakıaları dörtlü bir ayrımda ele alan Gürdoğan da, aynı sebeple, aslında böyle bir sınıflandırmanın “imkânsız” oluşuna dikkat çekmiştir. Gürdoğan 260.

⁵⁹ Aynı yönde: Gürdoğan 260; Göksu 326.

⁶⁰ Ergin Nomer, *Davada Yabancı Kanun* (1972) 5.

⁶¹ Toraman 88.

Buna göre vakıa, bir “*olay*”, “*nitelik*”, “*bağıntı*” veya “*durum*”⁶²; insanın dışarıda tezahür eden filleri, sözleri, hareketleri, yaptığı akitler, yazılar, imal ettiği şeyler, vukuf, kast, niyet, rıza⁶³; olabilir. Yine, sözleşmenin geçerliliği yahut mülkiyet hakkının varlığı⁶⁴, evlilik bağı⁶⁵ gibi, bir hakkın veya hukuki ilişkinin kendisi de, diğer bir deyişle birtakım sebep vakıaların birleşmesiyle meydana gelmiş hukuki sonuç da (sonuç vakıası), diğer başka hukuki sonuçlar bakımından bir vakıa olabilir (sebeb vakıası). Aynı şekilde, örneğin, şirket merkezinin belli bir yerde bulunup bulunmamasının, kişinin o şirketin ortağı olup olmamasının ve davalı şirketin o şirket olup olmamasının (husumet bakımından), kişinin şirket genel kurul toplantısına katılıp katılmamış olmasının da, şirket genel kurul kararının iptali dava dilekçesinde bildirilebilecek maddi vakıalar arasında gösterildiği görülmektedir⁶⁶.

Her ne kadar vakıaların her yönden tüketici bir sınıflandırması yapılamayacak ise de “vakıa” kavramını büyük ölçüde açıklayıcı olması açısından, vakıalar hakkında yapılmış bazı (örnekleyici) sınıflandırmalara yer vermek tümüyle faydasız olmayacaktır. Bu sebeple, aşağıdaki açıklamalarda esas olarak öğretilde *Gürdoğan*’a atfedilen⁶⁷ bir sınıflandırmadan yararlanılacaktır.

Ancak tekrar belirtmek gerekir ki, vakıalar bakımından asıl önemli olan, onların, hukuki anlamda vakıa olup olmadığıdır⁶⁸. Bu sebeple, bir vakıanın, aşağıdaki tüketici olmayan sınıflandırmalardan herhangi birine girmesi onun mutlakla hukuken önem arz eden bir vakıa olduğunu göstermez. Bunun gibi, hukuki anlamda önem ifade eden, koşul vakıa niteliğindeki bir vakıanın aşağıda yer verilecek çeşitli yönlerden sınıflandırmalara dâhil edilememesi de o vakıanın hukuki anlamda bir vakıa olma niteliğine zarar vermeyecektir.

Vakıaların bu şekilde çeşitli yönlerden sınıflandırılmasındaki amaç, hukuken önemli vakıa olmak şartıyla, çekişmeli ve uyumsuzluğun çözümüne etkili olduğu ölçüde (ve tabii

⁶² Toraman 86.

⁶³ Gürdoğan 261; Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 898.

⁶⁴ Deschenaux 10.

⁶⁵ Namlı 58.

⁶⁶ “*HMK 119/1-e maddesine göre davacı, iddiasının dayanağı olan bütün vakıaları bildirmekle yükümlüdür. Bu maddeyi değerlendirirken, iddiamızın sınırlarını doğru çizmek zorundayız. Görevli ve yetkili mahkeme her ne kadar iddiamız gibi görünmüyor ise de özünde, bunlar da bizim iddiamızı oluşturmaktadır. Örneğin bir anonim şirketin genel kurulunda alınan bir kararın iptali davası açılacak ise, şirketin merkezinin maddi vakıa olarak bildirilmesi gerektiğine inanmaktayız. Çünkü ortaklarla şirket arasındaki davalar şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde açılır, bu husus kamu düzenine aittir. Aynı şekilde, böylesi bir davada davacı olabilmek, şirket ortaklarına ilişkin haklardandır. O halde, davacının şirket ortağı olduğu da bir şekilde belirtilmelidir. Bu maddi vakıa aynı zamanda şirketin davalı olduğunu da gösteren maddi vakıadır. TTK ya göre, toplantıya katılan ortak ile toplantıya katılmayan ortağın hangi konularda, genel kurul kararının iptali davası açabileceğini hükme bağlamıştır. Bu nedenle, toplantıya katılıp katılmadığımızı da maddi vakıa olarak belirtmemiz gerekecektir. Elbette kararın iptali için ileri sürdüğümüz maddi vakıaları da belirtmemiz gerekecektir. Bu belirtmeyi yaparken, yasanın aradığı koşulların yanı sıra, Yargıtay kararlarından da yararlanmamız gerekir. Örneğin genel kurula katılan bir ortağın iptal davası açması için sadece olumsuz oy kullanması yeterli olmamaktadır. Olumsuz oyunun yanı sıra, muhalefetini bildirmiş olması ve bunu toplantı tutanağına işletmesi de gerekmektedir.” Ender Dedeğaç, ‘Stajyerler için HMK: Üçüncü Bölüm, Dava Dilekçesinin Hazırlanması’ (3 Eylül 2013) <http://enderdedeagac.blogspot.com.tr/2013_09_01_archive.html> Erişim tarihi: 31 Mart 2019.*

⁶⁷ Bkz. Gürdoğan 260-262; Bolayır 12, dn. 11; Toraman 88, dn. 356; Gökso 326.

⁶⁸ Bkz. yukarıda I. A. Vakıa kavramı, I. C. 1. Hukuken önemli vakıalar.

olduğu ispat rejimi çerçevesinde) ispatı mümkün olacak ve böylece davada “*hukukun uygulanması suretiyle hüküm verilmesine yarayacak*” vakıaların ne şekillerde zuhur edebileceğini, tüketici olmasa da çeşitli vakıa türlerini büyük ölçüde kapsayıcı bir sınıflandırma dahilinde ortaya koymaktır. Buna göre aşağıda yer verilen her bir başlık altındaki vakıalar (dış vakıalar, iç vakıalar, müspet vakıalar, menfi vakıalar ...) ispatın konusu olabilir⁶⁹. Şu hâlde, dış vakıalar hukuken önemli vakıa olmak şartıyla, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde ispatın konusu olacağı gibi, iyiniyet gibi iç vakıalar da hukuken önemli vakıa olmak şartıyla, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde ispatın konusu olmak bakımından vakıa kapsamında yer alacak ve ispatlandığı takdirde iç vakıalara da hukuki sonuç bağlanacaktır. Gerçekten de TMK m. 3 hükmü gereğince: “*Kanunun iyiniyete hukuki bir sonuç bağladığı durumlarda...*” iyiniyet hukuken önemli bir iç vakıa konumunda olacağı gibi, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde iyiniyetin varlığı gerek “*... asıl olan iyiniyetin varlığıdır*” (TMK m. 3, f. 1) hükmü gerekse “*...durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse iyiniyet iddiasında bulunamaz*” (TMK m. 3, f. 2) hükmü de göz önünde tutularak ispat edilmek gerekecektir⁷⁰. Yine, geçmişe ait, tamamlanmış vakıalar yahut varlığı halen devam eden veyahut yeni meydana gelen vakıalar, hukuken önemli vakıa olmak şartıyla, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde (ve tabi olduğu ispat rejimi çerçevesinde) ispatın konusu olabileceği ve ispatlandığı takdirde bu vakıalara hukuki sonuç bağlanabileceği gibi; geleceğe ait, gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde olan, farazi, varsayımsal vakıalar, örneğin, destekten yoksun kalma tazminatında, gelecekte ölenin desteğinden yoksun kalınması sebebiyle uğranacak (ihtimal dâhilindeki) kayıplar da hukuken önemli vakıa olmak şartıyla, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde (ve tabi olduğu ispat rejimi çerçevesinde) ispatın konusu olabilecek ve ispatlandığı takdirde bu gibi vakıalara da hukuki sonuç bağlanabilecektir⁷¹. Aşağıdaki açıklamaların da bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir.

3. Dış vakıalar – iç vakıalar

a) Dış vakıalar

Vakıalar, dış vakıalar olabileceği gibi, içsel, manevi, ruhsal vakıalar da olabilir⁷². Dış vakıalar tabiat olayları olabileceği gibi insanın dışarıda tezahür eden davranışları da olabilir. İnsandan kaynaklanan dış vakıalar insanın sözlü ve sözlü olmayan davranışları, yazdığı yazılar, imal ettiği şeyler olabilir⁷³.

⁶⁹ Bu yönde: Yavuz Alangoya, Kamil Yıldırım, Nevhis Deren-Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları* (Tıpkı 8. Baskı, Beta 2011) 306. Ayrıca yukarıda dn. 49.

⁷⁰ Bkz. aşağıda I. C. 3. b) İç vakıalar.

⁷¹ Bkz. aşağıda dn. 147.

⁷² Gürdoğan 260-261; Bilge, Önen 490-491; Deschenaux 18.

⁷³ Gürdoğan 260-261; Deschenaux 18.

(1) Hukuki olay

Hukukun netice bağladığı olaylara hukuki olay denmekte olup her olay hukuki olay değildir⁷⁴. Hukukun sonuç bağlamadığı olaylar ise, “hukuken önemsiz olay” yahut “hukuk dışı olay” olarak adlandırılabilir⁷⁵.

Görüldüğü üzere, “hukuki olay” (ve bu arada, “hukuk dışı olay”) tanımı, yukarıda bahsedilen “hukuki anlamda vakıa”⁷⁶ (ve bu arada, “hukuk dışı vakıa”) kavramına çok benzemektedir. Kanaatimizce yukarıda ifade edildiği üzere⁷⁷ gerek öğretilerde, gerek mahkeme kararlarında vakıa, olgu ve “olay”, “hayat olayı” kavramlarının kullanımında bir yeknesaklık bulunmamasının, bunun gibi Türk Medeni Kanununda olgu sözcüğünün; Hukuk Muhakemeleri Kanununda ise, vakıa kavramının tercih edilmesinin sebebinin, hukuki olay ve hukuki vakıa kavramlarının içeriği arasındaki benzerliğin bir sonucu olduğu ifade edilebilir.

(2) Hukuki fiil

Öngörülen hukuki sonucun istenip istenmemesi (daha doğrusu, bu yönde bir iradenin beyan edilip edilmemesi) önem arz etmeksizin, hukukun sonuç bağladığı iradi kişi davranışlarına hukuki fiil denir⁷⁸. Buradaki iradi davranış bir şeyin yapılması veya yapılmaması olabilir; ancak iradenin ürünü olmayan olaylar yahut dış dünyaya yansımamış irade (örneğin dış dünyaya yansımamış düşünceler) bu anlamda hukuki fiil sayılmaz⁷⁹.

Görüldüğü üzere, hukuki fiiller öğretilerde *Gürdoğan*’ın dış vakıalara verdiği örnekler arasındaki “insanın dışarıda tezahür eden davranışları”nı ilgilendirmektedir. Nitekim yazarın dış vakıalara verdiği örnekler, “insanların fiilleri (sözleri, jestleri, tavırları) veya beşeri faaliyetin mahsulleri (yazılar, imal edilen şeyler)”dir⁸⁰.

Hukuki fiiller de geniş anlamıyla hukuki olay (yahut, yukarıda izah edildiği üzere hukuki olay kavramına çok benzeyen “hukuki vakıa”⁸¹) kapsamındadır; fakat hukuki olay kavramıyla daha çok, hukuki fiil (dar anlamda hukuki olay) kavramına girmeyen hukuki olaylar kastedilmektedir (geniş anlamda hukuki olay)⁸².

(3) Hukuka uygun fiiller

İradi insan davranışı, hukuk kuralının istediği şekilde, yani hukuka uygun

⁷⁴ Oğuzman, Barlas 169; Dural, Sarı 187; Öztan B, *Medeni Hukuk* 83.

⁷⁵ Dural, Sarı 187.

⁷⁶ Bkz. yukarıda I. A. Vakıa Kavramı ve I. C.1 Hukuken önemli vakıalar.

⁷⁷ Bkz. yukarıda I. A. Vakıa kavramı.

⁷⁸ Oğuzman, Barlas 170; Dural, Sarı 188; Öztan B, *Medeni Hukuk* 84.

⁷⁹ Dural, Sarı 188.

⁸⁰ Gürdoğan 261.

⁸¹ Bkz. yukarıda I. C. 3. a) (1) Hukuki olay.

⁸² Oğuzman, Barlas 170; Dural, Sarı 188; Öztan B, *Medeni Hukuk* 84.

olabileceği gibi; hukuk kuralının istemediği şekilde, yani hukuka aykırı da olabilir. Şu halde, hukuki fiiller hukuk düzeni tarafından uygun görülüp görülmemelerine göre ikiye ayrılır: hukuka uygun fiiller ve hukuka aykırı fiiller⁸³.

Hukuk kuralı belli bir davranışı yasaklıyorsa bu davranışı yapmamak; belli bir davranışta bulunmayı emretmişse bu davranışı yapmak hukuka uygundur. Hukuk kuralı bir davranışta bulunmayı yasaklamıyor yahut emretmiyor, böylece o davranışta bulunmayı kişinin iradesine bırakmışsa, bunu yapmak veya yapmamak da hukuka uygundur. Hukuka uygun fiiller, hukuken olumlu kabul edilebilecek sonuçlar doğuracaktır.

(a) İrade açıklamaları

(i) Hukuki işlemler

Bir kısım “vakıalar” (örneğin ölmek, doğmak gibi) kişinin iradesinden tamamen bağımsız olarak gerçekleşir⁸⁴. Ancak bir kısım “vakıalar” tamamiyle iradidir; bunlar bir hakkın doğumu, değiştirilmesi veya sona erdirilmesi gibi belirli bir hukuki sonuca varmak amacıyla yapılan ve başlıcalarını “sözleşmelerin” oluşturduğu tasarruflardır⁸⁵. Dış vakıalar kapsamında verilen örnekler arasındaki insanların “sözleri”, “yazdığı yazılar” bu kapsamda değerlendirilebilir.

Kişinin, iradi bir davranışı ile, *belli bir hukuki sonuca yönelmiş irade beyanında* bulunması ve bu irade beyanına hukuk tarafından bu beyanın içeriğine uygun hukuki sonucun bağlanması halinde hukuki işlem den söz edilir⁸⁶. Diğer hukuka uygun fiillerde failin o yönde bir *irade beyanı* (açıklaması) olup olmadığı önem arz etmemektedir⁸⁷. Hâlbuki *irade beyanı*, hukuki işlemin kurucu unsurudur⁸⁸.

(ii) Hukuki işlem benzeri fiiller

Hukuki işlem benzeri fiiller, hukuki işlemlere benzer; fakat hukuki işlemlerden ayrılır. Çünkü burada da bir *irade açıklaması* gereklidir; fakat buradaki irade açıklaması, hukuki işlem benzerinin hukuki sonucuna değil, pratik sonucuna yöneliktir. İrade açıklamasının hukuki işlem benzerinin hukuki sonucuna yönelik olması aranmaz. Hukuki sonuç, irade açıklamasının *hukuki işlem benzerinin hukuki sonucuna* yönelik olmasından bağımsız olarak meydana gelir⁸⁹.

⁸³ Dural, Sarı 188-189; Öztan B, *Medeni Hukuk* 84-85.

⁸⁴ Başgil 351.

⁸⁵ Başgil 351-352.

⁸⁶ Oğuzman, Barlas 170-171; Dural, Sarı 189, 192; Öztan B, *Medeni Hukuk* 86; Hasan Erman, *Medeni Hukuk Dersleri*, (3. Baskı, Der 2010) 64 vd; İlhan Postacıoğlu, *Şehadetle İspat Memnuiyeti ve Hudutları* (1964) 38.

⁸⁷ Oğuzman, Barlas 170; Erman 64.

⁸⁸ Oğuzman, Barlas 184 vd; Dural, Sarı 189, s. 207, s. 192; Öztan B, *Medeni Hukuk* 86; Erman 65.

⁸⁹ Oğuzman, Barlas 171; Dural, Sarı 190; Öztan B, *Medeni Hukuk* 87.

Hukuki işlem benzeri fiillere verilebilecek klasik örnek temerrüt ihtarı olmaktadır. “*Muaccel bir borcun borçlusu, alacaklının ihtarıyla temerrüde düşer.*” (TBK m. 117) Alacaklı, ihtar ile, borçlunun borcunu ödemesini hedeflemektedir, yani irade beyanı pratik bir sonuca yönelmektedir. Borçlunun temerrüde düşmesi ise, alacaklının temerrüt sonucunu, yani (pratik bir sonucu hedefleyerek yapmış olduğu irade beyanına bağlanan) hukuki sonucu (borçlunun temerrüdü) istemiş olup olmamasından bağımsız olarak gerçekleşmektedir⁹⁰.

(b) Maddi fiiller

Maddi fiiller de hukukun sonuç bağladığı, hukuka uygun fiillerdir. Burada bir irade açıklaması olmaksızın, maddi dünyada değişiklik yapmaya yönelmiş bir fiil vardır. Hukuki sonuç da bir irade açıklamasına değil, işte bu maddi fiile bağlanmıştır. Bu sebeple maddi fiiller, hukuki işlemlerden ve hukuki işlem benzeri fiillerden ayrılır⁹¹. Genel olarak hukuki fiiller ve bu arada maddi fiiller failin iradesi ürünü olabilmekle beraber, doğurduğu hukuki sonuçlar failin iradesi dışında meydana gelmektedir; bu itibarla hukuki işlem ve hukuki fiil birbirinin zıddı kavramlar olmaktadır⁹². Gerçekten, bir kısım vakıalar iradeden tamamıyla hariç olmamakla birlikte, kanun bunları ika eden failde kast veya irade aramamakta ve sadece vakıadan hasıl olan neticeye göre hüküm vermektedir⁹³. Diğer bir deyişle alelade maddi fiiller, aslında sadece maddi dünyadaki sonuçlara yönelir fakat, “*bir takım hukuki münasebetlerle arızı olarak irtibat tesis etmeleri dolayısıyla ve bu münasebetlerin icabı olarak hak ve vecibe tevhit eder*”⁹⁴.

Dış vakıalar kapsamında verilen örnekler arasındaki insanların “*imal ettikleri şeyler*” bu kapsamda değerlendirilebilir. Gerçekten, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun “Tanımlar” başlıklı 1/B maddesine göre “eser”, sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini (karş. “imal ettikleri şeyler”); aynı madde ile FSEK m. 8, f. 1’e göre “eser sahibi” ise, “eseri meydana getiren kişiyi” ifade etmektedir. Bu kapsamda, eserin yaratılması, “yaratma vakıası” (*Schöpfungsakt*) maddi bir fiil

⁹⁰ Oğuzman, Barlas 171; Dural, Sarı 190; Öztan B, *Medeni Hukuk* 87; Yine, iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde, borcun ifa edilmemesi üzerine alacaklının seçimlik haklarını kullanabilmesi için kural olarak (TBK m. 124’teki hâller hariç) borçluya süre vermesi gerekir. Alacaklının süre vermektaki amacı, borcun ifasıdır; kanun ise alacaklının bunu bilmesine ve istemesine gerek kalmaksızın alacaklıya seçimlik haklar tanımaktadır. Bu sebeple, borçluya süre verilmesi de hukuki işlem olmayıp, irade açıklaması olmak bakımından hukuki işlem benzeri irade açıklaması kapsamına girmektedir. Hukuki işlem benzeri irade açıklamalarının ispat rejimi hakkında ayrıca bkz. Postacıoğlu, *Şehadetle İspat Memnuiyeti* 44-47. Yenilik doğuran haklardan olmak üzere, kiracının kira bedelini ödemedi temerrüdü sebebiyle kiracıya süre verilerek yapılan feshin bildiriminin (TBK m. 315) ise farklı olduğu ve hukuki işlem niteliği taşıdığı yönünde: Postacıoğlu, *Şehadetle İspat Memnuiyeti* 47, 57.

⁹¹ Oğuzman, Barlas 171; Öztan B, *Medeni Hukuk* 87.

⁹² Postacıoğlu, *Şehadetle İspat Memnuiyeti* 38.

⁹³ Başgil 351.

⁹⁴ Postacıoğlu, *Şehadetle İspat Memnuiyeti* 38-39.

(*Realakt*) olup⁹⁵ bir hukuki işlem değil, korunmaya değer bir ürün ortaya koymaktır. Eser sahipliğinden doğan haklar yaratma fiiliyle kendiliğinden, hukuk düzeni gereği (“*ipso iure*”) doğar. Bunun için herhangi bir iradenin açıklanması, ergin olmak yahut ayırt etme gücüne sahip olmak, herhangi bir hukuki işlem, herhangi bir tescil aranmamaktadır⁹⁶.

Yine, örneğin, TMK m. 775’e göre “*Bir kimse başkasına ait bir şeyi işler veya başka bir şekilde sokarsa, emeğin değerinin o şeyin değerinden fazla olması halinde, yeni şey işleyenin, aksi halde malikin olur.*” Burada kişinin bu fiili, ilgili şeyin mülkiyeti kazanmak için yaptığına yönelik bir irade beyanında bulunması gerekmez⁹⁷. Kişi başkasına ait bir şeyi işler veya başka bir şekilde sokar ve emeğinin değeri de o şeyin değerinden fazla olursa o şey işleyenin olur.

(c) *Bilgi, tasavvur, haber verme açıklamaları*

Kişinin bilgi, tasavvur ve haber verme açıklamalarına hukuki sonuç bağlandığı takdirde, olmuş bir olgu hakkında bilgi verilmesi, bir hususun başkalarına bildirilmesi şeklinde bir hukuki fiilden bahsedilebilir⁹⁸. Bilgi, tasavvur, haber verme açıklamalarına örnek olarak borcun ikrar⁹⁹ edilmesi, temsil yetkisi verildiğinin üçüncü kişilere bildirilmesi, ayıp ihbarı halleri gösterilmektedir¹⁰⁰.

Öğretide bilgi ve tasavvur açıklamalarının “hukuki işlem benzeri irade açıklaması” kapsamında değerlendirildiği de görülmektedir¹⁰¹.

Dış vakıalar kapsamında verilen örnekler arasındaki insanların “sözleri”, “yazdığı yazılar” bu kapsamda da değerlendirilebilir.

(d) *Duygu açıklamaları*

Duygu açıklamalarında kişinin duygularının, beğenilerinin açıklanması söz konusudur. Kural olarak bu şekildeki açıklamalara hukuk değer atfetmez, ancak nadiren de olsa hukukun sonuç bağladığı ölçüde bu şekildeki açıklamalar da hukuka

⁹⁵ Ünal Tekinalp, *Fikri Mülkiyet Hukuku* (5. Baskı, Vedat 2012) 12, 143; Fırat Öztan *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku* (Turhan 2008) 235; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Sınai Haklarla Karşılaşmalar: Fikri Haklar* (2. Baskı, Turhan 2013) 204; Savaş Bozbel, *Fikri Mülkiyet Hukuku* (Oniki Levha 2015) 55.

⁹⁶ Tekinalp 149; Öztan F, *Fikri Mülkiyet* 235-236; Kılıçoğlu 204; Bozbel 55.

⁹⁷ Oğuzman, Barlas 171; Dural, Sarı 191; Öztan B, *Medeni Hukuk* 88.

⁹⁸ Dural, Sarı 191; Öztan B, *Medeni Hukuk* 88.

⁹⁹ *Karş.* Görüldüğü üzere ikrar “bilgi, tasavvur, haber verme açıklamaları” kapsamında değerlendirildiği gibi, “hukuki işlem benzeri irade açıklaması” olarak da nitelendirilmiştir (bkz. ileride dn. 101). Ancak, ileride ifade edileceği üzere HMK m. 200 hükümünün ikrarı –en azından ispat rejimi bakımından- bir “hukuki işlem” olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü bu hükümde “*Bir hakkın ... ikrarı ... amacıyla yapılan hukuki işlemlerin, ... senetle ispat olunması gerekir.*” denmektedir. bkz. aşağıda I. C. 6. a) Yargılama dışı vakıalar.

¹⁰⁰ Dural, Sarı 191; Öztan B, *Medeni Hukuk* 88.

¹⁰¹ Bkz. Erman 66.

uygun fiiller kapsamında olacaktır¹⁰². Örneğin, bazı boşanma sebeplerine ilişkin olarak “*Affeden tarafın dava hakkı yoktur.*” (TMK m. 161, m. 162) Yahut “*Mirastan yoksunluk, mirasbırakanın affıyla ortadan kalkar*” (TMK m. 578, f. 3). Burada kişinin affetme şeklindeki duygu açıklamalarına hukuki sonuç bağlanmıştır¹⁰³.

Öğretide duygu açıklamalarının “hukuki işlem benzeri irade açıklaması” kapsamında değerlendirildiği de görülmektedir¹⁰⁴.

Dış vakıalar kapsamında verilen örnekler arasındaki insanların “sözleri”, “yazdığı yazılar” bu kapsamda da değerlendirilebilir.

(4) Hukuka aykırı fiiller

Hukuk kuralı bazı davranışların yapılmasını veya yapılmamasını emreder¹⁰⁵, bazı davranışları serbest bırakır¹⁰⁶. Hukukun tasvip ettiği şekilde davranılmaz, yani hukuka “aykırı” bir fiil gerçekleştirilirse, hukuk kurallarının devlet gücü ile yaptırımı bağlanmış olması¹⁰⁷ sebebiyle hukuka aykırı bu davranışın da bir yaptırımı olacaktır. Gerçekten, hukuka aykırı fiillere dahi hukuki sonuç bağlanmıştır¹⁰⁸. Yani hukuk kuralı, uygun gördüğü davranışa bir sonuç bağladığı gibi (örneğin; ifanın borcu sona erdirmesi), bu şekilde davranılmaması halini de öngörmüş ve o hale dahi bazı hukuki sonuçlar bağlamıştır (örneğin; sözleşmenin ifa edilmemesinin tazminat sorumluluğu doğurması)¹⁰⁹. Yine, örneğin alacaklının ifayı kabulü hukuka uygun olup bununla borçlu borcundan kurtulacaktır. Alacaklının ifayı kabule yanaşmaması ise hukuka aykırıdır ve bu durum dahi alacaklı temerrüdü kurumu çerçevesinde başka sonuçlara bağlanmıştır (TBK m. 106-110). Bu bağlamda Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, 11.3.1959 tarih ve E. 1957/23 K. 1959/20 sayılı kararında alacaklının ifayı reddetmesinin (alacaklı temerrüdünün) bir hukuki işlem olmayıp bir (hukuka aykırı) “*maddi vakia*”¹¹⁰ olduğunu, bu sebeple tanıkla ispat edilebileceğini kabul etmiştir¹¹¹.

¹⁰² Dural, Sarı 191.

¹⁰³ Dural, Sarı 191-192; Öztan B, *Medeni Hukuk* 88.

¹⁰⁴ Bkz. Erman 66.

¹⁰⁵ Örneğin, bir kişiyi öldürmek veya yaralamak yasaktır. Dural, Sarı 188.

¹⁰⁶ Örneğin, sözleşme yapmak veya yapmamak kural olarak serbesttir. Dural, Sarı 188.

¹⁰⁷ Dural, Sarı 6 vd; Öztan B, *Medeni Hukuk* 6 vd; Erman 11.

¹⁰⁸ Oğuzman, Barlas 170; Dural, Sarı 188-189; Öztan B, *Medeni Hukuk* 84-85; Erman 64.

¹⁰⁹ Oğuzman, Barlas 170; Dural, Sarı 188-189; Öztan B, *Medeni Hukuk* 84-85; Erman 64.

¹¹⁰ Karş. yukarıda I. C. (3) (b) Maddi fiiller.

¹¹¹ “*Kiralayanın edayı reddetmesi bir hukuki muamele değil, bir maddi vakıadır. Usulün 288. ve sonraki maddelerinde, maddi vakıaların değil, ancak hukuki muamelelerin ispatı bakımından şahit dinlenemeyeceği kabul edilmiş bulunmaktadır. Demek ki maddi vakıalar şahit dinleme yaşağının şümulü dışında kalmaktadır ve bu itibarla alacaklı kiralayanın parayı almaktan kaçındığının şahitle ispatına kanun bakımından bir engel yoktur. Bir an için parayı almaktan kaçınmanın bir hukuki muamele olduğu farzedilse dahi şahit ispat usulün 293. maddesinin 4. bendi hükmünce yine mümkün olacaktır. Zira parayı almaktan kaçınmış olan kiralayanın bu kaçınmasını tespit etmek üzere kiracıya bir senet vermiş olması ve kiracının kiralayandan böyle bir senet istemiş olması adet bakımından asla düşünülemez.*” (RG 1.8.1959/10268 22280).

b) İç vakıalar

Vakıalar, dış vakıalar olabileceği gibi, içsel, manevi, ruhsal vakıalar da olabilir¹¹².

Maddi hukuka ilişkin ders kitaplarında “hukuki olay” kapsamında yapılan açıklamalarda “hata”, “niyet”, “ittıla” gibi¹¹³ örnekler verilmediği; verilen örneklerin daha çok dış dünyaya ilişkin olduğu; “niyet”, “kasıt” gibi, kişinin iç dünyasına ilişkin, “irade”nin kendisine bir vakıa yahut hukuki olay olarak değinilmediği; fakat bu irade, bilgi yahut duygunun dış dünyaya açıklanması olan “*irade beyanı*”, “*bilgi, tasavvur açıklaması*”, “*duygu açıklaması*” gibi, dış dünyaya ilişkin örnekler verildiği görülmektedir¹¹⁴. Bu sebeple, bu çalışmada, maddi hukuk öğretisinde “hukuki olaylar” kapsamında yapılan açıklamalara “dış vakıalar” başlığı altında yer verilmiştir.

Oysa, hukuki anlamda “vakıalar” – en azından maddi hukuka ilişkin ders kitaplarında ele alındığı şekliyle - sadece hukuki “olay” ve “fiiller” (ve bunların alt ayrımlarındaki kavramlar) ile, diğer bir deyişle dış dünya ile sınırlı değildir. Nitekim “olay” sözcüğünün vakıayı tam olarak karşılamadığı da ifade edilmişti¹¹⁵. Çünkü yukarıda ifade edildiği üzere, usul hukuku anlamında vakıa, hukuki anlamda vakıa¹¹⁶ olmak şartıyla “her şey” olabilir¹¹⁷.

Gerçekten de, vakıaların sınıflandırılmasında yapılan dış vakıalar – iç vakıalar ayrımında, iç vakıalar dış vakılardan ayrılmaktadır. Buna göre iç vakıalar “*ya hasselerimize ait intibalar (görme hatası gibi) yahut hissi veya fikri sahamıza ait olan vakılardır (vukuf [bilme], uttilâ [öğrenme], kasıt, niyet, rıza gibi)*”¹¹⁸. *Bir şeyden haberli olma, iyi veya kötüniyetli bulunma, rıza fesadına uğrama gibi hususlar; manevi, ruhsal vakılardır*¹¹⁹. *İç vakıalar da bazı dış vakıalarla tezahür ettiğinden vakıa tespitine (ispata) konu olup, bu anlamda dış vakıalar gibi “gerçek anlamda bir vakıadır*”¹²⁰.

Görüldüğü üzere, “*vukuf [bilme]*”, “*uttilâ [öğrenme]*”, bir şeyden haberli olma gibi haller “iç vakıalar”a örnek verilmektedir.

Bu anlamda, somut bir örnek olarak bir kimsenin “*bir hususu bilmesi*”ne bir vakıa olarak HMK m. 225’te rastlanmaktadır. Yeminin konusunu düzenleyen HMK m.

¹¹² Gürdoğan 260-261; Bilge, Önen 490-491; Deschenaux 18. *Alangoya* da vakıaların tanımını yaparken dış vakıalar – iç vakıalar ayrımına değinmektedir. “...vakıa bir hukuk normunun unsur vakıalarını karşılayabilecek, (...) dış dünyaya (dış vakıalar – äussere Tatsachen) veya insanın iç dünyasına (içsel-deruni vakıalar, innere Tatsachen) ilişkin (...) durumlardır.” *Alangoya* 75.

¹¹³ Bkz. Ansay 252; Gürdoğan 261.

¹¹⁴ Bkz. yukarıda I. C. 3. a) (3) Hukuka uygun fiiller başlığı ve alt başlıklarındaki açıklamalar.

¹¹⁵ Bkz. yukarıda I. A. Vakıa kavramı.

¹¹⁶ Bkz. yukarıda I. C. 1. Hukuken önemli vakıalar.

¹¹⁷ Bkz. yukarıda I. C. 2. Vakıalar hakkında her yönden tüketici bir sınıflandırma yapılmasının zorluğu.

¹¹⁸ Gürdoğan 261; Bolayır 12.

¹¹⁹ Bilge, Önen 490-491.

¹²⁰ Gürdoğan 261.

225'e göre: "Yeminin konusu, davanın çözümü bakımından önem taşıyan, çekişmeli olan ve kişinin kendisinden kaynaklanan vakialardır." Buna göre, yeminin konusu vakıalar olup, hâkim hukuku resen uygulayacağından, hukuki sebepler, hukuki meseleler, hukuki takdirler¹²¹ yemine konu edilemez¹²².

Yeminin konusu olan vakıa dış âlemde mevcut bir hadise olabileceği gibi, kişinin iç âlemini ilgilendiren bir hadise de olabilir¹²³. Nitekim HMK m. 225'e göre "Bir kimsenin bir hususu bilmesi onun kendisinden kaynaklanan vakıa sayılır." Görüldüğü gibi, bir kimsenin "bir hususu bilmesi", yeminin konusu olmak bakımından bir vakıa olarak kabul edilmiştir. Örneğin, kişinin iyiniyetli olup olmadığı hakkında¹²⁴, yahut mirasçılara miras bırakanları tarafından yapılan bir hukuki işlemi (veya vakıayı) bilip bilmedikleri hakkında¹²⁵ yemin teklif edilebilir.

Yine, herhangi bir hukuki duruma ittila (o hukuki durumun öğrenilmesi) bir vakıadır; ve ittila keyfiyeti hukuki sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinde paylı mülkiyette paydaşın hisse satışına ittilandan (öğrenmesinden) itibaren bir ay içinde önalım hakkı kullanılmazsa hakkın sukûtu sonucu meydana gelmekte idi (743 sayılı Türk Kanunu Medenisi m. 658, f. 3)¹²⁶.

¹²¹ Örneğin "ortada mücbir bir sebep bulunup bulunmadığı, rızanın fesada uğrayıp uğramadığı, bir kişinin ehliyeti haiz olup olmadığı gibi hususlar" yemine konu olamaz. Bilge, Önen 588.

¹²² Bkz. Tez, İkinci Bölüm, I. D. 2. d) (3) Hukuki sebeplerin yemine konu olması.

¹²³ Bilge, Önen 588.

¹²⁴ Üstündağ, *Medeni Yargılama* 687; Pekcanitez, Atalay, Özeker, *Usul Ders* 444.

¹²⁵ Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 408. Bu yönde: "İspat olanağı bulunmayan durumlarda yasal temsilci veya mirasçıya edayı bilmediğine and yöneltilebilir (...) Davalıların 'mümeyyiz olmayan miras bırakanlarının böyle bir geri verme borcu bulunduğunu ve para aldığı bilmedikleri konusunda and' yöneltilecek sonucuna göre karar verilmesi gerekir." Yargıtay 4. HD 18.4.1972 (1973) RKD 93-95.

¹²⁶ Postacıoğlu, *Şehadetle İspat Memnuiyeti* 40.

Karş. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu m. 733, f. 2 ve 3 yasal önalım hakkı bakımından ve m. 735, f. 3 ise bu hükme atf yoluyla sözleşmeden doğan önalım hakkı bakımından öğrenmeyi değil, noter aracılığıyla yapılan bildirim esas almaktadır. Buna göre, noter yoluyla bildirim yapılmamışsa, önalım hakkı sahibinin satışı kesin olarak başka bir şekilde öğrenmiş olması sürenin işlemesine yol açmayacaktır: "743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin kabul ettiği sisteme göre, şuf'a hakkı satışı ve onun esaslı unsurlarını öğrenen paydaş tarafından kullanılan yenilik doğurucu bir hakır ve sahibinin kullanma beyanıyla vücut bulmaktadır. Bu hak dava açılarak kullanılabilirdiği gibi şuf'a hakkının kullanılacağı ortaya koyan ve herhangi bir surette muhatabına iletilen bir irade açıklaması ile de kullanılabilir. Beyanın herhangi bir şekli yoktur; ancak ispat yönünden yazılı olması yeterlidir. Şuf'a ile ilgili bu eski yasal düzenlemede, a) hakkın devamı süresi, b) hakkın kullanım süresi ve c) hakkın korunma süresi olmak üzere üç tür süre söz konusu olup; hakkın devamı süresi, müşteri mülkiyet halinin devam ettiği süre içinde hakkın varlığını korumasını; hakkın kullanım süresi, satışı öğrenmeye başlayan ve hakkın kullanılmasını gereken yasal hak düşürücü süreyi; hakkın korunma süresi ise satış tarihinden başlayarak hakkın kullanılabilirdiği en fazla süreyi ifade etmektedir. Şuf'a hakkı sahibinin bu hakkı kullandığı yasal süresi içinde karşı tarafa açık irade beyanı ile bildirmiş olması halinde, satış tarihini takip eden on yıllık süre içinde dava açabileceği kabul edilmektedir. Yasal düzenlemedeki boşluklar uygulamada İçtihadı Birleştirme Kararları ile giderilmeye çalışılmıştır. (...) Şu durumda; 4721 Sayılı Kanunla yasal önalım hakkı için getirilen yeni sistem daha sıkı kurallara ortaya koymakta; bu tür taleplerin belli sürelerde, belli şekil ve koşullarda kullanılmasını gereğini önemli bir yenilik olarak getirmektedir. Kısacası, yasal önalım hakkının kullanılmasını için gerekli sürenin başlaması konusunda bu yasal değişiklikten sonra geçerli olan kural; "öğrenme" olgusu değil "bildirim" olgusunun söz konusu olmasıdır. Bu bildirim de herhangi bir bildirim değil, noter vasıtasıyla yapılacak bildirimdir. Madde metninde "bildirilir" şeklinde kullanılan ifade kesinlik taşıdığı gibi, sürenin "bildirimden" başlayacağı da devamı fıkrada açıkça ve kesin olarak ifade edilmiştir. Bu açık düzenleme karşısında süre mutlaka bildirimden itibaren başlayacağından bildirim yapılmamışsa hak sahibinin satışı öğrendiği ileri sürülerek hak düşürücü sürenin başlatılması ve hak düşümü sonucunu doğurması olanaklı değildir. Eş söyleyişle; yasal önalım hakkının kullanılmasını için öngörülen üç aylık hak düşürücü süre, satış, önalım hakkı sahibine alıcı veya satıcı tarafından noter aracılığıyla bildirildiği tarihten itibaren işlemeye başlar. Önalım hakkı sahibinin satışı kesin olarak başka bir şekilde öğrenmiş olması sürenin işlemesine yol açmaz." Yargıtay HGK 21.9.2005 E. 2005/6-358 K. 2005/470 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

Bunun gibi, haksız fiilden kaynaklanan tazminat davasının zamanaşımı haksız fiilin ve failinin öğrenilmesinden itibaren başlar (TBK m. 72, f. 1). Buradaki öğrenme vakıası (ittıla) zamanaşımı süresinin işlemeye başlamasını sağlayan (iç) vakıa olmaktadır¹²⁷.

Öğretide *Gürdoğan*'ın “kasıt” ve “niyet” hallerini de “iç vakıalar” kapsamında verdiği örnekler arasında zikrettiği¹²⁸ görülmektedir. Bu bakımdan, öğretilde, TMK m. 3 anlamında iyiniyet veya kötünüyetin de, hakkın doğumunu sağlayan veya onu bertaraf eden bir “vakıa” olduğu ifade edilmiş, TMK m. 3 anlamında iyiniyet veya kötünüyetin halleri maddi hukuk manasında “itirazlar” kapsamında değerlendirilmiştir¹²⁹. Bilindiği üzere itirazlar bir hakkın doğumuna engel olan veya o hakkı sona erdiren “vakıa”lardır. Defi ise, borçluya verilmiş bir hakır¹³⁰. Bu çerçevede öğretilde *Kuru* da Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun 14.2.1951 tarih ve E. 1949/17 K. 1951/1 sayılı kararına¹³¹ atıf yaparak, davacının kötünüyeti olması TMK m. 724'e¹³² dayanarak hak talep etmesine engel olduğundan, kötü niyetin hakkın doğumuna engel bir itiraz sebebi¹³³ olduğunu; bu nedenle mahkeme tarafından kendiliğinden gözetileceğini ifade etmektedir¹³⁴.

Şu halde, dış vakıalardan ayrı olarak, insanın iç dünyasına ait bazı içsel ve hukuken önem arz eden, hukuki vakıaların da mümkün ve hukuk sistemimiz açısından geçerli olduğu, böylece hukukun uygulanabilmesi için hukuken önem arz eden bu türden vakıaların da, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde ispatının gerekeceği sonucuna varılmaktadır.

¹²⁷ Postacıoğlu, *Şehadetle İspat Memnuiyeti* 40.

¹²⁸ Gürdoğan 261.

¹²⁹ Üstündağ, *Medeni Yargılama* 344.

¹³⁰ Bkz. *Tez*, Üçüncü Bölüm, II. A. 2. a) Genel olarak itiraz kavramı; *Tez*, Üçüncü Bölüm, II. A. 3. a) Genel olarak defi kavramı.

¹³¹ Yargıtay İBGK 14.2.1951 E. 1949/17 K. 1951/1 sayılı ilgili kararında “vakıa ve karinelerden olayda kanunen iyiniyet iddiasında bulunamayacak durumu belirmiş olan kimsenin kötünüyetin diğer tarafa ispat ettirilmesine artık sebep ve vecih kalmayacağına ve dava hakkının doğumunu sağlayan veya bertaraf eden iyi ve kötünüyetin bu durumda mahkemeye resen nazara alınabileceğine” karar vermiştir. <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

¹³² TMK m. 724: “Yapının değeri açıkça arazinin değerinden fazlaysa, iyiniyetli taraf uygun bir bedel karşılığında yapının ve arazinin tamamının veya yeterli bir kısmının mülkiyetinin malzeme sahibine verilmesini isteyebilir”. 743 sayılı (mülga) Medeni Kanununun 650.maddesine karşılık gelmektedir.

¹³³ Ancak Yargıtay İBGK 17.5.1991 E. 1991/1 K. 1991/2 sayılı kararında, uyuşmazlığın “kötünüyeti keyfiyetinin def'i mi itiraz mı olduğu noktasından çıkmadığı” belirtilmiştir: “İçtihadı birleştirme kararının incelenmesinden; uyuşmazlığın, **kötünüyeti iyiniyet keyfiyetini def'i mi, itiraz mı olduğu noktasından çıkmadığı, bu yönün tartışma konusu olmadığı** anlaşılmaktadır. İçtihadı birleştirme kararında tartışılan ve varılan sonuç, olay ve karinelerden kanunen iyiniyet iddiasında bulunamayacak durumu belirmiş olan kimsenin kötünüyetin diğer tarafa isbat ettirilmesine gerek ve yer kalmayacağına ve dava hakkının doğumunu sağlayan veya bertaraf eden iyi ve kötünüyetin özel olarak bu durumda mahkemeye re'sen (görevden ötürü) nazara alınabileceği doğrultusunda olup başkaca herhangi bir değişiklik ve ilave yapılmasına gerek bulunmamaktadır (...) herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığına, 17.5.1991 gününde ilk toplantıda üçte ikiyi geçen çoğunlukla karar verildi.” <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

¹³⁴ *Kuru, Cilt: II* 1813-1814.

4. Müspet (olumlu) vakıalar – Menfi (olumsuz) vakıalar

Vakıalar müspet yahut menfi¹³⁵ olabilir¹³⁶. Örneğin, borcun olmaması menfi bir vakıa iken, borcun ödendiği vakıası müspet bir vakıadır; borcun bulunmadığı yolundaki menfi vakıa, borcun ödendiğine dair müspet vakıa ile ortaya konabilir¹³⁷. Bundan başka, TMK m. 132 anlamında kadın için bekleme süresinde kadının önceki evliliğinden “*gebe olmadığı*” anlaşılması; TBK m. 37 anlamında korkutan bir üçüncü kişi olup da diğer tarafın korkutmayı “*bilmemesi*” veya “*bilecek durumda olmaması*”; TBK m. 112 anlamında “*borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi*”; TBK m. 27 anlamında sözleşmenin konusunun “*imkânsız*” olması; TBK m. 77 anlamında kişinin “*haklı bir sebep olmaksızın*” bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşmesi; TBK m. 526 anlamında kişinin “*vekâleti olmaksızın*” başkasının hesabına iş görmesi; “*ahlâka aykırı*” olma, “*kusuru bulunmama*” halleri de menfi vakıalara örnek olarak gösterilebilir¹³⁸.

Menfi vakıa – müspet vakıa ayrımı, özellikle, menfi vakıaların ispatı sorunu bakımından önem arz eder¹³⁹. Hukuk kuralının hukuki sonuç bağladığı vakıa menfi olarak düzenlenmiş olabilir. İşte, menfi vakıaların ispatı bakımından önem arz eden menfi vakıalar, hukuk kuralının hukuki sonuç bağladığı ve menfi olarak düzenlenmiş koşullu vakıalardır¹⁴⁰. Koşullu vakıaların menfi olarak düzenlendiği hükümlerde, hukuki sonucun doğması için, belli durumların mevcut “*olmaması*” yahut bazı vakıaların “*gerçekleşmemesi*” koşullu olarak düzenlenmiştir¹⁴¹. Bu sebeple -her ne kadar bazen zor ve dolaylı yoldan olsa da - menfi vakıaların dahi ispatı gerekir¹⁴². Örneğin TMK m. 132’deki (MK m. 95) kadının bekleme süresinde kadının önceki evliliğinden “*gebe olmadığı*” anlaşılması” menfi bir doğal vakıaya hukuki sonuç bağlanmasının

¹³⁵ Menfi vakıalar da kendi içerisinde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilir. Menfi koşullu vakıaların içerikleri bakımından yapılan: a) Doğal olaylar ve süreçler b) Zihni süreçler veya durumlar c) Davranış biçimleri, d) Belli özellikler e) Hukuki ilişkiler f) Değer yargıları olmak üzere altılı ayırım için Bkz. Atalay, *Menfi Vakıalar* 71-74 arasındaki açıklamalar. Atalay menfi vakıalara bağlanan hukuki sonuca göre, dolayısıyla menfi vakıayı koşullu vakıa olarak belirleyen hukuk kuralının türüne göre de üçlü bir ayırım yapmaktadır: a) hak doğurucu kurallardaki menfi koşullu vakıalar, b) hakkı engelleyici kurallardaki menfi koşullu vakıalar, c) hakkı sona erdirici kurallardaki menfi koşullu vakıalar. Atalay, *Menfi Vakıalar* 74-76.

¹³⁶ Pekkantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 370.

¹³⁷ Gürdoğan 262. “Menfi tespit davası” ile “menfi vakıa” farklı kavramlardır. İİK m. 69 ve m. 72’deki menfi tespit davaları bakımından menfilik hukuki sonuca yönelik olup, ispatın konusu olan vakıaların da menfi olmasını gerektirmez. Buna göre menfi tespit davalarında da, kural olarak, taraflar müspet vakıalar ileri sürer ve davacı veya davalı tarafından bunların (müspet vakıaların) ispatına çalışılır. Ancak İİK m. 89, f. 3’teki menfi tespit davasında menfi bir vakıayı ispat yükü özel olarak davacıya yüklenmiştir. Atalay, *Pekkantez Usul-Cilt: II* 1728-1730.

¹³⁸ Örnekler için bkz. Atalay, *Menfi Vakıalar* 71-74.

¹³⁹ Pekkantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 370 vd; Gürdoğan 262.

¹⁴⁰ Pekkantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 371; Atalay, *Menfi Vakıalar* 64-76. Hukuk kurallarının “hukuki sonuç” kısmı da menfi biçimde öngörülmüş olabilir. Yani hukuk kuralının menfi (hakkın engellenmesi, hakkın sona ermesi veya hakkın bertaraf edilmesi) bir sonucu olabileceği gibi, hukuk kuralı içeriği menfi bir hak da (örneğin, adı haksız yere kullanılan kişinin bunun önlenmesini talep etme hakkı) doğurabilir Atalay, *Menfi Vakıalar* 61-62.

¹⁴¹ Atalay, *Menfi Vakıalar* 64-65.

¹⁴² Atalay, *Pekkantez Usul-Cilt: II* 1630-1631. Menfi vakıaların ispatının kural olarak mümkün olduğu; ancak “belirsiz menfi vakıaları” bertaraf edecek müspet vakıalar sonsuz sayıda olduğundan, “belirsiz menfi vakıalar” bakımından gerçekten de bir ispat imkansızlığının bulunduğu, bununla birlikte bu imkansızlığın ispat hukukundaki “*norm teorisine*” göre, ispat yükünün ispat konusu vakıayı düzenleyen hukuk kuralındaki menfi vakıaya dayanan tarafta olduğu yönündeki genel kuraldan sapmayı gerektirmeyeceği yönünde: Atalay, *Pekkantez Usul-Cilt: II* 1724-1728.

örneğidir¹⁴³. Burada kadının önceki evliliğinden gebe olmadığına anlaşılmasına bir hukuki sonuç bağlanmıştır ve bu hukuki sonuç, bekleme süresinin mahkemece kaldırılmasıdır. Bekleme süresinin kaldırılabilmesi için, kadının “gebe olmadığına” ispatı gerekir¹⁴⁴.

5. Gerçekleştiği zamana göre vakıalar

a) Geçmişe-hale-geleceğe ait vakıalar

Vakıalar geçmişe ait, tamamlanmış vakıalar olabileceği gibi, varlığı halen devam eden yahut yeni meydana gelen vakıalar da olabilir¹⁴⁵.

Vakıalar geleceğe ait, gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde olan, farazi, varsayımsal vakıalar da olabilir (*fait hypothétique*). Örneğin, destekten yoksun kalma tazminatında, gelecekte ölenin desteğinden yoksun kalınması sebebiyle uğranacak (ihtimal dâhilindeki) kayıplar bu kapsamda değerlendirilmiştir¹⁴⁶. Böylece, ispatın konusu vakıalar olduğundan, destekten yoksun kalmak suretiyle uğranan farazi, varsayımsal kayıplar, diğer bir deyişle “geleceğe ait vakıalar” da, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili olduğu ölçüde, ispatın konusu olabilecektir¹⁴⁷.

¹⁴³ Atalay, *Menfi Vakıalar* 72. Karş. (mülga) MK m. 95: “...gebe kalması mümkün olmadığı”.

¹⁴⁴ Atalay, *Menfi Vakıalar* 71-72.

¹⁴⁵ Gürdoğan 261; Bolayır 12.

¹⁴⁶ Gürdoğan 262; Bolayır 12 – 13 ve oradaki dn. 12’de anılan “Henri Deschenaux, *Le Titre Préliminaire du Code Civil, Fribourg (1969) 223*”.

Çağa’ya göre de, destekten yoksun kalma tazminatı “müstakbel hakların” dava edilmesine örnek teşkil etmektedir. Ona göre, örneğin temerrüt faizi ve nafaka alacağının dava edilmesinde de “müstakbel hakların” dava edilmesi söz konusudur. Bkz. Tahir Çağa, ‘Mahkemece Hüküm Verilirken Dava Tarihindeki mi Yoksa Hüküm Tarihindeki Maddi ve Hukuki Durum mu Esas Tutulmalıdır’, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu VIII (26-27 Nisan 1991) 137-169, 146.

¹⁴⁷ Yargıtay İBKG 22.06.2018 E. 2016/5 K. 2018/6 sayılı kararında (RG 14.11.2018/30595 79) bu hususta sonuç olarak şuna hükmetmiştir: “1. Anne-babanın, çocuğunun haksız fiil ve/veya akde aykırılık sonucu ölmesi nedeniyle açtığı destekten yoksun kalma tazminatı davalarında, desteklik ilişkisinin varlığının ispatı için Sosyal Güvenlik Kurumundan gelir bağlanması şartının aranmayacağına 22.06.2018 günlü ikinci oturumda esas hakkında oy birliği, 2. Anne-babanın çocuğunun haksız fiil ve/veya akde aykırılık sonucu ölmesi nedeniyle açtığı destekten yoksun kalma tazminatı davalarında, çocukların anne-babaya destek olduklarının karine olarak kabulünün gereğiğine 22.06.2018 günlü ikinci oturumda esas hakkında 2/3 oy çokluğuyla, karar verilmiştir.” Karşı oy gerekçesinde ise (RG 14.11.2018/30595 96): “**Destekten yoksun kaldığını iddia eden, hakkının doğumu için gereken şartları ispat etmelidir. Bu sebeple, destekten yoksun kalma tazminatının talep edildiği bir davada destek ilişkisinin mevcudiyeti ve zararın varlığı, yani destekten yoksun kaldığı ispatlanmalıdır. Çünkü zararın ispatı, zarar görene düşer (TBK m. 50.f. Ayrık davacılar, bakım ihtiyacını da ispat etmelidir. Nitekim, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 18.2.1967 tarih ve 11870/1389 sayılı kararına göre: “Yoksun kalma tazminatına hükmedebilmek için, ölüm nedeniyle ileride yoksun kalınacağına ve ölenin de bakım gücüne sahip olacağına ispat gerekir.”** Yine, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 29.9.1942 tarih ve 1933/2339 sayılı kararma göre: “müteveffanın yardımına muhtaç olup olmadığı hususunda davacı vekilinden beyyine talep olunmak ve müteveffanın yardımına muhtaç olduğunun sübutu halinde maddi zarar miktarı tespit ettirilmek” gerekir. **Öncelikle destek ilişkisi ispat edilmelidir; çünkü destek ilişkisi yoksun, destekten yoksun kalma zararı da söz konusu olmaz.** Davacılar, ölenin ölümü anına kadar kendilerine fiilen yardımda bulunduğu yahut olayların olağan akışında böyle bir yardımcı gelecekte yapacağına beklenebileceğini ispat etmelidirler. Nitekim, Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin 16.09.2003 tarih ve E. 2003/7075 K. 2003/6974 kararına göre: “Mevcut deliller uyarınca davacılar ölen çocuklarının kendilerine destek olduklarını kanıtlamadıkları için destekten yoksunluk tazminatı alamazlar; maddi tazminat yönünden davanın reddi gerekir.” Yine aynı dairenin 07.11.2017 tarihli, 2016/8180 e.-2017/8970 K. sayılı kararında; davacı anne ve babanın ölenin desteğinden olduklarını ispat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır.” görüşleri ifade edilmiş Aynı yönde: A. Selman Arısoy: ‘Çocuğun Desteğinden Yoksun Kalan Ana ve Baba Açısından Bakım İhtiyacı İçine Düşme Şartı’ (2017) 174 LHD 2859-2878, 2872-2876); sonuç olarak ise İçtihadı Birleştirme Kararının “yok hükmünde olduğu” ve uygulamada bir değişiklik meydana getirmeyeceği kanaatine varılmıştır (RG 14.11.2018/30595 96): “Sonuç olarak; **İçtihadı Birleştirme Kararı; açıkça Türk Borçlar Kanununun 50. maddesini ortadan kaldırmaktadır.** Ana ve babanın destekten yoksun kalma nedeniyle bundan önce açtıkları ve devam eden ve bundan sonra açacakları maddi tazminat davalarının tamamının kabul edilmesi gerektiği yönünde bir sonuç

b) Davanın açılması ve sona ermesi anlarına nazaran vakıalar

(1) Davanın açılması anına nazaran vakıalar

Vakıalar davanın açılmasından önce gerçekleşebileceği gibi, davanın açılmasından sonra da gerçekleşebilir. Dava açılmadan önce gerçekleşen vakıalar (davanın ana unsurlarından olan) dava sebebini teşkil eder. Dava açıldıktan sonra meydana gelen, yeni vakıalar¹⁴⁸ ise (uyuşmazlığın çözümüne etki ettiği ve usulüne yargılamaya dahil edilebildiği ölçüde) davanın hali haliye yardımcı olabilir¹⁴⁹.

doğuracaktır. Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin son dönem kararlarında Ana babaya Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından gelir bağlanmaması koşul olarak değerlendirilmemektedir. Ana ve babanın karine olarak destek göreceklrinin kabulü ise kendi gelirleri bulunduğundan bu delil karşısında ortadan kalkacaktır. Ana ve babanın bu durumda ispat yükü altında olacakları da ortadadır. Zaten, desteğin olmadığı gibi olumsuz bir durumun davalı tarafından başka delillerle kanıtlanmasının beklenmesi hakkaniyete uygun değildir. Gerçekte ortada içtihat farklılığı bulunduğundan değil içtihat zenginliğinden söz edilmek gerekirdi. Yasal mevzuatta açıkça düzenlenen konuya ilişkin olduğundan, bu İçtihadı Birleştirme Kararı yok hükmünde olduğu gibi uygulamada bir değişikliği gerektirmeyecektir. Öte yandan görülmekte olan veya ileride açılacak tüm davaları kesin olarak belli bir şekilde sonuçlandırmayı amaçladığından açıkça hukuksuzdur. Yukarıda açıklanan nedenlerle Sayın çoğunluk görüşüne katılmıyoruz.”

¹⁴⁸ Dava dilekçesinde bildirilmeyen yeni vakıaların, “mevcut olduğu halde taraflarca bilinmeyen vakıalar” ile “dava açıldıktan sonra vuku bulan vakıalar” olmak üzere iki türlü olduğu yönünde bkz. Cenk Akil, ‘Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülmesi Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü’ (2010) 12 (1) DEÜHFD 1-23, 2. dn. 5.

İsviçre Federal Medeni Usul Kanununun 229.maddesi de yeni vakia ve deliller bakımından, gerçek yeni vakıalar (*novas proprement dits*) ve gerçek olmayan yeni vakıalar (*novas improprement dits*) ayrımını yapmaktadır. Buna göre, gerçek anlamda yeni vakıalar, vakıaların ileri sürülebileceği zaman sınırından sonra (dava sırasından) meydana gelen yahut bu zaman sınırından “sonra keşfedilen” vakıaları; gerçek olmayan yeni vakıalar ise vakıaların ileri sürülebileceği zaman sınırından önce var olan fakat gösterilen özene rağmen daha önceden ileri sürülemeyen vakıaları ifade etmektedir. François Chaix, ‘L’apport des faits au procès’, *Procédure civile suisse. Les grands thèmes pour les praticiens*, (Éditeur: François Bohnet) (2010) 116-140, 124-125, N. 26-28. Maddenin 1.fikra metnindeki “yahut sonradan keşfedilen (*ou ont été découverts postérieurement*)” ifadesinin eleştirisi için ayrıca bkz. Chaix 125-126, N. 29-31.

¹⁴⁹ Gürdoğan 262; Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 898.

Ancak, taraf dilekçelerinin (dava, cevap, cevaba cevap, ikinci cevap) verilmesinden sonra meydana gelen vakıaların davada dikkate alınıp alınmayacağı tartışmalıdır. Dava, cevap, cevaba cevap veya ikinci cevap dilekçelerinin verilmesinden sonra doğan vakıaların gerek davacı gerekse davalı tarafından ileri sürülebileceği, zira bu durumda ilgili vakıaların varlığı dava, cevap, cevaba cevap veya ikinci cevap dilekçelerinin verildiği tarih itibarıyla bilinmediğinden, bu vakıaların ileri sürülmesinin iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı kapsamında olmadığı yönünde bkz: Kuru, *Cilt: II 1733, 1840-1841*; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul 299, 317*; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, *Usul 239-240*; Pekcanitez *Pekcanitez Usul-Cilt: II 1251, 1255, 1257*, Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt: I (Yetkin 2016) 680, 685*. Örneğin davanın açıldığı tarihte zamanaşımı gerçekleşmemişken, dava devam ederken zamanaşımı süresinin dolması hâlinde, herhangi bir yasakla karşılanmadan bu hususun ileri sürülebileceği yönünde: Şanal L. Görgün, Levent Börü, Barış Toraman, Mehmet Kodakoğlu, *Medeni Usul Hukuku* (6. Baskı, Yetkin 2017) 347. Talebi inşaaya yarayan ve başlangıçta ileri sürülmesi gereken, hakkın doğumuna, davacının sıfatının tesisine yarayan vakıaların sonradan doğması hâlinde, başlangıçta mevcut olmaması sebebiyle yargılamaya dahil edilemeyeceği; buna karşın, davanın konusuz kalmasını gerektiren yahut tarafların devam eden yargılamaya dahi hâkim olmaları gereğince, mahkeme dışında anlaşmaları ile meydana gelen durumlar ve bunları inşa eden vakıaların, iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağına maruz kalmaksızın yargılamaya dahil edilebileceği yönünde: Üstündağ, *Yasak 121-122*; Üstündağ, *Medeni Yargılama 548*. Bu bağlamda, boşanma davalarında dava açıldıktan sonra meydana gelen vakıaların hüküm temeline esas alınıp alınmayacağı meselesi hususunda bkz. Akil 5-12. Öğretide *Çağa*, “usul ekonomisi” ilkesine dayandırdığı görüşleri çerçevesinde, Türk hukukunun mevcut hükümlerine göre dava tarihinin değil hüküm tarihinin esas alınması gerektiğini savunmaktadır. Çağa 143 vd. Ancak *Çağa*’nın görüşlerinin “olması gereken hukuk”a ilişkin olduğu, usul hukukumuzun hüküm tarihindeki duruma göre karar verilmesini mümkün kılmadığı değerlendirilmiştir. Bu yönde olmak üzere: İsmail Doğanay’ın görüşü için bkz. Çağa 151; Ramazan Arslan’ın görüşü için bkz. Çağa 153-154; Ahmet Kılıçoğlu’nun görüşü için bkz. Çağa 158; Yavuz Okçuoğlu’nun görüşü için bkz. Çağa 164. Nitekim, *Akil* konuyu iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı kapsamında incelemiş; sonuç olarak yargılamaya getirilmiş vakıaların açıklanıp aydınlatılabileceğini ancak davanın açılmasından sonra doğan vakıaların da davanın değiştirilmesi ve özellikle de “genişletilmesi” yasağı kapsamında olduğunu, dolayısıyla ancak karşı tarafın muvafakati (6100 sayılı HMK bakımından “açık” muvafakati) veya islah yoluyla ileri sürülebileceği kanaatini ifade etmiştir. Akil 12 vd özellikle 18-19. *Arslan* da usul hukukumuzda taleple bağlılık ve iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı var olduğu sürece, talep dışında yahut yargılamaya getirilenlerden başka vakıalara dayanılarak, yani hüküm anındaki vakıalara göre hüküm verilemeyeceğini, bu yasak ihlal edilmediği sürece dayanılan bütün vakıalara göre hüküm verilebileceğini, örneğin dava şartları zaten resen araştırılacağı için hüküm anında da resen dikkate alınabileceğini ifade etmiştir. Ramazan Arslan’ın görüşü için bkz. Çağa 154-155. *Budak/Karaaslan* ise dilekçeler teatisinden sonra doğan vakıaların ileri sürülebileceği, bunun iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi kapsamında olmadığı yönündeki yukarıda da aktarılan hâkim görüşe atf yapmış [Ali Cem Budak, Varol Karaaslan, *Medeni*

Sonradan doğan vakıaların yargılamaya dahil edilmesinin mümkün olmadığı ölçüde ise, bu vakıaların ispatı mesmu olmayacağı gibi, bu vakıalara hukuki sonuç bağlanarak, diğer bir deyişle hukukun bu vakıalara uygulanması suretiyle hüküm verilmesi de mümkün olmayacaktır. Örneğin dilekçeler teatisi yapıldıktan sonra ödeme yapılması fakat - bu konuda kabul edilecek görüş çerçevesinde¹⁵⁰- bu vakıanın yargılamaya kabul edilmemesi hâlinde, ödeme vakıasına “bir hakkı (borcu) sona erdirme” şeklindeki hukuki sonuç bağlanarak davacının davası reddedilemeyecektir. İleri sürülen hususun (örneğin ödeme vakıasının) iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağına takılmadan yargılamaya dahil edilebilmesi hâlinde ise, hâkim ileri sürülen yeni vakıalara göre (örneğin ödemenin yapılmış olmasını dikkate alarak) karar verecektir¹⁵¹.

(2) Davanın sona ermesi anına nazaran vakıalar

Vakıalar dava esnasında (yani şekli ve maddi anlamda kesin hüküm etkisi oluşmadan önce) var olan vakıalar ve davanın (kesin hükmün) sonrasında oluşan vakıalar olarak da ayrılabilir. Bu ayrım, kesin hükmün sukut etme tesiri (*Präklusion durch Rechtskraft*) bakımından önem arz etmektedir¹⁵².

Dava esnasında var olan, fakat davada ileri sürülmemiş vakıaların, sonradan yeni bir davada ileri sürülememeleri, kesin hükmü aşan ve kesin hükmü tamamlayan sukut tesiri (“*Präklusionswirkung*”) denilen prensibin sonucudur. Buna göre, aynı hayat olayına ilişkin (ve kesin hükmün sukut tesirine tabi olan) vakıalar, ister davaya getirilsin ister getirilmesin, kesin hükümle düşer; bunlara dayanılarak yeni dava ikamesine kesin hüküm engel olur (*Präklusion*)¹⁵³.

Buna karşılık dava esnasında var olmayan, yani kesin hükümden sonra oluşan vakıaların yeni bir davaya imkân vereceği, yani kesin hüküm etkisine uğramayacağı belirtilmiştir¹⁵⁴.

Usul Hukuku (1. Baskı, Adalet 2017) 184, N. 17], ancak iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağının, uygulamada daha çok talep sonucunun artırılması bağlamında ortaya çıktığını, dava sebebi olan vakıaların değiştirilmesi veya genişletilmesi hususunun daha çok teorik tartışmalarda kaldığını, bu konudaki yargı içtihatlarının “*talep sonucu ile ilgili olanlarının aksine dava değiştirmeye imkan verecek şekilde esnek*” olduğunu ifade edilebileceği kanaatini ileri sürmüştür (Budak, Karaaslan 186, N. 24).

¹⁵⁰ Bkz. yukarıda dn. 149.

¹⁵¹ Pekantez, *Pekantez Usul-Cilt: II* 1254.

¹⁵² H. Özden Özkaya-Ferendeci, ‘Kesin Hükmün Zaman İtibariyle Sınırları’, *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 183-195, 185 vd.

¹⁵³ Üstündağ, *Medeni Yargılama* 546-547, 706; Alangoya 108, dn. 41’de anılan “*Otto, Die Präklusion (1970) 88 ve sonrası*”; Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, *Usul* 239, dn. 41.

Bu konuda “objektif teori” ve “sübjektif teori” olmak üzere iki görüş vardır. *Özkaya-Ferendeci*’nin aktardığı üzere, Alman Federal Mahkemesi’nin de katıldığı hâkim görüşe göre objektif olarak var olan tüm vakıaların, sübjektif bir ayırım yapılmaksızın (yani, tarafların bilgisi dahilinde olup olmadığına bakılmaksızın) kesin hükmün sukut etme tesirine uğrar, Buna karşın, bu konudaki sübjektif teoriye göre ise sadece tarafların bilgisinde dahilinde olup da ileri sürülmemeyen vakıalar sukut etme tesirine uğrar. Bkz. *Özkaya-Ferendeci* 186-188.

¹⁵⁴ Bilge, Önen 696; *Özkaya-Ferendeci* 191-192 ve oradaki dn. 26’da anılan “*Wolfgang Grunsky, Zivilprozessrecht (11. Aufl., München, 2003) 217, کنار notu 243; Burkhardt Keitel, Rechtskräftiges Urteil und neue Tatsachen im Zivilprozess (Marburg, 1971) 58 ve 59*”.

Buna göre, kesin hükümden sonra açılan bir davada kesin hüküm etkisi ile karşılaşan vakıalar hakkında delil gösterilemeyecek¹⁵⁵, böylece bu vakıalara hukuki sonuç bağlanarak, hukukun bu vakıalara uygulanması suretiyle hüküm verilemeyecektir. Kesin hüküm etkisi ile karşılaşmayan vakıalar ise yeni bir davada ele alınabilecek ve hukukun bu vakıalara uygulanması suretiyle, bu vakıalar hakkında yeni bir hüküm verilebilecektir.

6. Yargılama dışı vakıalar – yargılamadan dolayı meydana gelen vakıalar

a) Yargılama dışı vakıalar

Vakıalar yargılama dışında (davanın açılmasından yahut davanın sona ermesinden, önce veya sonra¹⁵⁶), yahut yargılama sırasında ve yargılama sebebiyle gerçekleşebilir (*au cours de procès*¹⁵⁷). Öğretide Gürdoğan yargılama dışı vakıalara “*mahkeme dışı ikrar*”, yargılama sırasında ve yargılamadan dolayı meydana gelen (yargılamadan hasil olan) vakıalara ise, “ *tarafların talepleri beyanları (ikrar ve inkârları), şahitlerin beyanları, mahkeme muameleleri gibi*” örneklerini vermektedir¹⁵⁸.

Bu ayrım bakımından, ilk olarak yargılama dışı vakıalar incelenecek olursa; öğretide Gürdoğan’ın yargılama dışı vakıalara verdiği örneğin “mahkeme dışı ikrar” olduğu görülmektedir.

Öğretide, bazı yazarlarca, mahkeme dışı ikrarın kesin bir delil olmadığı, hâkimin mahkeme dışı ikrarı doğrulayacak “delil veya belirti varsa”, buna dayanarak hüküm verebileceği, mahkeme dışı ikrarın “takdiri bir delil” olup bununla ancak takdiri delille ispat edilebilecek hususların ispat edilebileceği; mahkeme dışı ikrar bir belge ile “ispat edilirse” “kesin delil” teşkil edeceği ifade edilmiştir¹⁵⁹.

Ancak HUMK’daki “mahkeme dışı ikrar” a ilişkin açık düzenleme (HUMK m. 236, f. 4) HMK’da yer almamıştır. Bu yüzden, “mahkeme dışı ikrar”ın ispatına yönelik delillerin¹⁶⁰, HMK’daki delillere ilişkin hükümler çerçevesinde değerlendirilmesi

¹⁵⁵ Atalay, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 1593.

¹⁵⁶ Bkz. yukarıda I. C. 5. b) Davanın açılması ve sona ermesi anlarına nazaran vakıalar.

¹⁵⁷ Deschenaux 19.

¹⁵⁸ Gürdoğan 262; Deschenaux 19.

¹⁵⁹ Bilge, Önen 513, s. 520; Postacıoğlu, *Usul* 565; Kuru, *Cilt: II* 2040-2041; Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku* (21. Baskı, Yetkin 2010) 389; Kuru, *Usul* 250; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 367; Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku* (14. Baskı, Yetkin 2013) 652; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 374; Karşlı, *Medeni Muhakeme* 532; Tanrıver, *Usul* 753.

Yargıtay İBGG, 14.4.1937 E. 1936/39 K. 1937/6 sayılı kararında, bu konuda ihtilafın bulunmadığına, bu sebeple tevhide içtihadı mahal olmadığına karar vermiştir: “*Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Ticaret Kanununun 680. maddesi hükümlerince esasına şahit dinlenmesine cevaz olan hususlarda mahkeme haricinde vukuu iddia olunan ikrara da şahit istima edilirse de mücerret ikrara şahadet hüküm içni کافی olmayıp her halde şahadet edilen ikrarın sıhhatını teyit edecek delail ve emaratın inzıamı şart olduğu Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 236. maddesi sarahatı iktizasından olmasına ve daire reislerinin beyanatına ve 2. Hukuk Dairesinden ahiren verilen karara nazaran hadisede ihtilaf olmadığı anlaşılmalakla tevhide içtihadı mahal olmadığı 14.4.937 tarihinde ittıfakla tekerrür etti.*” <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

¹⁶⁰ Bizatihi “mahkeme dışı ikrarın” değil. Karş. *Kuru*, HMK’da mahkeme dışı ikrara ilişkin bir düzenleme bulunmamasının,

gerekir. Zira kanaatimizce, öğretide *Gürdoğan*'ın da değerlendirdiği gibi, yargılama dışı “vakıalar” ya davadan önce meydana gelip dava sebebinin (yargılamanın “vakıalarını”) teşkil eder yahut da davadan sonra meydana gelip (yargılamaya dahil edilebildiği ölçüde) davanın çözümlenmesine yardımcı olur¹⁶¹. Her iki halde de, yargılama dışı vakıalar, birer “vakıa”dır. Buna göre, kanaatimizce, (mahkeme içi) ikrarın dahi bir “delil” niteliğinde olmayıp bir taraf usul işlemi olduğu¹⁶² göz önüne alınacak olursa, “mahkeme dışı ikrar” da evleviyetle bir delil olarak değil, ispata tabi bir “vakıa” olarak düşünülmelidir¹⁶³. Nitekim delil olmayıp bir taraf usul işlemi olan mahkeme içi ikrardan farklı olarak, mahkeme dışı ikrarın, mahkeme içi ikrarın özelliklerini taşımadığı ve bir taraf usul işlemi de olmadığı ifade edilmektedir¹⁶⁴.

Bu yüzden, mahkeme dışı ikrar inkâr edilirse “*her diğer vakıa gibi*”, bunun varlığı da deliller vasıtasıyla ispat edilmek gerekir¹⁶⁵. Mahkeme dışı ikrar bir delil ve hatta bir takdiri delil değildir; zira mahkeme dışı ikrar tek başına dikkate alınamaz, diğer delillerle ispat edilmek gerekir¹⁶⁶. Nitekim HMK m. 200, f. 1 hükmü de bu görüşü teyit etmektedir. Buna göre: “*Bir hakkın ... ikrarı ... amacıyla yapılan hukuki işlemlerin, ... ispat olunması gerekir.*” Zaten HUMK m. 288, f. 2 hükmü de aynı yönde idi: “*Bir*

mahkeme dışı ikrarın “delil” niteliğini değiştirmeyeceği, mahkeme dışı ikrarın “kanunda düzenlenmemiş delillerden” olduğu görüşündedir. Kuru, *Usul* 250; Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış: Medeni Usul Hukuku* (Legal 2016) 342. Karş. “*Davalı, jandarmada alınan ifadesinde davacının 24.500 TL’sini kısım kısım ödediğini belirtmek sureti beyanda bulunmuştur. Her ne kadar HUMK 236. maddesinde bu beyan mahkeme dışı ikrar olarak kabul edilmekte ise de HMK’da mahkeme dışı ikrar yer almamaktadır. Bunun yerine HMK 199. Maddede belge olarak kabul edilen delil getirilmiştir. Jandarma önünde yapılan beyan altındaki imza inkâr edilmediğine göre, bu beyanın belge olarak kabul edilerek davalının 24.500 TL aldığının kabulü ile sonucuna göre karar verilmesi gerekirken aksi düşüncelerle yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozma gerektirir.*” Yargıtay 13. HD 14.1.2013 E. 2012/26378 K. 2013/275 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

¹⁶¹ Bkz. yukarıda I. C. 5. b) (1) Davanın açılması anına nazaran vakıalar.

¹⁶² İkrarın niteliği hakkındaki en eski (kadim) görüşlere göre ikrarın delil niteliğinde, hatta “delillerin kraliçesi” (*regina probationum*) niteliğinde olduğu görüşü ile bu konudaki başka görüşler hakkında bkz. Bilge Umar, ‘Muhtevası ve Hukuki Mahiyeti Bakımından İkrar Kavramı’ (1964) 30 (1-2) İÜHF 244-263, 245 vd.; Taylan Özgür Kiraz, *Medeni Yargılama Hukukunda: İkrar* (Bilge 2005) 48-60. Ancak ilk defa *Bülöw* tarafından ortaya atılan, şu an için hâkim görüşe göre, ikrarın delil olmayıp, vakıayı çekismeli olmaktan çıkararak tek taraflı bir usuli işlem olduğu yönünde bkz. Umar, *İkrar Kavramı* 250 ile s. 246’da atfı yapılan “*Bülöw, Das Geständnisrecht (Freiburg 1899) 44-45*”; Kiraz 58. Aynı yönde bkz. Ansay 261; Berkin 164; Bilge, Önen 279, s. 511-512; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul-14. Baskı* 651-652; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 374; Tanrıver, *Usul* 752; Oğuz Atalay, ‘Delil Kavramı Üzerine’, *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 129-138, 133.

¹⁶³ Bkz. yukarıda I. C. a) (3) (c) Bilgi, tasavvur, haber verme açıklamaları. Aynı yönde bkz. Muhammet Özkes, ‘HMK’da İspat ve Deliller Bakımından Getirilen Yenilikler’ <http://web.e-baro.web.tr/uploads/25/6.pdf> (Erişim tarihi: 31 Mart 2019) 5; Amato Sevilen, ‘İkrar Teccezi Kabul Etmez’ (1936) 5 İzmir BD 76-96, 90: “...*tarafardan birinin husumetinin devamı esnasında diğer tarafa yazdığı bir mektuptaki beyanat, ikrar sayılmaz. Çünkü, mektuplar dava evrakından değildir. (...) Senetler, mektuplar ve altındaki imzalar medarı hüküm olabilir; imlen, hukukan ikrar değildir. Başka türlü beyinlerdir.*” “... *mahkeme dışı ikrar bir kanuni delil, dahası delil olarak kabul edilemez. Mahkeme dışı ikrar bir emaretdir. O nedenle zorunlulukla diğer delillerle pekiştirilmesi diğer bir anlatımla güçlendirilmesi gerekir. (H.U.M.K.Md. 236, son F). Başka delillerle veya emaretle takviye edilmeyen mahkeme dışı ikrar herhangi bir delil değerinde kabul edilemez.*” Yargıtay HGK 25.6.1997 E. 1997/2-416 K. 1997/593 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019; “(...) *başka delillerle veya emaretle pekiştirilmeyen mahkeme dışı ikrar usulün 236. maddesinin 4. fıkrası hükümünce her hangi bir delil değerinde değildir*” Yargıtay HGK 17.2.1965 E. 1965/3-102 K. 1965/62 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

¹⁶⁴ Kiraz 236. Aynı yönde: Sevilen 90: “...*mahkeme haricinde söylenen sözler, vevleki dava başladıktan sonra olsa bile ikrar sayılmaz.*” Mahkeme dışı ikrarın “geniş anlamda ikrar” kavramına dahil olduğu, böylece “dar (teknik) anlamda ikrar”ın, diğer bir deyişle mahkeme içindeki ikrarın kapsamı dışında kaldığı yönünde: Tanrıver, *Usul* 749, s. 751, dn. 916.

¹⁶⁵ Üstündağ, *Medeni Yargılama* 635.

¹⁶⁶ Kiraz 236, oradaki dn. 28’de anılan “*Bilge Umar, İktisatçılar için Medeni Usul Hukuku ve İcra İflas Hukuku Ders Notları (1993) 65*”; Özkes, *Yenilikler* 5.

*hakkin ... ikrarı ... amacıyla yapılan hukuki işlemlerin ... ispat olunması gerekir.*¹⁶⁷ Bu sebeple, bir “vakıa” olan mahkeme dışı ikrar, senetle ispat sınırının altındaysa tanık delili ile ispat edilmeye çalışılabilir; ancak tanık delili kesin bir delil olmayıp takdiri bir delil olduğundan, hâkim tanık delilini de diğer deliller gibi serbestçe takdir eder (HMK m. 198); bu ise mahkeme dışı ikrarın bir “takdiri delil” olduğu anlamına gelmez. Bir vakıa olan mahkeme dışı ikrar senetle ispat sınırının üzerindeyse senetle ispat edilmelidir. Çünkü, senetle ispatı zorunlu bir hususun, mahkeme dışı ikrardan bahisle her türlü delille ispat edilebileceği kabul edilse idi, senetle ispat kuralı dolaylı olarak ihlal edilmiş olurdu¹⁶⁸. Bu hususta Fransız Medeni Kanunu’nun 1355.maddesinin mülga hâli anlamlıdır: “*Tanıkla ispatı mümkün olmayan bir talebe ilişkin olduğu sürece mahkeme dışı sözlü ikrar iddiası faydasızdır yahut mesmu değildir(inutile)*”¹⁶⁹. Bütün bunlara göre, kanaatimizce, mahkeme dışı ikrar kesin delillerle ispat edilirse artık, bu harici ikrar kesin veya takdiri bir delil olarak değil, fakat delillerle ispat edilmiş bir “vakıa” olarak yargılamada dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak, kanaatimizce, özellikle de 6100 sayılı HMK’da “mahkeme dışı ikrar”dan bahseden HUMK m. 236, f. 4 gibi bir hüküm bulunmaması karşısında, bir “vakıa” olan mahkeme dışı ikrar ile bunun ispatını sağlayan kesin veya takdiri “deliller”in birbirinden farklı kavramlar olarak düşünülmesi gerekir. Öte yandan, mahkeme dışı ikrarın bir delil olmayıp “vakıa” olduğu böylece belirtildikten sonra, aslında bir delil olmayıp usul işlemi olduğu göz önüne alındığında, mahkeme içi ikrarın da usul işlemi olmak bakımından bir “vakıa” olduğu belirtilmelidir¹⁷⁰. Diğer bir deyişle, aslında, mahkeme dışı ikrar ile mahkeme içi ikrar arasında ispata tabi bir “vakıa” olmak bakımından bir fark bulunmamaktadır.

Öğretide *Gürdoğan*’ın yargılama dışı vakıalar hakkında gösterdiği örnekler arasında yer almayan başka bir örnek vermek gerekirse, mahkeme dışı ikrar örneğinde olduğu gibi, öğretilerde “takas”ın dava dışında kullanılmış olması¹⁷¹ ve yargılamada ileri sürülmesi halinde de, maddi hukuk anlamında bir itirazın söz konusu olduğu ve böylece taraflarca ayrıca ileri sürülmesi dahi dava dosyasından anlaşıldığı takdirde

¹⁶⁷ *Postacıoğlu*’na göre bir hakkin doğumu, değiştirilmesi veya sona erdirilmesi amacına yönelik bir irade beyanı olmadığından ikrar, hukuki işlem kavramı dışında kalmaktadır. Ancak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 288, f. 2 (ve HMK m. 200, f. 1) hükmü, ikrarı açıkça hukuki işlem olarak tanımlamıştır. Kaldı ki, yazara göre, madde hükmünde açıkça böyle bir ibare olmasa bile, en azından senetle ispat zorunluluğu ve tanıkla ispat yasağı bakımından ikrarın hukuki işlem sayılması gerekir. *Postacıoğlu, Şehadetle İspat Memnuiyeti* 53.

¹⁶⁸ Ansay 262; Başgil 357; *Postacıoğlu, Şehadetle İspat Memnuiyeti* 54.

¹⁶⁹ Art. 1355: “*L’allégation d’un aveu extrajudiciaire purement verbal est inutile toutes les fois qu’il s’agit d’une demande dont la preuve testimoniale ne serait point admissible.*” “ 17 Şubat 1804’ten beri yürürlükte olan madde hükmü 10 Şubat 2016’da değiştirilmiştir, <www.legifrance.gouv.fr> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

¹⁷⁰ Bkz. aşağıda dn.179.

¹⁷¹ Takasın dava dışında kullanılmış olmayıp, ilk defa davada ileri sürülmesi konusu ise tartışmalıdır. Bu konuda ayrıca bkz. *Fahrettin Aral, Türk Borçlar Hukukunda: Takas* (2. Baskı, Savaş, 2010) 211-223; *Hüseyin Murat Develioğlu, Takas*, (2. Baskı, Vedat 2012) 227-245; *Saim Üstündağ, ‘Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettığı Özellikler’* (1960) 25 (1-4) İÜHF 214-224, 217 vd.; *Gökçen Topuz, Seçkin Topuz, ‘Takasın Davada İleri Sürülmesi’* (2008) 57 (3) AÜHF 719-731, 723-729.

dava dışında kullanılmış olan takasın hâkim tarafından resen dikkate alınacağı¹⁷², zira takas beyanının kullanılmasının bozucu yenilik doğuran bir hak olduğu ve takas hakkının, tek taraflı, varması gerekli bir irade beyanı ile kullanılması hâlinde bozucu yenilik sonucunun doğduğu, buna göre karşılıklı borçların az olanı miktarınca sona erdiği (TBK m. 143) dolayısıyla dava dışında kullanılmış olan takasın yargılamada ileri sürülmesiyle, hakkı sona erdirden bir “vakıa”nın ileri sürülmüş olduğu¹⁷³; bunun ise, daha önce yapılmış bir ibra sözleşmesine yahut ödemeye dayanılmasından “farklı olmadığı” ifade edilmektedir¹⁷⁴. Böylece, dava dışı takasın varlığının ileri sürülmesi hâlinde, davacının iddiaları kabul edilip buna –ibra yahut ödemeye dayanılmasından farklı olmayarak- yeni bir vakıa eklemek suretiyle bir bileşik ikrar yapılmış olmaktadır. Bu sebeple, karşı alacağın varlığı, takas şartlarının gerçekleştiği ve takas beyanının yapıldığı hususlarının –diğer bir deyişle dava dışı takas vakıasının- ispatı, dava dışı takas iddia ederek bileşik ikrarda bulunan tarafta olacaktır¹⁷⁵.

b) Yargılamadan dolayı meydana gelen vakıalar

Öğretide *Gürdoğan*, yargılama dışı vakıalar olarak değerlendirdiği vakıalara sonuç olarak, davanın sebebi olmak yahut davanın halline yardımcı olmak sonucu bağlamışsa da¹⁷⁶, yargılama sırasında ve yargılamadan dolayı meydana gelen (yargılamadan hasil olan) vakıalar hakkında bir değerlendirmede bulunmamış, sadece bunlara dair örnekler vermekle yetinmiştir. *Deschenaux* ise bu vakıaları “yargılama vakıaları” veya “usul vakıaları” (*faits de procédure*) olarak adlandırmış ve bu vakıaların tümüyle -o zaman için İsviçre’de kantonal düzeyde düzenlenen- usul hukukuna tabi olduğunu belirtmiştir¹⁷⁷.

Bu çerçevede, “yargılama sırasında ve yargılamadan hasil olan” vakıalara dair olarak verilen “*tarafların talepleri, beyanları (ikrar ve inkârları), şahitlerin beyanları, mahkeme muameleleri gibi*” örnekleri arasında yer alan; tarafların talepleri, ikrarları, öğretide taraf usul işlemleri arasında değerlendirildiği gibi, mahkeme muameleleri de usul işlemlerinin diğer kategorisi olan mahkeme usul işlemleri arasında yer almaktadır¹⁷⁸. Gerçekten örneğin ikrar, yukarıda da ifade edildiği üzere, bir delil

¹⁷² Üstündağ, *Medeni Yargılama* 350; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 1211; Aral, *Takas* 210; Develioğlu 222-223.

¹⁷³ Topuz, *Topuz* 720-721; Aral, *Takas* 204; Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (2. Baskı, Yetkin 2014) 118; Üstündağ, *Takas* 214.

¹⁷⁴ Üstündağ, *Takas* 215 ve oradaki dn. 3’te anılan “*Leo Rosenberg, Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts* (7. Baskı, München und Berlin, 1956) § 104, I, 2; *Arthur Nikisch, Zivilprozessrecht* (2. Baskı, Tübingen, 1952) 264; *Schönke/Schröder/Niese Zivilprozessrecht* (8. Auflage, Karlsruhe, 1956) § 51, IV, 1. ”; Umar, *Şerh* 118.

¹⁷⁵ Kuru, *Cilt: II* 2064; Aral, *Takas* 206; Develioğlu 225-226; Serhat Tolga Sezer, “Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukunda Takas” (yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 24-25. *Karş. Üstündağ*, dava dışında yapılmış olan takasın davada ileri sürülmesi hâlinde bileşik ikrarın değil “kabul”ün söz konusu olduğu görüşündedir. Bkz. Üstündağ, *Takas* 215, dn. 6.

¹⁷⁶ Bkz. *Gürdoğan* 262.

¹⁷⁷ *Deschenaux* 19 ve oradaki dn. 4.

¹⁷⁸ Usul işlemleri hakkında bkz. Bilge, Önen 275 vd; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 157 vd; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 165 vd.

olmayıp, vakıyıyı çekişmeli olmaktan çıkararak bir taraf usul işlemi olarak kabul edilmektedir¹⁷⁹.

Şu halde, “yargılama sırasında ve yargılamadan hasıl olan vakıalar”a örnek verilen haller daha çok usul işlemlerine ilişkin olduğundan, ilk bakışta, bunlarla esas olarak usul işlemlerinin kastedildiği düşünülebilir. Bu yüzden, ilk olarak, kısaca usul işlemlerinin tanımına yer vermek yerinde olacaktır.

Usul işlemleri, davanın açılmasıyla beraber taraflar ve mahkeme arasında oluşan üçlü dava ilişkisinde, hükmün elde edilmesine kadar, taraflar ve mahkeme tarafından davanın görülmesi ve neticelendirilmesi için birbiri ardına yapılan ve “*biri diğerinin şartı veya sonucu olan*”, yargılamaya etki eden işlemlerdir¹⁸⁰. Bu tür işlemlerin bir araya gelmesiyle “yargılama faaliyeti” ortaya çıkmaktadır¹⁸¹.

Görüldüğü üzere, usul işlemlerinin tanımı, yukarıda ifade edilmiş olan vakıa tanımıyla benzeşmektedir. Nitekim orada da ifade edildiği üzere, vakıalar “*birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç*” olarak tanımlanmaktadır. Böylece vakıalar bir sebep vakıası olabileceği gibi, bir sonuç vakıası da olabilmekte; hukuk kuralları birbirleriyle öylesine eklenmektedir ki, bir hukuk kuralının ortaya koyduğu (hukuki) sonuç, diğerinin (koşul) vakıalarına dâhil olmaktadır¹⁸².

Usul işlemlerinin yapılmaları ve etkileri usul hukuku alanında olmaktadır¹⁸³. Nitekim bugün kabul edilen geniş anlamda usul işlemi tanımına göre usul işleminin, “*etkisi usul hukukunda ortaya çıkan işlemler*” olduğu, bunların etki ve koşullarının usul hukuku tarafından düzenlenmesinin ise gerekmediği ifade edilmektedir¹⁸⁴. Bununla birlikte, bazı hallerde bir işlem etkisini hem usul hukuku alanında hem de maddi hukuk alanında gösterebilir, yani çift karakterli olabilir. Fakat bu durum, onun usuli işlem olma niteliğini etkilemeyecektir¹⁸⁵.

Şu hâlde, kanaatimizce, usul işlemleri, etkileri usul hukukunda ortaya çıkan işlemler olduklarından bir “usuli vakıa” (*fait de procédure*) olarak değerlendirilebilmelidir. Usul işlemleri bu bağlamda bir “usuli vakıa” olarak değerlendirilirse birtakım usul işlemleri, usuli bir sebep vakıası olarak diğer bazı usul işlemlerinin şartı olabileceği

¹⁷⁹ bkz. yukarıda dn. 162.

¹⁸⁰ İsmail Hakkı Karafakih, *Hukuk Muhakemeleri Usulü* (1952) 84; Bilge, Önen 275; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul-14. Baskı* 253; Karşlı, *Medeni Muhakeme* 353; Nilüfer Boran-Güneysu, ‘İşlem Türleri ve Usuli İşlemin Bu İşlem Türleri Arasındaki Yeri’, *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 172; Ergun Önen, ‘Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmeyiz’ (1976) 1 ABD 26-39, 26.

¹⁸¹ Yılmaz E, *Islah* 128.

¹⁸² Bkz. yukarıda I. A. Vakıa kavramı.

¹⁸³ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, *Usul* 161-162; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul-14. Baskı* 255; Yılmaz E, *Islah* 127-128; Boran-Güneysu, *İşlem Türleri* 173; Önen, *Feragat ve Kabul* 26.

¹⁸⁴ Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 165.

¹⁸⁵ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, *Usul* 162; Erdönmez Pekcanitez *Usul-Cilt: I* 438.

gibi; sebep vakıası şeklindeki birtakım usul işlemlerinin bir arada bulunması ile sonuç vakıası (sonuç) olarak başka bir usul işleminden yahut usuli vakıadan da bahsedilebilecektir. İşte yargılama faaliyeti de birbirinin sebebi veya sonucu olan bu usuli vakıalar ile meydana gelecek; usuli vakıalar usul hukukunda etki gösterecek, diğer bir deyişle usul hukuku bakımından önem arz edecek ve usul hukuku “usuli vakıa” olarak tezahür eden bu işlemlere uygulanacaktır.

Örneğin, yazılı yargılama usulünde (HMK m. 118 vd.) davacının cevap dilekçesi üzerine, davalı cevap dilekçesi verebilecektir. Davacının cevaba cevap dilekçesi verebilmesi ve böylece davasını değiştirebilmesi ve genişletebilmesi için ise, davalının cevap dilekçesi vermiş olması gerekir. Çünkü, davacının cevaba cevap dilekçesi vermesi, cevap dilekçesinin kendisine tebliğinden itibaren işlemeye başlayan bir süre içinde geçerli olmak üzere kendisine verilmiş bir imkândır. Davalı cevap dilekçesi vermemiş ise, davacının cevaba cevap dilekçesi verebilmesi ve davasını değiştirebilmesi veya genişletebilmesi mümkün olmayacaktır; yani, davanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı bu hâlde dava dilekçesiyle başlamış ve dava, yalnızca dava dilekçesindeki vakıa ve deliller çerçevesinde inşa edilmiş olacak, bu çerçevede incelenip karara bağlanacaktır¹⁸⁶. Diğer bir deyişle, davalının cevap dilekçesi vermemesi şeklindeki usuli vakıa karşısında usul hukuku hükümleri uygulanarak davacının dava dilekçesine ilave olarak ileri süreceği yeni vakıalar, deliller ve dahi yeni dilekçeler reddedilecektir. Böylece bir usul işlemi olan cevap dilekçesinin verilmemesi şeklindeki “*prosedürün inkişafına müessir bir içtinap*”¹⁸⁷ bir usuli vakıa ve dahi davacının bundan sonra vereceği

¹⁸⁶ Kuru, *Usul-İstinaf* 272; Tanriver, *Usul* 659-660; Orhan Eroğlu, ‘Medeni Usul Hukukunda Davaya Cevap ve Cevap Dilekçesi Vermemenin Sonuçları’ (2018) 2 ABD 25-68, 48. *Karş. Pekcanitez*’e göre ise, cevap dilekçesinin verilmemesi hâlinde iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı, davalı bakımından “*cevap süresinin sona ermesinden sonra*” başlayacağı gibi, cevaba cevap dilekçesi veremeyecek olan davacı için de “*cevap süresinin sona ermesinden sonra*” başlayacaktır. Pekcanitez, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 1269.

Buna karşın, davalının cevap dilekçesi vermesinden sonra, süresi içinde ilk itirazlar ileri sürmemek kaydıyla, yeni vakıa ve deliller ileri sürebileceği, diğer bir deyişle, cevap dilekçesinin verilmesinden sonra cevap süresi geçmemişse, davacının cevaba cevabı beklenmeksizin, ek cevap dilekçesi ile yeni vakıa ve deliller ileri sürülebileceği kabul edilmektedir. Pekcanitez, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 1247; Eroğlu 45. Hatta Yargıtay 4. HD 8.10.2009 E. 2009/9479 K. 2009/10860 sayılı olup, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu döneminde verilmiş olan şu kararı dahi bu yöndedir: “*Dava dilekçesi davalıya 19.9.2007 günü tebliğ edilmiş ve 20.9.2007 günlü cevap dilekçesine ek olarak verilen 21.9.2007 günlü cevap dilekçesi ile davalı tarafından zamaşımı def’inde bulunulmuştur. 20.9.2007 günlü ilk cevap dilekçesi henüz davacıya tebliğ edilmeden ek cevap dilekçesi verilerek zamaşımı def’i ileri sürüldüğüne, ilk cevap dilekçesi ile ek cevap dilekçesinin birlikte davacıya tebliğ edildiği anlaşıldığına göre yerel mahkemenin, zamaşımı def’inin savunmanın genişletilmesi yasağı kapsamında kaldığı biçimindeki değerlendirmesi doğru değildir.*” <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019. Buna karşın, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu döneminde verilmiş olan başka bir kararın karşı oy yazısında, davalının cevap süresi geçtikten sonra zamaşımı defini ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Karşı oy yazısında ise, süresi geçmese bile verilen dilekçenin değiştirilemeyeceği veya genişletilemeyeceği görüşü şu şekilde savunulmuştur: “*Eldeki dava 03/12/2012 de açılmış, dava dilekçesi davalıya 14/12/2012 de tebliğ edilmiş, davalı iki haftalık süre geçtikten sonra 02/01/2013 de verdiği cevap dilekçesiyle zamaşımı def’inde bulunmuştur. (...) Kıyasen uygulanması gereken önemli bir hüküm de 131. maddedir. Buna göre “Cevap dilekçesinin verilmesinden sonra, cevap süresi dolmamış olsa bile ilk itirazlar ileri sürülemez.” Maddenin gerekçesinde “Davalının, cevap dilekçesini vermekle artık usuli itirazlarını bildirdiğini veya böyle bir itirazının olmadığını ve esasa girdiğini kabul etmek gerekir.” demek suretiyle Kanun Koyucu amacını açıkça belirtmiştir. Zamaşımı da bir def’i olup cevap veya ikinci cevap dilekçesiyle dermeyan edilebildiğine göre aynı hüküm bunun için de geçerlidir. Diğer bir deyişle verilen bir dilekçe, süresi geçmese bile değiştirilememekte ve yenilenememektedir.*” (Yargıtay 4. HD 23.12.2014 E. 2014/3100 K. 2014/17664 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019).

¹⁸⁷ Postacıoğlu, *Usul* 335; Karşılı, *Medeni Muhakeme* 355. Nitekim usul işlemleri olumlu (müspet) işlemler olabileceği, olumsuz işlemler de (içtinaplar) olabilmektedir. Bilge, Önen 278; Üstündağ, *Medeni Yargılama* 416; Abdurrahim Karşılı, *Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler* (2001) 172 vd; Erdönmez, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 436.

dilekçelerin dinlenebilmesi için koşul (sebeup) vakıa olarak tanımlanmış olacak, cevap dilekçesinin verilmemesine rağmen verilen yeni dilekçeye usul hukuku uygulanarak, bu dilekçe hakkında (davayı genişlettiği veya değıştirdiği ölçüde, dinlenmemesi gerektiği yönünde) usule ilişkin bir karar verilecektir.

Çift karakterli usul işlemlerinde ise, kanaatimizce ilgili usul işlemi bir yandan usuli işlem olarak etkisini usul hukuku alanında gösterecek; böylece ya yukarıda izah edildiği gibi diğer usuli işlemlerin sebep vakıası olacak veya birtakım usul işlemleri birleşerek, usuli bir sonuç vakıası şeklinde tezahür eden başka bir usul işlemini meydana getirecektir. Diğer yandan bu usul işlemi etkisini maddi hukuk sahasında da gösterecek böylece hak ve borçların kaynağı, davanın sebebi olacak; hâkim de, etkisini maddi hukuk sahasında gösteren bu işlemlere maddi hukuku uygulayarak (o davada veya diğer davalarda) hüküm verebilecektir¹⁸⁸. Diğer bir deyişle, hem maddi hukuka hem de usul hukukuna ait unsurları bünyesinde bulunduran usul işlemleri bakımından usul hukukuna ilişkin kuralların yanı sıra maddi hukuk kuralları da uygulama alanı bulacaktır¹⁸⁹.

Yukarıda verilen örnek üzerinden gidilecek olursa, bilindiği üzere davanın açılmasının hem usul hukuku bakımından hem de maddi hukuk bakımından bazı sonuçları vardır ki zamanaşımının kesilmesi (TBK m. 154, b. 2) bunlardan biridir; diğer bir deyişle davanın açılması (zamanaşımının kesilmesi hususunda) çift karakterli bir usul işlemi olarak tezahür etmektedir¹⁹⁰. Davanın açılmasının maddi hukuktaki etkisi olan zamanaşımının kesilmiş olması sonucu, o dava bakımından uyuşmazlığın çözümüne etkili bir vakıa olacağı gibi, başka bir dava bakımından da uyuşmazlığın çözümüne etkili bir vakıa olabilecektir. Hâkim de, etkisini aynı zamanda maddi hukuk sahasında da gösteren davanın açılması vakıasına, o davada ve diğer davalarda, uygulanması gereken maddi hukuk kurallarını uygulayarak alacağın zamanaşımına uğradığını veya uğramadığını tespit edecek ve hükmünü ona göre verecektir. Örneğin zamanaşımının kesilmiş sayılması için davanın maddi hukuka göre gerçek alacaklı tarafından, maddi hukuka göre gerçek borçluya karşı açılmış olması gerekir¹⁹¹; aksi takdirde gerçek borçluya karşı zamanaşımı kesilmez¹⁹². Dolayısıyla yanlış hasım gösterilerek dava açıldıktan sonra, gerçek borçluya karşı açılan (ikinci) davada hâkim, ilk davanın açılması şeklindeki çift karakterli usul işlemine (usuli vakıaya) zamanaşımının kesilmesine ilişkin maddi hukukun uygulanması suretiyle, ilk davanın yanlış hasma karşı açıldığına, bu sebeple ilk davanın açılmasının zamanaşımının kesilmesi sonucunu doğurmadığına hükmedecektir.

¹⁸⁸ Bu yönde bkz. yukarıda I. B. Vakıaların önemi; 1. Hak ve borçların kaynağı olması bakımından, 2. Davanın sebebi olması bakımından, 3. Hukukun uygulanması bakımından.

¹⁸⁹ Tanrıver, *Usul* 422.

¹⁹⁰ Alangoya, Yıldırım, Deren-Yıldırım, *Usul* 162.

¹⁹¹ *Karş.* Yukarıda dn. 66 ve civarı.

¹⁹² Umar, *Şerh* 368-369; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 1170-1171.

Öte yandan, usul işlemlerinin sadece – öğretide *Gürdoğan*'ın yapmış olduğu sınıflandırmada olduğu gibi - “yargılama sırasında ve yargılamadan hasil olan” (yargılamadan dolayı meydana gelen) işlemlerden ibaret olduğu söylenemez. Çünkü her ne kadar usul işlemleri daha çok dava açıldıktan sonra yapılmakta ise de, dava açılmadan önce özellikle geçici hukuki korumalar kapsamında yapılan usul işlemleri de vardır¹⁹³. Ayrıca, taraf usul işlemlerinin esas karakteri davaya etki etmesidir; yoksa mutlaka bu muamelelerin mahkemede yapılması gerekli değildir¹⁹⁴.

Şu halde, öğretide *Gürdoğan*'ın yaptığı yargılama dışı vakıalar – yargılamadan dolayı meydana gelen (yargılamadan hasil olan) vakıalar ayrımındaki “yargılama sırasında ve yargılamadan hasil olan” vakıaların, usuli işlem kavramıyla tam olarak özdeş olmadığı görülmektedir. Nitekim bu hususta yazarın “yargılama sırasında ve yargılamadan hasil olan (yargılamadan dolayı meydana gelen)” vakıalara ilişkin olarak verdiği “*şahitlerin beyanları*” örneği de bu görüşü desteklemektedir. Zira öğretide *Karslı*'ya göre, her ne kadar tanık beyanlarının (yahut, bunun gibi, bilirkişi raporunun da) bazı usuli sonuçları olsa ve bunun üzerine mahkemece usuli işlem yapma gereği hasil olsa da¹⁹⁵ bunlar usuli işlem olmayıp, “taraf” usul işlemi sayılamaz; bunların “farklı bir kategoride” değerlendirilmesi gerekir¹⁹⁶.

Bütün bunlara göre, kanaatimizce, *Gürdoğan*'ın yapmış olduğu “yargılama sırasında ve yargılamadan hasil olan” vakıalar kategorisi, en azından bu kategoriye ilişkin vermiş olduğu örnekler çerçevesinde değerlendirildiğinde, “usul işlemleri” kavramından bir bakıma daha geniş, bir bakıma ise daha dar görünmektedir: Daha geniştir, çünkü *Gürdoğan* tanık beyanlarını, bilirkişi raporlarını da bu kategori kapsamında değerlendirilmiştir; oysa bunların usul işlemi olmadığı ifade edilmektedir. Daha dardır, zira *Gürdoğan* mahkeme dışında yapılan usul işlemlerini bu kategoriye dahil etmemiş görünmektedir; oysa usul işlemleri dava dışında, davadan önce yapılan işlemleri de kapsar. Öte yandan, yazarın verdiği örnekler sadece usul işlemlerine benzemekte, yazar “usuli olgu (vakıa)” kavramını çağrıştıracak örnekler vermemektedir.

Şu hâlde, kanaatimizce - verilen örneklerle sınırlı bir değerlendirme yapılmadığı takdirde- yazar, yargılama dışı vakıaları birer “*maddi hukuka ilişkin vakıa*”, bunun karşıtı konumundaki yargılama dışı olmayan (yazarın ifadesiyle “yargılamada sırasında veya yargılamadan hasil olan”) vakıaları ise adeta birer “*usul hukukuna ilişkin vakıa*” olarak algılıyor ve sınıflandırmasını buna göre yapıyor görünmektedir. Diğer bir deyişle aslında *Gürdoğan*'ın, yapmış olduğu sınıflandırmadaki “yargılama

¹⁹³ Bilge, Önen 276; Boran-Güneysu, *İşlem Türleri* 173; Erdönmez, *Pekantez Usul-Cilt: I s. 435*.

¹⁹⁴ Karafakih 85-86. Hatta, “*davanın çözümüne etkili olmayan açıklamalar*”ın “*usul işlemi sayılmayacağı*”, taraf işlemlerinin “*en önemli unsurunun*” davaya etkili olması olduğu yönünde: Erdönmez, *Pekantez Usul-Cilt: I 435*.

¹⁹⁵ *Karslı* bu bağlamda örnek olarak, tanıklıktan çekim ve bilirkişi raporuna itiraz hallerinde mahkemece bir ara kararı verilmesi gereğine işaret etmektedir. *Karslı, Usuli İşlemler* 181.

¹⁹⁶ *Karslı, Usuli İşlemler* 181.

dışı vakıalar” deyimiyle davanın sebebi olan (“dava açılmadan evvel olan”) yahut davanın halline yarayan (“dava açıldıktan sonra”), yani dava malzemesinden olan (asıl, maddi hukuka ilişkin “maddi”) vakıaları (dış vakıalar – iç vakıalar, menfi vakıalar – müspet vakıalar, geçmişe-geleceğe-hale ait vakıalar, davanın açılması ve sona ermesinden önce veya sonra gerçekleşmiş vakıalar¹⁹⁷) işaret ettiği; “yargılamadan hasil olan vakıalar” kavramıyla ise esas olarak dava malzemesinin dışında, taraf ve mahkeme usul işlemleri ile, usul işlemi sayılmayan, taraf usul işlemi de olmayan (farklı bir kategoride değerlendirilmesi gereken) (diğer) işlemleri, nihayet en genel kapsamıyla usuli olguları (vakıaları) (*fait de procédure*) işaret ettiği düşünülebilir. Nitekim *Deschenaux*’nun yukarıda işaret edilen açıklamaları da bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Çünkü *Gürdoğan*, “yargılamadan hasil olan vakıalar” kategorisi altında ve sadece usuli işlemlerle sınırlı olmaksızın verdiği örnekleri, her şeyden önce, birer “vakıa” olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda *Karşı* usuli işlemlerin “usuli olgulardan” (vakıalar) ayrıldığını belirtmektedir. Buna göre, usuli işlemde (hukuki işlemde olduğu gibi) “arzu ve irade”ye sonuç bağlanmıştır; arzu ve iradenin olmadığı hallerde bir usuli “işlem”den bahsedilemez. Usuli olgular (vakıalar) bakımından ise irade aranmaz¹⁹⁸. *Karşı* usuli olgular bakımından, “karşı tarafın dava sırasında ölmesi” örneğini vermektedir. Bu örnekte, usule ilişkin sonuçlar, yalnız karşı tarafın dava sırasında ölmesi vakiasının sonucu olarak meydana gelecektir¹⁹⁹. Yine, kanaatimizce, kesin hükmün unsur etkisi kavramı da bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü kesin hükmün unsur etkisi, tarafların bu konuda bilgisinin veya taleplerinin bulunmasına veyahut mahkeme hükmünde bu yönde bir karar verilmesine gerek olmaksızın, verilen kararın kanun (veya sözleşme) gereği, kendiliğinden, maddi hukuk ve/veya usul hukuku alanındaki bazı hukuki sonuçların ortaya çıkması için zorunlu unsurlardan bir unsuru teşkil etmesi anlamına gelmektedir. Örneğin bir alacağın mahkeme kararına bağlanması ile zamanaşımının kesilmesi ve yeni sürenin on yıl olması (TBK m. 156, f. 2); boşanmaya karar verilmesi ile -TMK m. 175’teki diğer unsurlar da sağlanmışsa- yoksulluk nafakası talep etme hakkının doğması veya esas hakkındaki hüküm kesinleşince ihtiyati tedbirin kalkması (HMK m. 397, f. 2) hâllerinde kesin hüküm, kanundaki (maddi hukuka ve/veya usul hukukuna ilişkin) hukuki sonucun ortaya çıkması için bir unsur (koşul vakıa) konumunda olmaktadır²⁰⁰.

Görüldüğü üzere, *Gürdoğan*’ın yaptığı ayırmada “yargılamadan hasil olan vakıalar”, diğer bir deyişle usuli vakıalar için verdiği örnekler, “yargılama dışı vakıalar” kapsamında değerlendirdiği dava malzemesinden ayrılmaktadır. Şu halde,

¹⁹⁷ Bkz. yukarıda I. C. 3. Dış vakıalar – İç Vakıalar, 4. Müspet (olumlu) vakıalar – menfi (olumsuz) vakıalar, 5. Gerçekleştiği zamana göre vakıalar.

¹⁹⁸ *Karşı*, yukarıda I. C. 3. a) (1) Hukuki olay başlığındaki açıklamalar.

¹⁹⁹ *Karşı*, *Usuli İşlemler* 171-172.

²⁰⁰ Budak, *Karaaslan* 276-277, N. 29.

kanaatimizce dava malzemesinin yargılamaya getirilmesi ve dikkate alınması ile, dava malzemesinden olmayan, *Gürdoğan*'ın deyimiyle “yargılamadan hasıl olan vakıalar”ın, diğer bir deyişle usuli vakıaların dikkate alınmasının ve hukukun bu vakıalara uygulanmasının da²⁰¹ farklı olmasının gerektiği düşünülebilir.

Son olarak, öğretilerde *Gürdoğan*'ın sınıflandırmasındaki “yargılamadan hasıl olan vakıalar”, diğer bir deyişle “usuli vakıalar” kategorisinin – en azından mahkemede gerçekleşen usuli vakıalar bakımından-, HMK m. 156 (HUMK m. 153) hükmü kapsamında bir anlam ve önem arz ettiği düşünülebilir. Çünkü bu hükme göre, “*ön inceleme, tahkikat ve yargılama işlemleri, ancak tutanakla ispat olunabilir*”. Örneğin (mahkeme içi) ikrar yazılı veya sözlü olarak yapılabilir, fakat sözlü yapıldığı takdirde tutanağa geçirilmeli ve bu beyanın altı ilgilisi tarafından imzalanmalıdır (HMK m 154, f. 3-ç). Aksi takdirde ikrardan bahsedilemez²⁰². Yukarıda yapılan açıklamalara paralel olarak belirtilmelidir ki, tutanaklar yalnızca usul işlemlerini kayıt altına almaz. Tutanağın dış dünyada olup biten ve “*önemli olan*”²⁰³ “*her şeyi*”²⁰⁴ kayıtlaması zorunludur. Buna göre mahkeme tutanakları, yargılama sürecinde olup bitenleri, yargılamaya katılanların söz ve davranışlarını, usul işlemleri ile nihai karara kadar olan süreci (*usuli vakıaları*) ispat özelliği taşıması ve hükme kaynaklık etmesi bakımından önemlidir²⁰⁵. Tutanakta mevcut olmayan bir sebep hükme esas alınamayacağı gibi²⁰⁶, hâkimin hukuki sorumluluğunu da gerektirecektir (HMK m. 46, f. 1-ç).

II. Vakıaların Tespiti

A. Vakıaların tespiti gereği

Yargılamada “vakıa” kavramı bir şeyin var olup olmaması ile, diğer bir deyişle “mevcudiyeti” ile ilgilidir; buna karşılık yargılamada “hukuk” kavramı ise, bir nitelendirme meselesidir²⁰⁷. Vakıaların varlığı yahut yokluğu, şöyle veya böyle olduğu, nerede, nasıl gerçekleştiği hakkındaki hüküm bir *gerçeklik yargısı* teşkil

²⁰¹ Karşı, “*usuli işlemler*”e hukukun uygulanması bakımından dörtlü bir ayırım yapmaktadır: (1) Kanuna aykırılığı hem taraflarca ileri sürülebilen hem resen dikkate alınabilen usuli işlemler (2) Kanuna aykırılığı sadece taraflarca ileri sürülebilen, resen dikkate alınmayan usuli işlemler (3) Kanuna aykırılığı resen dikkate alınması gereken dikkate alınmadığında geçersiz olmayan usuli işlemler (4) Kanuna aykırılığı resen dikkate alınması gereken aksi halde mutlaka geçersiz olan usuli işlemler. Bkz. Karşı, *Usuli İşlemler* 188-189.

²⁰² Erdönmez, *Pekcanitez Usul-Cilt: I* 443, 445; Atalay, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 1636. Bu yönde: “...6100 sayılı *Hukuk Muhakemeleri Kanunu*'nun 154.maddesi uyarınca, ikrar mahiyetindeki beyanların imzayla tasdik zorunluluğu bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır.” Yargıtay 22. HD 10.9.2013 E. 2012/26659 K. 2013/18452 (<www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

²⁰³ Karş. yukarıda I. C. 1. Hukuken önemli vakıalar.

²⁰⁴ Karş. yukarıda dn. 1 civarı.

²⁰⁵ Hakan Erzeybek, *Medeni Usul Hukukunda Tutanaklar* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2015) 4.

²⁰⁶ “...*Dosyadaki tutanaklara geçirilmeyen bir husus hüküm dayanağı olamaz.*” Yargıtay HGK 8.11.1967 30/510 (Bilge, Önen 304, dn. 5). Umar'a göre, bu bendin ifadesi başarılı değildir. Yazarın önerisi ise şu şekildedir: “*HMK m. 25 (Taraflarca getirilme ilkesi) kuralına aykırı olarak iki taraftan birinin iddia etmiş olmadığı, keza dosyaya diğer bir yoldan usulü dairesinde girerek orada görünüyör olmayan bir istem veya savunma temeline dayanarak hüküm verilmiş olması.*” Umar, *Şerh* 182.

²⁰⁷ Nomer 5.

eder. Hâkimin vakıaları hukuk kurallarına göre değerlendirerek vereceği hüküm bir değer yargısı/kıymet hükmü olacaktır²⁰⁸.

Hâkimin hukuku uygulayabilmesi, yani “uygulanacak hukuk kurallarının neticesi tahakkuk etmiştir” diyebilmesi için, öncelikle davanın sebebi olan ve uyuşmazlığın çözümüne etki edebilecek vakıaların, varlığı ya da yokluğu hakkında bir kanaat getirmesi, yani vakıaları tespit etmesi gerekir. Çünkü vakıaların tespiti hukukun uygulanmasından önce gelir²⁰⁹. Yine, öğretide *Tutumlu* da, Mecelle’nin hâkimin “fehim” yani kavrayışlı olmasını öngördüğüne dikkat çekerek (Mecellei Ahkâmı Adliye, m. 1792), hâkimin hukuku (resen) uygulamadan önce çekişmeli “vakıayı” kavraması gerektiğini ifade etmektedir²¹⁰. Hâkim ile dava arasındaki ilişkide, doktor ile hasta arasındaki ilişkiye ve muayene, teşhis ve tedavi safhalarına benzer şekilde, “vakıaların” anlaşılması, hukuken nitelendirilmesi ve karar verilmesi şeklinde bir faaliyetin söz konusu olduğu belirtilmektedir²¹¹. Nitekim hâkimin hukuku bilmesi, resen uygulaması (iura novit curia) ilkesinin bir başka ifade şekli olan *da mihi factum, dabo tibi ius* deyişi de, vakıaları (*da mihi factum*) hukukun uygulanmasının (*dabo tibi ius*) öncesine almaktadır²¹². Bu yüzden, yargılama faaliyetinde önce vakıalar tespit edilecek, daha sonra hukuk tespit edilen vakıalara uygulanacaktır.

Hâkimin hukuku uygulamasından önce vakıaların tespit edilmesi, ispat faaliyetinin konusudur²¹³. Bu sebeple, aşağıdaki açıklamalar da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

B. Tespit edilecek vakıalar

1. Delilin konusunun vakıalar olması

Yargılamada deliller, vakıalarla birlikte dava malzemesini²¹⁴ oluşturmakta olup, dava malzemesinden olan vakıaların ispatına yöneliktir. Vakıaların varlığı veya yokluğu hakkında mahkemeye kanaat verilmesine ispat denir. İspatın ve delilin konusu her şeyden önce davanın sebebi, iddia ve savunmanın dayanağı olan maddi vakılardır²¹⁵. Bu noktada belirtilmelidir ki bir vakıanın ispatın konusu olabilmesi için her şeyden önce bu vakıanın usulüne uygun olarak yargılamaya getirilmesi

²⁰⁸ Gürdoğan 263.

²⁰⁹ Ansay 251-252; Gürdoğan 262-263; Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 900-902; Nilüfer Boran-Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar* (Adalet 2014) 60.

²¹⁰ Mehmet Akif Tutumlu ‘Hukukun Gerçekleşmesinde Yargıcın Rolü’, *HfSA 25. Kitap* (İstanbul Barosu Yayınları 2012) 13-28, 17. Aynı yönde bkz. Abdullah Dinçkol, ‘Karar Verme Sürecinde Hükümün Oluşması ve Hâkimin Fonksiyonu’, *HfSA: 25. Kitap* (İstanbul Barosu Yayınları 2012) 172-187, 182.

²¹¹ Boran-Güneysu, *Karar* 69.

²¹² “iura novit curia” ve “da mihi factum dabo tibi ius” özdeyişleri arasındaki anlam ayrımı için bkz. *Tez*, İkinci Bölüm, I. B. 2. Terminoloji.

²¹³ Boran-Güneysu, *Karar* 60.

²¹⁴ Bkz. yukarıda I. B. 3. Hukukun uygulanması bakımından.

²¹⁵ Kuru, *Cilt: II* 1967; Kuru, *Usul* 230; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul-21. Baskı* 376; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 373; Mehmet Akif Tutumlu, ‘Hukuk Yargılamasında Delil İkametinin Kapsamı, Şekli ve Zamanı’ (1989) 6 TBBD 924-934, 926.

gerekir (HMK m. 25)²¹⁶. Örneğin vakıanın ileri sürülmesi iddia veya savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi mahiyetinde ise ve karşı taraf buna açıkça muvafakat göstermemişse (HMK m. 141, f. 1), bu vakıanın ispatı için tahkikat yapılamaz ve bu vakıa hüküm için dikkate alınmaz²¹⁷.

Hukuk kurallarının ispatına gerek yoktur. Çünkü hukuk kuralları vakıa değil, belli bir vakıaya (hukuki olay veya ilişkiye) hukuk düzeninin tanıdığı (hukuki olay veya hukuki ilişki olarak kabul ettiği) bir değer hükmüdür²¹⁸.

Ancak bazı hukuk kurallarının (örneğin yabancı hukuk kurallarının) ispatı gerekebileceği gibi, bazı vakıaların (herkesçe bilinen, çekişmesiz yahut uyuşmazlığın çözümüne etkisiz vakıaların) ispatı gerekmeyebileceğinden, delilin konusunun vakıalar olduğu; hukuk kurallarının ispatının gerekmediği kuralı mutlak değildir²¹⁹.

2. Delilin konusu olarak vakıalar

a) Çekişmeli vakıalar

Tahkikat tarafların ileri sürdüğü vakıaların tamamı hakkında cereyan etmez; hâkim tarafların getirdiği bütün vakıaları incelemek zorunda değildir²²⁰. Çekişmeli olmayan vakıaların ispatına, bunun için delil gösterilmesine gerek yoktur²²¹. Çünkü ispatın konusunu çekişmeli vakıalar oluşturur ve bu (çekişmeli) vakıaların ispatı için delil gösterilir. Herkesçe bilinen vakıalarla ikrar edilen vakıalar ise, çekişmeli sayılmaz (HMK m. 187).

İkrar, bir tarafın kendi aleyhine olan vakıaların doğru olduğunu bildirmesidir²²²; kişinin kendi lehine olan bir vakıanın doğru olduğunu ileri sürmesi ikrar sayılmaz²²³. İnkâr edilen vakıaların ispatı gerekir²²⁴. Ancak ikrar edilen²²⁵ vakıalar - ikrarın hâkimi

²¹⁶ Atalay, *Pekcanitez Usul-Cilt: II* 1626.

²¹⁷ Postacıoğlu, *Usul* 501.

²¹⁸ Tutumlu, *Delil İkameti* 924, dn. 2. Ayrıca bkz. *Tez*, İkinci Bölüm, I. D. 5. Hukuki sebeplerin ispatı.

²¹⁹ Denis Tappy, 'Dispense de Preuve et Renonciation à la Preuve', *Beweisrecht der neuen ZPO: Chancen und Risiken* (2012) 75-99, 80.

²²⁰ Üstündağ, *Medeni Yargılama* 593; Postacıoğlu, *Usul* 501; Kuru, *Cilt: II* 1921-1922; Kuru, *Usul* 212; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 337.

²²¹ Bilge, Önen 491; Üstündağ, *Medeni Yargılama* 593-594; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 351-352; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul-21. Baskı* 376; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul-14. Baskı* 657; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 379.

²²² Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 366; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul-21. Baskı* 388; Önen, *Medeni Yargılama* 234; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul-14. Baskı* 650-651; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 373, s. 374; Umar, *İkrar Kavramı* 244.

²²³ Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul-14. Baskı* 651; Tanrıver, *Usul* 749.

²²⁴ Ulukapı 720.

²²⁵ Öğretilen ikrar basit, vasıftı, bağlantılı birleşik ve bağlantısız birleşik ikrar olmak üzere türlere ayrılmaktadır. Bu ayrım ikrarın bölünüp bölünemeyeceği, dolayısıyla ikrarın ne ölçüde etkili olup vakıaları ne ölçüde çekişmeli olmaktan çıkaracağı hususunda önem arz eder. Bu konuda ayrıca bkz. Kuru, *Cilt: II* 2051 vd; Kuru, *Usul* 247 vd; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 391 vd; Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 373 vd; Umar, *İkrar Kavramı* 252-256. Bu noktada Özkes, ikrarın vakıaları çekişmesiz kılan bir usul işlemi olmasından hareketle, bu tartışmanın artık önemini yitirdiğini düşünmektedir. Özkes, *Yenilikler* 5. Aynı yönde olmak üzere Budak, Karaaslan'ın (216, N. 13) şu görüşlerine ise içtenlikle katılmaktayız: "**Esasen bütün ikrar türleri açısından müşterek olan kural 'ikrarda bulunandan sadece ikrar ettiği kadaryla bağlı olduğu' şeklinde**

bağlamayacağı kabul edilmiş (örneğin; TMK m. 184) bazı davalar hariç - çekişmeli olmaktan çıkar²²⁶ ve bu vakıaların ispatı gerekmez (HMK m. 188, f. 1). Buna göre ikrarın hükmü ise “*ikrar edilen vakıanın doğru [olup] olmadığı araştırılmaksızın ve mahkemenin ikrar olunan vakıa hakkında bir tereddüdüne mahal vermeksizin hükme temel tutmasıdır*”²²⁷. Diğer bir deyişle hâkim ikrar edilen vakıalar ile bağlı olup ikrar edilmiş vakıayı “*hükme esas almak zorundadır*”²²⁸.

Herkesçe bilinen yahut herkesin öğrenmesinin mümkün olduğu²²⁹ vakıalar da çekişmeli sayılmaz (HMK m. 187, f. 2). Bu türden vakıalara dayanan tarafın bunları ispat etmesi gerekmez²³⁰.

b) Uyuşmazlığın çözümüne etki eden vakıalar

Vakıaların ispatın konusunu oluşturması için yalnızca çekişmeli olması yetmez; aynı zamanda uyuşmazlığın çözümüne de etki etmesi gerekir (HMK m. 187, f. 1). Bu türden vakıalara Fransız hukukunda (dava ile) ilgili ve (davayı) sonuca götürücü (“*pertinent et concluant*”) vakıa denilmektedir²³¹.

Uyuşmazlığın çözümünde doğrudan etki edecek olan vakıalar, uyuşmazlığın çözümünde uygulanacak hukuk kuralının koşul vakıaları olmaktadır²³². Çünkü bir hukuk kuralının uygulanabilmesi için, o hukuk kuralının hukuki sonuç bağladığı olumlu veya olumsuz koşul vakıaların, (yani *uyuşmazlığın çözümüne doğrudan etki eden vakıaların*) somut vakıalar şeklinde gerçekleşmiş ve bunun ispat edilmiş olması gerekir. Zira hukuk kuralları hukuki sonuçları bir takım vakıaların gerçekleşmesine bağlamıştır. Davadaki somut vakıalar hukuk kuralının gösterdiği olumlu veya olumsuz koşul vakıaları sağlıyorsa o hukuk kuralı o vakıa veya vakıalara uygulanır²³³.

ifade edilebilir. Mesela parayı aldığım fakat ödünç değil, ödeme olarak aldığımı beyan eden davalı 'parayı almış olduğu' vakasını ikrar etmiş olur ve artık bu vakıanın ispatı gerekmez; davalının parayı 'ödünç olarak' aldığı vakası ise ihtilafta olarak kalır ki bu son vakıayı ödünç işleminden kendi lehine sonuç çıkaran davacının ispat etmesi gerekir (vasıflı ikrar).. 'Parayı ödünç olarak aldım ama ödedim' veya 'parayı ödünç olarak aldım ama borcumu takas yoluyla iffa ettim' diyen davalı ise sadece parayı almış olduğunu değil, ödünç olarak aldığını da ikrar etmiş olur ve artık bu vakıaların ispatı gerekmez; paranın 'ödediği' veya 'borcun takas yoluyla iffa edildiği' vakıaları ise ihtilafta olarak kalır ki borcu sona erdiren bu vakıaları da onlardan kendi lehine sonuç çıkaran davalının ispat etmesi gerekir (bağlantılı veya bağlantısız bileşik ikrar).”

²²⁶ “Mahkemece, (...) davacı tarafın takibe konu bononun davalıların kullanımında olan iş yerinin kiracılık haklarının devri karşılığında hava parası-güvence bedeli adı altında boş olarak verilen senetten kaynaklandığını iddia ettiği, bu iddiasını ispata yarayan yazılı bir delil ibraz edemediği, teklif edilen yeminin davalı tarafından eda edildiği, iddianın ispatlanmadığı gerekçesiyle, davanın ve şartları oluşmadığından davalı tarafın tazminat talebinin reddine karar verilmiş (...) **İkrar edilmiş vakıalar çekişmeli sayılmayacağından, ayrıca ispat için delil gösterme zorunluluğu yoktur.** (6100 sayılı HMK m. 187) Mahkemece, davalıların kabul ve ikrar ettikleri miktarlar yönünden menfi tespit davasının kabulü gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması isabetsiz olup bozmayı gerektirmiştir.” Yargıtay 19. HD 15.11.2012 E. 2012/13076 K. 2012/17056 (2013) Mart YKD 588-589. İkrarın delil olmayıp, vakıaları çekişmeli olmaktan çıkaran tek taraflı bir usul işlemi olduğu yönünde bkz. yukarıda dn. 162.

²²⁷ Ansay 261.

²²⁸ Tanrıver, *Usul* 751.

²²⁹ Kuru, *Cilt: II* 1968; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 375. Örneğin internet yoluyla. Bkz. Chaix 123, N. 25.

²³⁰ Kuru, *Cilt: II* 1968; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 375.

²³¹ Postacıoğlu, *Usul* 501.

²³² Pekantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 368. Koşul vakıalar hakkında bkz. yukarıda I. A. Vakıa kavramı; I. B. 1. Hak ve borçların kaynağı olması bakımından; I. C. 1. Hukuken önemli vakıalar.

²³³ Yılmaz O, *Hukukun Vakıaya Uygulanması* 912, Bolayır 13

Yargılama, hukukun vakıalara uygulanması olduğuna göre²³⁴, hukuk kuralının koşul vakıalarının gerçekleşmiş olup olmadığı, o hukuk kuralının uygulanıp uygulanmayacağını belirlemek bakımından önem arz eder. Bu da, uyuşmazlığın çözümüne etkilidir. Bu sebeple ispatı gereken vakıalar “*hâkimin vereceği kararı etkileyen ve hâkimin karar verirken dikkate alması gereken vakıalar*”dır²³⁵.

Hâkim, tarafların getirdiği bütün vakıaları incelemek zorunda değildir. Bunlardan ancak dava ile ilgili olanlar incelenmek gerekir²³⁶. Gerçekten, taraflar çoğu zaman hükme etkili olmayan vakıalar üzerinde ihtilafa düşebileceklerinden, dava ile ilgili ve davanın sonucuna etkili vakıaların belirlenmesi ve tahkikatın bu çerçevede yürütülmesi, hâkime ait bir görevdir²³⁷. Hâkim, uygulanacak hukuk kuralının hangi vakıalarla karşılanacağını saptayacak, ispatına lüzum olan vakıalarla olmayan vakıaları ayıracak²³⁸; bu konuda vardığı sonuçtan tarafları haberdar edecektir²³⁹. Hangi vakıaların dava ile ilgili ve davanın çözümüne etkili olduğu konusunda ise, daha çok hâkimin hukuk bilgisi ve sezîş kabiliyeti etkili olacaktır²⁴⁰.

Vakıalar uyuşmazlığın çözümüne doğrudan etki etmeyebilir. Bu ise, ya vakıaların uyuşmazlığın çözümüne sadece dolaylı olarak etki edebilmesi yahut vakıaların uyuşmazlığın çözümüne hiç etki etmemesi hallerinde söz konusu olur.

Nitekim bazen, vakıalar uyuşmazlığın çözümüne sadece dolaylı olarak etki edebilir. Uyuşmazlığın çözümüne dolaylı olarak etki eden vakıalar, uygulanacak hukuk kuralının koşul vakıalarının gerçekleşmiş olduğu sonucunu ortaya koymaya elverişli komşu vakıalardır; bunlara emare vakıalar da denir²⁴¹. Hâkim delilleri değerlendirmede takdir hakkına sahip olduğu alanda, emarelere dayanarak bir olayı ispat edilmiş kabul edebilir²⁴².

Bazen ise, vakıalar uyuşmazlığın çözümüne hiç etki etmeyebilir. Bir davada davanın çözümünü etkilemeyen vakıaların ispatı gerekmez (HMK m. 187, f. 1). Uyuşmazlığın çözümüne etki etmeyen vakıaların ispatına yönelik deliller de bu sebeple incelenmemelidir; çünkü uyuşmazlığın çözümüne etki etmeyen vakıanın, ispatı da

²³⁴ Bkz. *Tez*, İkinci Bölüm, II. C. “Hukukun vakıalara uygulanması” olarak maddi anlamda yargı faaliyeti.

²³⁵ Atalay, *Pekantez Usul-Cilt: II* 1626-1627.

²³⁶ Kuru, *Cilt: II* 1921-1922; Kuru, *Usul* 212; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul* 337.

²³⁷ Üstündağ, *Medeni Yargılama* 593. Türk hukukunda bu kavrama gereken önemin verilmediği ve davaların uzamasının başlıca sebeplerinden birinin bu olduğu, ancak hâkimlerin eksik inceleme sebebiyle kararlarının kanun yolu denetiminde kaldırılması veya bozulması endişesiyle taraflarca ileri sürülen vakıaların tamamının ispatına izin vermeye yatkin oldukları yönünde: Postacıoğlu, *Usul* 501.

²³⁸ Örneğin Yargıtay 4. HD 23.6.1958 tarihli bir kararı bu yöndedir: “... *hile ve ikrahın ne gibi vakıalardan meydana geldiğini davacı vekiline açıklamak ve açıklanacak vakıaların BK hükümlerince hile veya ikrah teşkil ettiği neticesine mahkemeye varıldığı takdirde bunların ispatı için davacının gösterdiği deliller incelenip ...*” (Postacıoğlu, *Usul* 502, dn. 2).

²³⁹ Alangoya 153 ve oradaki dn. 175’te anılan “*Nagel, ‘Funktion und Zuständigkeit des Richters’, Humane Justiz (1977) 60*”.

²⁴⁰ Postacıoğlu, *Usul* 502. Bu yüzden, mesleki bilgi, anlayış ve kavrayışına güvenilemeyen bir hâkim, avukatlar ve taraflar için bir kâbustur. Karayalçın, Yongalık 177.

²⁴¹ Pekantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 369.

²⁴² Pekantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 369.

uyuşmazlığın çözümüne etki etmeyecektir²⁴³. Örneğin, her ne kadar “munzam kusur” yahut “ek kusur” kavramı sebebiyle bir çekince koymak gerekse de²⁴⁴, kusursuz haksız fiil sorumluluğu hallerinde kusurlu olup olmama vakıası dava ile ilgili değildir²⁴⁵. Bu yüzden, bina malikinin kusursuz sorumluluğu söz konusu olduğu halde, mahkemece kusur sorumluluğu varmış gibi değerlendirme yapılması bozma nedeni olabilmektedir²⁴⁶. Ancak her ne kadar bina malikinin sorumluluğu kusursuz sorumluluk esaslarına tabi olsa da, “munzam kusur” yahut “ek kusur” bulunması halinde sorumluluktan kurtulamayacaktır²⁴⁷. Diğer bir deyişle, kusursuz sorumluluğa dayalı tazminat davasında davalının kusuru, “munzam kusur” iddiası bakımından uyuşmazlığın çözümüne etkili vaka olabilecek ve böylece ispata tabi olacaktır.

Sonuç

Çalışmada ilk olarak vakıalar incelenmiştir. Hâkimin hukuku resen uygulaması ilkesi, farklı hukuk sistemlerinde “*iura novit curia*” (mahkeme hukuku bilir) yahut “*da mihi factum dabo tibi ius*” (vakıaları getir, hukuku vereyim) özdeyişleri (*adage*) ile anılmaktadır. Buna göre önce vakıaların yargılamaya getirilmesi, hâkimin de ancak bundan sonra hukuku resen uygulaması ve getirilen vakıalara göre hüküm vermesi söz konusu olacaktır.

²⁴³ Kuru, *Cilt: II* 1968; Kuru, Arslan, Yılmaz, *Usul-21. Baskı* 376; Arslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz 375.

²⁴⁴ Örneğin, araç işletenin kusursuz sorumluluğunda: “Araç işleticisi kusursuz- objektif - sorumluluk ilkeleri uyarınca zararı gidermekle yükümlü olmakla birlikte kendisinin veya eyleminden sorumlu olduğu kişinin ayrıca kusuru varsa, (ki bunu ek kusur - munzam kusur denir) kurtuluş kanıtı getiremez.” Yargıtay 4. Hukuk Dairesi’nin 11.3.1985 tarih ve E. 1985/1826 K. 1985/1996 sayılı kararı. <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.
Konuya temas eden Yargıtay HGK 30.5.2012 E. 2012/4-107 K. 2012/326; Yargıtay 3. HD 14.4.2014 E. 2014/5184 K. 2014/5967; Yargıtay 11. HD 23.5.2011 E. 2009/13218 K. 2011/6218; Yargıtay 11. HD 27.4.2010 E. 2010/4660 K. 2010/4579; Yargıtay HGK 30.12.2009 E. 2009/4-522 K. 2009/604; Yargıtay 4. HD 24.2.1997 E. 1996/11374 K. 1997/1191; Yargıtay 4. HD 1.7.1997 E. 1997/2856 K. 1997/7335; Yargıtay 19. HD 6.6.1994 E. 1993/6578 K. 1994/5749 için ayrıca bkz: <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

²⁴⁵ Pekcantez, Atalay, Özkes, *Usul Ders* 379.

²⁴⁶ “Davacı vekili, müvekkili tarafından iş yeri sigorta poliçesiyle sigortalı adreste davalı kurumun sorumluluğunda ana atık su tesisatının arızalı olması sebebiyle bodrum kattaki su giderlerinin tepmesi sonucu bodrum katta istifi eşyaların zarar gördüğünü, hasarın sigortalıya ödendiğini ileri sürerek, 2.000 TL’nin yasal faiziyle birlikte tahsilini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili, davacının atık suyun geri gelmesini engelleyecek tedbirleri almadığını, müvekkilinin kusursuz olduğunu savunarak, davanın reddini istemiştir. Mahkemece, toplanan delillere ve benimsenen bilirkişi raporuna dayanılarak, zararın meydana gelmesinde davalının kusurunun olmadığı, bilirkişi raporuna göre illiyet bağının bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir. (...)Bu durumda, mahkemece, öncelikle hasarın hangi sebeple meydana geldiği, daha doğru bir deyişle hasarın aski’ye ait borulardaki hatadan mı kaynaklandığı belirlenip, şayet bu sebeple meydana gelmiş ise davalının B.K.nun 58. maddesine dayalı sorumluluğu olduğundan sorumluluktan ancak yukarıda bahsedilen hallerde kurtulabileceği nazara alınarak bir karar verilmesi gerekirken davalının kusur sorumlusu gibi değerlendirilerek karar verilmesi doğru olmamış, bozmayı gerektirmiştir.” Yargıtay 11. HD 19.9.2011 E. 2010/1549 K. 2011/10473 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

²⁴⁷ “B.K.’nin 58. maddesi “bir bina veya imal olunan herhangi bir şeyin maliki, o şeyin fena yapılmasından yahut muhafazadaki kusurundan dolayı mesul olur hükmünü içermektedir. Yerleşik Yargıtay uygulamasına göre B.K.nun anılan maddesindeki sorumluluk objektif özen yükümlülüğüne aykırılıktan doğan “ağırlaştırılmış” bir kusursuz sorumluluk halidir. Bu sorumlulukta zarar gören, yapı malikinin yani davalının kusurunu kanıtlamak zorunda değildir. Yapı maliki de, kusurunu bulunmadığı savunmasının ötesinde uygun illiyet bağının kesildiğini kanıtlamalıdır. Kusursuz sorumlulukta illiyet bağının kesilebilmesi için zarar görenin ağır kusurunun olması veya 3. bir kişinin illiyet bağını kesebilecek nitelikte ağır kusurunun olması veya zararlandırıcı sonucun meydana gelmesinde öngörülme bir halin bulunması gerekmektedir. Ancak; imal olunan şey malikinin ek kusuru varsa, illiyet bağının kesilmesi malikin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Davalıya ait temiz su rögarı da madde de açıklanan “imal olunan şey” kavramına dahil olup, davalı rögarın kötü yapılmasından veya muhafazasından kaynaklanan zarardan kusursuz sorumludur.” Yargıtay 11. HD 7.3.2013 E. 2012/4432 K. 2013/4267 <www.kazanci.com> Erişim tarihi 31 Mart 2019.

Vakıa olan, meydana gelen her şeydir. Bu anlamda vakıa “olması gereken” olarak nitelendirilebilecek “hukuk”tan ayrılmaktadır. Her vakıa hukuki anlamda vakıa değildir. Hukuki vakıa, hukukun netice bağladığı, bir hukuk normunun unsur vakıası konumunda olan vakıalardır. Vakıalar bir hukuki sonucun sebebi olabildiği gibi, bu hukuki sonuç da başka hukuki sonuçların sebep vakıası olabilmektedir.

Vakıalar davada hayati önem arz etmektedir: Hak ve borçların kaynağı vakıalardır. Günümüz itibariyle, davanın sebebinin de vakıalar olduğu kabul edilmektedir. Vakıalar hukukun uygulanması bakımından da önemlidir. Çünkü hâkim hukuku resen uygulayacaksa da, çekişmeli yargıda geçerli olan, dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi uyarınca öncelikle vakıaların taraflarca getirilmesi gerekir.

Çalışmamızda vakıalar bazı kategoriler altında açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak, hayatın bir ifadesi olan vakıalar sonsuz bir çeşitlilik gösterir. Bu sebeple vakıalar aslında hiçbir sınıflandırmaya sığmaz, her türlü sınıflandırmanın dışına taşar. Vakıalar hangi sınıflandırmaya dahil edilirse edilsin, hukuken önemli, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili vakıa olduğu ölçüde ispatın konusunu oluşturacak ve ispatlandığı takdirde hukuk kuralları ispatlanan vakıalara uygulanmak suretiyle hüküm verilecektir. Bu sebeple, iç vakıalar ispatın konusu olduğu gibi, menfi vakıalar da ispatın konusu olacaktır. Hukuki işlemler ispatın konusu olduğu gibi, maddi fiiller de ispatın konusu olacaktır. Hukuka uygun fiiller ispatın konusu olduğu gibi, hukuka aykırı fiiller de (örneğin alacaklının temerrüdü) ispatın konusu olacaktır. Geçmişe ilişkin vakıalar ispatın konusu olacağı gibi, geleceğe ilişkin farazi vakıalar da (örneğin destekten yoksun kalma zararı da) ispatın konusu olacaktır. Yargılama dışı vakıalar, örneğin mahkeme dışı ikrar da bir vakıa olmak bakımından ispatın konusunu oluşturacağı gibi, yargılama sırasında meydana gelen usuli vakıalar da, örneğin mahkeme içi ikrar da, ispatın konusunu oluşturabilecek ve ancak mahkeme tutanakları ile ispat olunabilecektir. Davanın açılması ve sona ermesi anlarına nazaran vakıalar ise ispat sorunundan önce, hukukun hangi vakıalara uygulanabileceği konusunda önem arz edecektir. Sonradan doğan vakıalar yargılamaya kabul edilmediği takdirde yahut bazı vakıaların kesin hükmün sukut ettirme tesirine maruz kalması hâlinde, bu vakıalara hukuki sonuç bağlanarak (hukukun uygulanması suretiyle) hüküm verilemeyecektir.

Hukukun vakıalara uygulanması suretiyle hüküm verilebilmesi için öncelikle vakıaların tespit edilmesi gerekir; bu ise ispat hukukunun konusudur. İspatın konusu, çekişmeli ve uyuşmazlığın çözümüne etkili vakıalardır. Örneğin kusursuz sorumluluk hâlinde kusur vakıası uyuşmazlığın çözümüne etkili olmayan bir vakıadır; ancak bu vakıa munzam kusur iddiası hâlinde uyuşmazlığın çözümüne etkili bir vakıa olabilecek ve böylece ispata konu teşkil edebilecektir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça/References

- Akil C, 'Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülmesi Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü' (2010) 12 (1) DEÜHFD 1-23.
- Alangoya Y, Yıldırım K, Deren-Yıldırım N, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı: Değerlendirme ve Öneriler* (İstanbul Barosu Yayınları 2006).
- Alangoya Y, Yıldırım K, Deren-Yıldırım N, *Medeni Usul Hukuku Esasları* (Tıpkı 8. Baskı, Beta 2011). ("Usul")
- Alangoya Y, *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler* (Fakülteler Matbaası 1979).
- Ansay SŞ, *Hukuk Yargılama Usulleri*, (7. Baskı 1960).
- Aral F, *Türk Borçlar Hukukunda: Takas* (2. Baskı, Savaş, 2010).
- Aral V, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine* (7. Baskı, Oniki Levha 2010).
- Arısoy AS, 'Çocuğun Desteğinden Yoksun Kalan Ana ve Baba Açısından Bakım İhtiyacı İçine Düşme Şartı' (2017) 174 LHD 2859-2878.
- Arslan R, Yılmaz E, Taşpınar-Ayvaz S, *Medeni Usul Hukuku*, (1. Baskı, Yetkin 2016).
- Atalay O, 'Delil Kavramı Üzerine', *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 129-138.
- Atalay O, *Medeni Usul Hukukunda: Menfi Vakıaların İspatı*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını 2001). ("Menfi Vakıalar")
- Başgöl AF, 'Hukukta Beyyine Nazariyesi', *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri*, (1946) 349-361.
- Berkin N, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, (1969).
- Bilge N, Önen E, *Medeni Yargılama Hukuku*, (3. Baskı, 1978).
- Bolayır N, *Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü* (Vedat 2014).
- Boran-Güneysu N, 'İşlem Türleri ve Usuli İşlemin Bu İşlem Türleri Arasındaki Yeri', *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009). ("İşlem Türleri")
- Boran-Güneysu N, *Medeni Usul Hukukunda Karar* (Adalet 2014). ("Karar")
- Bozbel S, *Fikri Mülkiyet Hukuku* (Oniki Levha 2015).
- Budak, AC, Karaaslan V, *Medeni Usul Hukuku* (1. Baskı, Adalet 2017).
- Chaix F, 'L'apport des faits au procès', *Procédure civile suisse: Les grands thèmes pour les praticiens*, (Editeur: François Bohnet) (2010) 116-140.
- Çağa T, 'Mahkemece Hüküm Verilirken Dava Tarihindeki mi Yoksa Hüküm Tarihindeki Maddi ve Hukuki Durum mu Esas Tutulmalıdır', *Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu VIII* (26-27 Nisan 1991) 137-169.
- Dedeğaç E, 'Stajyerler için HMK: Üçüncü Bölüm, Dava Dilekçesinin Hazırlanması' (3 Eylül 2013) <http://enderdedeagac.blogspot.com.tr/2013_09_01_archive.html> Erişim tarihi: 31 Mart 2019.
- Deschenaux H, *La distinction du fait et du droit dans les procédures de recours au Tribunal Fédéral* (1948).
- Develioğlu HM, *Takas*, (2. Baskı, Vedat 2012).
- Diñçol A, 'Karar Verme Sürecinde Hükümün Oluşması ve Hâkimin Fonksiyonu', *HfSA: 25. Kitap* (İstanbul Barosu Yayınları 2012) 172-187.
- Domanıç H, *Hukukta Kazıyyei Muhkeme ve Nisbi Kuvveti*, (1964).

- Dunand W, *Du rôle respectif du juge et des parties dans l'allégation des faits*, (1940).
- Dural M, Sarı S, *Türk Özel Hukuku Cilt I: Temel Kavramlar ve Medeni Kanununun Başlangıç Hükümleri* (6. Baskı, Filiz 2011).
- Erman H, *Medeni Hukuk Dersleri*, (3. Baskı, Der 2010).
- Eroğlu O, 'Medeni Usul Hukukunda Davaya Cevap ve Cevap Dilekçesi Vermemenin Sonuçları' (2018) 2 ABD 25-68.
- Erzeybek H, *Medeni Usul Hukukunda Tutanaklar* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2015).
- Göksu M, 'Vakia ve Hukuk', *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 323-350.
- Görgün ŞL, Börü L, Toraman B, Kodakoğlu M, *Medeni Usul Hukuku* (6. Baskı, Yetkin 2017).
- Guldener M, *Schweizerisches Zivilprozessrecht* (3. Auflage, 1979).
- Güncel Türkçe Sözlük* <www.tdk.gov.tr> Erişim tarihi: 31 Mart 2019.
- Gürdoğan B, 'Temyiz Mahkemesinin Kontrolü Bakımından: Vakia ve Hukuk' (1956) 11 (3) AÜSBFD 258-285.
- Hirş E, *Pratik Hukukta Metod* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2001).
- İyilikli AC, 'Hukuk Yargılmasında Dava Sebebi Üzerine Bir İnceleme' (2013) 106 TBBD 139-204.
- Karafakih İH, *Hukuk Muhakemeleri Usulü* (1952).
- Karayalçın Y, Yongalık A, *Hukukta Öğretim, Kaynaklar, Metod, Problem Çözme* (7. Baskı, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2008).
- Karşlı A, *Medeni Muhakeme Hukuku* (4. Baskı, Alternatif 2014). ("Medeni Muhakeme")
- Karşlı A, *Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler* (2001). ("Usuli İşlemler")
- Kılıçoğlu AM, *Sınai Haklarla Karşılaştırmalı: Fikri Haklar* (2. Baskı, Turhan 2013).
- Kiraz TÖ, *Medeni Yargılama Hukukunda: İkrar* (Bilge 2005).
- Kuru B, Arslan R, Yılmaz E, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (25. Baskı, Yetkin, 2014). ("Usul")
- Kuru B, Arslan R, Yılmaz E, *Medeni Usul Hukuku* (21. Baskı, Yetkin 2010). ("Usul-21. Baskı")
- Kuru B, 'Hukuk Davası Açarken ve Davaya Cevap Verirken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar' *Makaleler* (Arıkan 2006) 203-214.
- Kuru B, 'Hukuk Usulünde Dava Sebebi' *Makaleler* (Arıkan 2006) 215-246. ("Dava Sebebi")
- Kuru B, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış: Medeni Usul Hukuku* (Legal 2016). ("Usul-İstinaf")
- Kuru B, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (Legal 2015). ("Usul")
- Kuru B, *Hukuk Muhakemeleri Hukuku - Cilt: II* (6. Baskı, 2001). ("Cilt: II")
- Meier I, *Iura Novit Curia* (1975).
- Motulsky H, *Principes d'une réalisation méthodique du droit privé: La théorie des éléments générateurs des droits subjectifs* (1948).
- Namlı M, *Türk ve Fransız Hukukunda İsticvap ve Tarafların Dinlenmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007).
- Nomer E, *Davada Yabancı Kanun* (1972).
- Oğuzman MK, Barlas N, *Medeni Hukuk* (20. Bası, Vedat 2014).
- Öktem İ, *Hukuk Muhakemesinde Hak Nasıl Müdafaa Edilir* (Hapisane Matbaası 1938).
- Önen E, 'Ferat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez' (1976) 1 ABD 26-39. ("Ferat ve Kabul")

- Önen E, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri* (1979). (“*Medeni Yargılama*”)
- Özekes M, ‘Dava Dilekçesinde Hukuki Sebep Bildirmek Zorunludur’ *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 745-781. (“*Hukuki Sebep*”)
- Özekes M, ‘HMK’da İspat ve Deliller Bakımından Getirilen Yenilikler’ <<http://web.e-baro.web.tr/uploads/25/6.pdf>> Erişim tarihi: 31 Mart 2019. (“*Yenilikler*”)
- Özkaya-Ferendeci HÖ, ‘Kesin Hükümün Zaman İtibariyle Sınırları’, *Haluk Konuralp Anısına Armağan* (Yetkin 2009) 183-195.
- Özmumcu S, ‘Davanın Açılmasına Bağlı Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi’ (2012) 70 (2) İÜHFMD 183-206.
- Öztaş B, *Medeni Hukukun Temel Kavramları* (37. Baskı, Turhan 2012). (“*Medeni Hukuk*”)
- Öztaş F, *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku* (Turhan 2008). (“*Fikri Mülkiyet*”)
- Pekcanitez H, Atalay O, Özekes M, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (3. Baskı, Yetkin 2015). (“*Usul Ders*”)
- Pekcanitez H, Atalay O, Özekes M, *Medeni Usul Hukuku* (14. Baskı, Yetkin 2013). (“*Usul-14. Baskı*”)
- Pekcanitez Usul-Cilt: I* (Editörler: Pekcanitez H, Özekes M, Akkan M, Taş-Korkmaz H) (15. Baskı, Oniki Levha 2017).
- Pekcanitez Usul-Cilt: II* (Editörler: Pekcanitez H, Özekes M, Akkan M, Taş-Korkmaz H) (15. Baskı, Oniki Levha 2017).
- Postacıoğlu İ, ‘Davanın ve Kaziyeli Muhkemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep’, *Dr. A. Recai Seçkin’e Armağan* (1974) 497-527.
- Postacıoğlu İ, *Medeni Usul Hukuku Dersleri* (6. Baskı, 1975). (“*Usul*”)
- Postacıoğlu İ, *Şehadetle İspat Memnuiyeti ve Hudutları* (1964). (“*Şehadetle İspat Memnuiyeti*”)
- Roguin E, *La règle de droit* (1889).
- Schilken E, ‘Medeni Yargılamada Hâkimin Rolü’, *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku* (Derleyen: M. Kamil Yıldırım) (2. Baskı, Alkım 2001) 43-66.
- Sevilen A, ‘İkrar Tecezzi Kabul Etmez’ (1936) 5 İzmir BD 76-96.
- Sezer ST, *Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukunda Takas* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010).
- Tanrıver S, ‘Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı’nın 1 ilâ 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçeve Değerlendirilmesi’ (2008) 57 (3) AÜHFMD 635-664.
- Tanrıver S, *Medeni Usul Hukuku Cilt: I* (Yetkin 2016). (“*Usul*”)
- Tappy D, ‘Dispense de Preuve et Renonciation à la Preuve’, *Beweisrecht der neuen ZPO: Chancen und Risiken* (2012) 75-99.
- Tekinalp Ü, *Fikri Mülkiyet Hukuku* (5. Baskı, Vedat 2012).
- Topuz G, Topuz S, ‘Takasın Davada İleri Sürülmesi’ (2008) 57 (3) AÜHFMD 719-731.
- Toraman B, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi* (Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2012).
- Tutumlu MA, ‘Hukukun Gerçekleşmesinde Yargıcın Rolü’, *HFSA 25. Kitap* (İstanbul Barosu Yayınları 2012) 13-28.
- Tutumlu MA, ‘Hukuk Yargılamasında Delil İkamesinin Kapsamı, Şekli ve Zamanı’ (1989) 6 TBBD 924-934. (“*Delil İkamesi*”)

- Ulukapı Ö, ‘Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Hâkim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi’ (1998) 1-2 SÜHFD 713-732.
- Umar B, ‘İsbat Yükü Kavramı ve Bununla İlgili Diğer Bazı Kavramlar’ (1962) 28 (3-4) İÜHF 790-798.
- Umar B, ‘Muhtevası ve Hukuki Mahiyeti Bakımından İkrar Kavramı’ (1964) 30 (1-2) İÜHF 244-263. (“İkrar Kavramı”)
- Umar B, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi* (2. Baskı, Yetkin 2014). (“Şerh”)
- Üstündağ S, ‘Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettiği Özellikler’ (1960) 25 (1-4) İÜHF 214-224. (“Takas”)
- Üstündağ S, *İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı* (1967). (“Yasak”)
- Üstündağ S, *Medeni Yargılama Hukuku* (7. Baskı, 2000). (“Medeni Yargılama”)
- van Schooten H, ‘Law as Fact, Law as Fiction: A Tripartite Model of Legal Communication’, *Interpretation, Law and The Construction of Meaning, Collected Papers On Legal Interpretation in Theory, Adjudication And Political Practice*, (Editörler: Anne Wagner, Wouter Werner Deborah Cao) (Springer 2007) 3-20.
- Yılmaz E, *Islah* (4. Baskı, Yetkin 2014). (“Islah”)
- Yılmaz O, ‘Hukukun Vakıaya Uygulanması’ *Dr. A. Recep Recai Seçkin’e Armağan* (1974) 895-917. (“Hukukun Vakıaya Uygulanması”)

